KRÓTKI WYKŁAD

AUSTRYACKIEGO

prawa górniczego

NAPISAŁ

Ignacy Dębicki.

Czysty dochód przeznaczony na cele Towarzystwa Kasy chorych dla współpracowników notaryalnych w Krakowie.

KRAKÓW.
Nakładem Stowarzyszenia kandydatów notaryalnych w Krakowie.
W drukarni W. Korneckiego.
1897.

KRÓTKI WYKŁAD

austryackiego

prawa górniczego

NAPISAŁ

IGNACY DĘBICKI.

Czysty dochód przeznaczony na cele Towarzystwa Kasy chorych dla współpracowników notaryalnych w Krakowie.

KRAKÓW.
Nakładem Stowarzyszenia kandydatów notaryalnych w Krakowie.
W drukarni W. Korneckiego.
1897.

Najbardziej zaniedbanym działem nauk prawnych w literaturze polskiej jest prawo górnicze. Wypełniając tę lukę, przedstawiam ją niniejszem w krótkim wykładzie systematycznym, nie roszcząc sobie bynajmniej prawa do oryginalności, chyba w tym kierunku, żem jak najstaranniej unikał obcych wyrazów zbyt w życiu górników rozpowszechnionych, zastępując je rodzinnymi, zaczerpniętymi z dzieł Hieronima Łabędzkiego (Górnictwo w Polsce i Słownik), tudzież słowników Lindego, Darowskiego, Mrongowiusa, E. Rykaczewskiego, Broch-Arkassy'ego, i innych prac z tego działu nauk, wymienionych w literaturze prawa górniczego. Wiele zawdzięczam pomocy kilku znajomych kierowników robót górniczych, a zwłaszcza Wgo Adolfa Webera, starszego komisarza górniczego, którym w tem miejscu szczerze dziękuję.

Pracy tej, jak rzekłem, podjąłem się, chcąc wypełnić brak, dający się czem raz bardziej uczuwać szczególnie ostatnimi czasy, kiedy to przemysł górniczy u nas znacznie się rozwinął; niemniej silną pobódką była chęć wyplenić z naszego języka tak cudowne wyrazy jak: »szurfować (schürfen)«, »mutować (muthen)«, »Freiszurf« i t. p., z pewną lubością używane przez wielu nawet inteligentnych górników i prawników. Z tych to powodów zająłem się ułożeniem słownika niemiecko-polskiego, zebrałem wyrazy górnicze, używane przez dawniejszych pisarzy i wyłożyłem pokrótce austryackie prawo górnicze; czym odpowiedział należycie zadaniu, przyszłość okaże, tutaj atoli zaznaczę, że mając pokonać oprócz innych trudności językowe także, poświęciłem sprawie dość czasu, bo zajmowałem się nią prawie bez przerwy od r. 1891.

W Jaśle w maju 1896.

ŹRÓDŁA i LITERATURA AUSTRYACKIEGO PRAWA GÓRNICZEGO.

I. Źródła.

Źródłami austryackiego prawa górniczego nazywamy wszystkie ustawy i przepisy prawne w ogóle, których przedmiotem są stosunki prawne przemysłu górniczego, kopalnictwa w Austryi. W tem zatem znaczeniu poczytujemy za źródła:

1. powszechną ustawę o górnictwie z 23 maja 1854 l. 146 dz. u. p.;

2. ustawę (o przemyśle naftowym) z 11 maja 1884 l. 71 dz. u. p. i

3. krajową ustawę o tymże przemyśle z 17 grudnia 1884 l. 35 dz. u. kr. z r. 1886, a nadto ustawy zmieniające częściowe lub uzupełniające pewne przepisy;

4. ustawę (o młodocianych robotnikach) z 21 czerwca 1884 l. 115 dz. u. p. i

5. ustawę (o ustroju kas brackich) z 28 lipca 1889 l. 127 dz. u. p. i 17 stycznia 1890 l. 14 dz. u. p.

Niemniej należą do rzędu tychże:

6. przepisy wykonawcze do ustawy o górnictwie z 25 września 1854, ogłoszone przez ministerstwo skarbu d. 5 października 1854 l. 634 i sprawiedliwości d. 13 grudnia 1854 l. 20.256;

7. ustawa z 21 lipca 1871 l. 77 dz. u. p. wraz z rozporządzeniami ministeryalnemi l. dz. u. p. 61/72 i 31/86 o ustroju, zakresie działania i miejscu urzędowania władz górniczych;

8. ustawa z 25 lipca 1871 l. 95 i 96 dz. u. p. o księgach górniczych i rozporz. minst. z 15 czerwca 1885 o księgach naftowych;

9. wszystkie ustawy i rozporządzenia ministeryalne, porządkujące sprawy opłat i podatków górniczych [1]), tudzież stosunki policyi górniczej [2]), o ile już ich nie objęto ustawą o górnictwie.

Patent, ogłaszający powszechną ustawę o górnictwie, postanawia (art. II.), że z dniem wejścia w życie ustawy [3]) tracą moc prawa obowiązującego wszelkie dawniejsze zwyczaje i rozporządzenia dotyczące spraw górnictwa. Przepis ten jakkolwiek bezwarunkowy nie wykluczył wyjątków. W chwili ogłoszenia ustawy istniały przedsiębiorstwa górnicze, zasadzające się na dawniejszych przepisach i zwyczajach górniczych. Trzeba było zatem ustrój prawny tychże przedsiębiorstw zmienić stosownie do wymogów i przepisów ustawy nowej, przemiana ta postępowała zwolna, a przez ten czas przejściowy obowiązywały nadal: dekret nadworny z 23 marca 1805, patent z 21 lipca 1849 i rozporządzenie kancelaryi nadwornej z 5 lutego 1820 l. $\frac{9851}{1276}$. Dziś są one wobec postanowienia §. 284 p. u. g. bezprzedmiotowe, ponieważ nie ma już dziś przedsiębiorstw górniczych, zasadzających swój ustrój prawny na dawnych przepisach o kopalnictwie.

Ze względu na wzajemne stanowisko pojedynczych źródeł zaznaczyć należy, że przepisy wykonawcze do ustawy o górnictwie, wraz z przepisami dla władz górniczych, uważać należy za ustawę o postępowaniu.

---

1) Rozporządzenie minist. skar. z 4/10 1854 l. 267 dz. u. p. (o miarowem): ustawa z 28/4 1862 l. 28 dz. u. p., okólnik min. z 1/6 1862 l. 3927, rozp. min. z 30/9 1859 l. 181 dz. u. p., rozp. ces. z 29/3 1866 l. 42 dz. u. p. min. z 25/4 1866 l. 49 dz. u. p. i okól. min. z 31/4 1865 l. 3879, 5/5 1864 l. 15222 i l. 25 dz. rozp. min. skar. (o miarowem, wyłącznościowem i podatkach); tudzież ust. z 18/3 1878 l. 31 dz. u. p. (o zadawnieniu należytości).

2) Rozp. star. górn. w Krakowie z 3/6 1877, 14/9 1877, 28/8 1879 z 13/3 1886 l. 47 dz. u. kr. dla Galicyi.

3) Dnia 17 listopada 1854 poczęła ustawa o górnictwie obowiązywać w całem państwie wyjąwszy Pogranicza, Wenecyi i Dalmacyi tudzież Lombardyi. W Pograniczu weszła w życie 20 stycznia 1856, w Dalmacyi, Lombardyi i Wenecyi zaś dnia 17 listopada 1857. Niedługo atoli obowiązywała w tych krajach. Już w r. 1859 straciła moc prawną w Lombardyi, w r. 1866 w Wenecyi, ponieważ w tym czasie wyłączono ją ze związku państwowego. Następnie ustawa z 21 grudnia 1867 uchyliła moc obowiązującą pow. ustawy o górnictwie w Pograniczu i Dalmacyi, jako krajach korony węgierskiej.

Natomiast zyskała ustawa ta w formie nieco zmienionej moc obowiązującą w Bośni i Hercogowinie. Ustawa tych krajów, ogłoszona 14 maja 1884 r. różni się jedynie co do niektórych szczegółów (nie zna pojęcia królewszczyzny, wprowadza zmiany co do prawa poszukiwania, rozmiaru pól górnicz. i ustroju kas brackich). Podobnie też posłużyła ustawa o górn. za wzór dla ustawy o górnictwie, ogłoszonej 15 kwietnia 1866 w Serbii, która wszelkie uprawnienia górnicze na lat 50 tylko nadaje.

Ustawa o górnictwie zajmuje się uporządkowaniem stosunków prawnych przemysłu górniczego, podczas gdy przepisy wykonawcze mają zadanie wprowadzić wewnątrz ład i ujednostajnić wykonanie ustawy.

II. Literatura.

Prawem górniczem zajmowano się w Austryi znacznie wcześniej przed wydaniem powszechnej ustawy o górnictwie. Chcąc więc mówić o literaturze austryackiego prawa górniczego, należy nam sięgnąć wstecz przed r. 1854. Z tego okresu zasługują na wzmiankę prace:

Peithner'a von Lichtenfels, Geschichte der böhmischen und mährischen Bergwerke, 1780;

F. M. Meyer'a, Versuch einer Geschichte der Bergwerksverfassung i t. d., 1817;

J. Tausch'a, Das Bergrecht des oesterreichischen Kaiserstaates, Wiedeń 1834;

J. Tausch'a, Diritto minerale, Padua 1838;

J. F. Schmidt'a, Bergrecht in Böhmen, 1844[1]);

Dzieła wszelkie z tego okresu nie stanowią atoli właściwej literatury ausryackiego prawa górniczego. Rozpoczyna się ona dopiero z chwilą ogłoszenia ustawy o górnictwie, kiedy to zabrano się do opracowywania tej ustawy. Teraz przystąpiono do opracowania tak całości prawa górniczego jak i szczególnych jego działów, zabrano się do komentowania dokonano licznych dobrych zbiorów ustawy o górnictwie, można zatem mówić słusznie o literaturze górniczej.

Z licznych systematycznych opracowań zasługują z powodu układu i trafnego przedstawienia rzeczy na wyszczególnienie:

Dra F. K. Schneidera, Lehrbuch des Bergrechtes, które doczekało się trzech wydań w Pradze w r. 1858, 1867 i 1872;

G. Schneidera, Studien aus dem oesterreichischen Bergrechte, Wiedeń 1874, gdzie autor oprócz prawa obowiązującego zajmuje się także projektem reformy;

---

[1]) Do tego okresu należą także następujące prace: Wagnera, Corpus iuris metallici; F. A. Schmidta, Sammlung der Bergverfassungen etc.; Sternberga, Urkundenbuch i Umrisse einer Geschichte der böhmischen Bergwerke, zaś do poprzedniego okresu (wieków średniowiecznych i starożytnych) Agricolae, De re metallica, wydane w Bazylei 1556 r.; Constitutio codis Theodosianis z r. 438 (w Corp. iur. Justin. Cod. XI. 6. Const. tertia).

Dra F. K. Schneidera, Kritische Umschau auf dem Gebiete des Bergrechtes, Praga 1878;

Dra L. Haberera i F. Zechnera, Handbuch des oesterreichischen Bergrechtes, wydane w Wiedniu po raz pierwszy w r. 1881 a powtórnie w r. 1884, i

Dra C. E. Leutholda, Das oesterreichische Bergrecht, Praga (Lipsk) 1887, którego przedmiotem obok prawa obowiązującego jest także projekt reformy.

Obok tych opracowań zasługują na wzmiankę znakomite monografie z prawa górniczego:

J. Lhotsky'ego, Bergrechtliche Studien, Wiedeń 1875;

J. Tuskany'ego, Studien über die Grundprincipien der neuen deutschen Berggesetzgebung, Lipsk 1875 i

Schustera, Beiträge zur Lehre vom Bergwerkseigenthüme, G. Z. 1880.

Pomiędzy zbiorami zajmują zaszczytne miejsce:

Zbiór ustaw dokonany przez Dra L. Haberera i F. Zechnera i wydany po raz ósmy p. n. Das allgemeine Berggesetz etc. w r. 1891 u Manza w Wiedniu;

K. Seuchenstuela, Motive zum allgemeinen Berggesetze, Wiedeń 1855;

Zbiór Dra L. Gellera w II-gim tomie zbioru p. n. Oesterreicnische Justizgesetze, Wiedeń 1882; zaś z pośród komentarzy obszerniejszych zalecają się:

O. Hingenau'a, Handbuch der Bergrechtskunde, Wiedeń 1855 i

G. Wenzl'a Handbuch des allgemeinen oesterreichischen Bergrechtes, Wiedeń 1856, — podczas gdy z mniejszych zasługują na wzmiankę:

G. Grenzsteina, Das allgemeine Berggesetz, Wiedeń 1854;

A. Schneidera, Erläuterungen über das allgemeine Berggesetz, Praga, 1854;

F. Stamma, Das oesterreichische allgemeine Berggesetz, Praga 1855 i

R. Mangera, Das oesterreichische Bergrecht, Praga 1857 i Supplement z r. 1861.

Ważne stanowisko w literaturze górniczej zajmują także wydawnictwa ministerstwa dla rolnictwa, poświęcone sprawom przemysłu i ustawodawstwa górniczego. Wychodzące do roku 1876 „Mitteilungen des Ackerbauministeriums“ później zastąpione przez „Verordnungsblatt des k. k. Ackerbauministeriums“, nadto czasopismo Seelanda „Die oesterreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen“ i Brasser'a „Zeitschrift für Bergrecht“, tudzież Höfera i Ernsta „Oester. Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen“ i „Berg- und Hüttenmännisches Jahrbuch“.

Dotąd mówiliśmy o literaturze niemieckiej i przyznać musimy, że jest bogatą; inaczej przedstawia się sprawa, gdy zaglądniemy do literatury górniczéj polskiéj.

Oprócz nielicznych tłómaczeń prac, zajmujących się górnictwém w ogóle, posiadamy oryginalną pracę:

Dra Dunieckiego, O gospodarstwie rolnem w Galicyi z r. 1880;

Leona Syroczyńskiego, O kopalni węgla w Grudny dolnej, 1877;

Jabłońskiego Adolfa, Kopalnictwo nafty, Kraków 1884;

Maślanki Marcina, Zarys kopalnictwa nafty, podręcznik dla . . . . Stanisławów 1885;

Dra Wład. Szajnochy, Górnictwo naftowe w Galicyi wobec ustawodawstwa górn., Kraków 1881.

Prócz tego znajduje się kilka rozpraw obszerniejszych lub krótszych w „Ekonomiście polskim“ (Lwów), i niewychodzących więcej w „Czasopiśmie górniczem“ J. Gniewosza (Krosno) lub „Górniku“ Dra Olszewskiego.

Wymienione prace zajmują się przeważnie tylko przemysłem górniczym, ściśle zatem biorąc, nie można ich zaliczać do literatury prawa górniczego austryackiego, chyba jedynie podręcznik Maślanki i rozprawę Szajnochy.

Oprócz tych rzeczy nie posiadamy żadnego opracowania systematycznego lub komentarza do prawa górniczego, niemniej brak nam zupełnego przekładu ustawy o górnictwie; boć trudno za coś podobnego uważać lichy przekład niektórych paragrafów tej ustawy, włączony do „Zbioru ustaw“ i t. d. Kasparka.

Przyczyną tego zastoju był obok innych prawdopodobnie brak prac z dawniejszych okresów, które mogłyby służyć za wzór, lub gdzieby się można zapożyczyć i użyć wyrazu odpowiedniego w miejsce dziwoląga językowego ni polskiego ni niemieckiego.

Szczęśliwszem było ustawodawstwo naftowe, które obok tłómaczenia rządowego doczekało się w r. 1888 dwóch przekładów prywatnych:

Adama Dębickiego, Ustawy naftowe, obowiązujące w Galicyi, Kołomyja (wcześniejszy) i

Dra J. A. Hibla, Austryacko-węgierskie prawo naftowe, tudzież zbiór ustaw i t. d., Sanok,

co w znacznej części zbyt raźnym postępom rozwoju przemysłu naftowego przypisać należy.

Przeszłość przekazała nam prac z tego działu wcale nie wiele, a i ten szczupły zastęp pozostawia wiele do życzenia.

Z tego okresu najlepszą pracą z zakresu prawa górniczego jest obszerne dzieło Hieronima Łabędzkiego, Górnictwo w Polsce. Opis kopalnictwa i hutnictwa polskiego, Warszawa 1841[1]).

Jest to jedyne dzieło, wyczerpujące przedmiot; prawo górnicze polskie przedstawia krytycznie, zestawia je z prawém austryackiém i francuskiém wówczas obowiązującém, obok tego znajdujemy tutaj wyjątki z prawodawstw obcych, o ile były one autorowi dostępne. Główniejszą część pracy stanowią dzieje górnictwa; prawa górniczego w Polsce, nader wyczerpująco przedstawione, oparte na źródłach, a o tyle drobnostkowe, że autor nie pominął żadnego zakątka ziemi dawnego Królestwa Polskiego, jeżeli tylko jaką w tym kierunku rolę odegrał.

ROZDZIAŁ PIERWSZY.

A) Pojęcie i zasady prawa górniczego, tudzież pojęcie i treść ustawy o górnictwie.

I. W dziedzinie nauk prawnych spotykamy obok praw ogólnych także prawa szczegółowe, wyjątkowe. Do ostatnich zaliczamy prawo górnicze.

Przez prawo górnicze rozumie się ogół prawideł, porządkujących stosunki prawne przemysłu górniczego.

Przemysł górniczy, a z nim i prawodawstwo górnicze, odznaczają się wielu właściwościami, które ich rozwój wprowadziły na zupełnie odmienne

---

[1]) Pracę Łabędzkiego poprzedziły zbiory:
Osińskiego, Statuta et privilegia, Kraków 1506 uzupełnienie zbioru J. Łaskiego;
Jana Przyłuskiego, Leges seu Statuta ac privilegia, Kraków 1553;
Jana Huberta, Statuta Regni Poloni, Kraków 1567;
J. Januszewskiego, Statuta, Prawa i Constytucye, Kraków 1600;
St. Konarskiego, Volumina Legum, 1732; tudzież
Józefa Osińskiego, Opisanie polskich żelaza fabryk itd., Warszawa 1732;
Tad. Czackiego, Raport o poszukiwaniach solnych, 1780;
J. Toszewskiego, Rozprawa o sztukach robienia szkła itd, Berdyczów 1785;
J. Miroszewskiego, Wywód ogólny o użyteczności i sposobach zaprowadzenia górnictwa porządnego, Kraków b. r. w.;
i St. Staszica, 1) O ziemioznawstwie w dawnej Sarmacyi 5 rozpraw, Warszawa 1800 i 1815 i
2) O solach i o łączących się z niemi w całym ciągu Karpat pewnych ciałach itd., Warszawa 1817;

tory; dlatego też wyłączono przepisy ustawy górniczéj z pomiędzy przepisów ogólnie obowiązujących[1]) i stworzono osobny dział nauki prawa.

Zasadami prawa i ustawodawstwa górniczego z pierwszego okresu, w chwilach pierwszych jego istnienia, było ograniczenie większe lub mniejsze własności ziemskiej prywatnéj, jużto na korzyść państwa lub panującego, jako właściciela wnętrza ziemi, jużto gwoli górników[2]), tudzież wyposażenie przywilejami jak największemi przemysłu górniczego, osób zajmujących się górnictwém, a nawet robotników; nie rzadko otaczało państwo przemysł górniczy opieką szczególną. Stąd to rozwinęły się dwa zasadnicze pojęcia prawa górniczego: królewszczyzna górnicza (regale górnicze) i wolność górnicza.

Pojęcia te nie były po wsze czasy równie obszerne; pierwsze szczególnie zmieniało zbyt często swoją osnowę, zwężając lub, co się częściej zdarzało, rozszerzając swój zakres.

W wiekach średnich do królewszczyzn zaliczano jedynie kruszce szlachetne, z biegiem czasu podciągnięto pod to pojęcie inne kopaliny wydobywane, jeżeli tylko miały ważniejsze znaczenie ekonomiczne np. marmur, a często nawet zwykłe kamienie. Pojęcie to nie rozwijało się atoli równomiernie we wszystkich państwach. Wiele państw wcale tego pojęcia nie zna, przyznając prawo własności kopalin wydobytych właścicielowi opola. Tutaj należy monarchia frankońska; w Szwecyi rozwijają się oba pojęcia (królewszczyzna i wolność górnicza), „nowe porządki górnicze" z r. 1509 i 1529 w Saksonii uznają w całej pełni wolność górniczą. Na rozwój pojęcia tego wpłynął szczególnie wiek XII, kiedy to właściciele ziemi zwracać się poczęli do panującego o uprawnienie, które z czasem

---

tudzież prace, które często nie cechują się krytycznem pojmowaniem i przedstawieniem przedmiotu, jako to:

Woj. Gostkowskiego, Sposób jakim góry złote i srebrne w Królestwie polskiem zepsowane naprawić, z r. 1621;

Gab. Rzączyńskiego, Historya naturalis curiosa regni Poloni, Sandomierz;

A. Dańczewskiego, Kalendarz, 1750;

St. Ludwikowskiego, Skarb in flore komora Blum w Janinie & Kraków 1743;

Krzyst. Kluka, Rzeczy kopalnych osobliwie zadatniejszych szukanie itd., Warszawa 1797 do 1862.

[1]) Pow. ustawa cywilna poświęca sprawom górniczym jedynie §. 1277.

[2]) Górnikami nazywamy dziś w potocznej mowie robotników górniczych; prawo polskie nazywa ich prawidłowo: kopaczami, rębaczami i t. d., stosownie do rodzaju roboty spełnianéj, podczas gdy górnikiem nazywa właściciela kopalni, jeżeli robotami kierował, rzadziej przemysłowca górniczego. Ściśle tego nie przestrzegano. W tem znaczeniu (prawa polskiego) użyłem tutaj, i nadal będę używał tego wyrazu.

przemieniło się w nadawanie prawa wydobywania kopalin, jako lenna górniczego. Stąd też można poniekąd uważać roszczenia Filipa szwabskiego do królewszczyzny górniczej za uzasadnione: wieki ją uświęciły.

Przez wolność górniczą pojmowano pierwotnie uprawnienie do trudnienia się górnictwém i wykonywanie wszelkich robót poszukiwawczych i na każdém miejscu, wówczas nawet, gdy grunt jakiś do poszukującego nie należy; tudzież inne przywileje sięgające nieraz bardzo daleko, a nie zostające z rzeczą w związku przedmiotowym. Upoważnienia do rozpoczęcia robót poszukiwawczych pisemne spotykamy już przed r. 1597; zwyczaj zaś ten upowszechnił się dopiero w wieku XVIII.

I dziś pojęcie to nie wiele się zmieniło, ponieważ górnictwo pozostało nadal przemysłem wykonawczym przez zawładnięcie (Occupationsgewerbe), a dążeniem ustawy jest je popierać. Natomiast pojęcie królewszczyzny górniczej stopniało do czczej nazwy; dawną jej istotę — prawo połowicznie prywatne z nacieniowaniem fiskalnem — zastąpiono polityczną zwierzchnością górniczą, zastrzeżeniem prawno-policyjnem. Dowodzą tego przepisy §. 3 i 12 pow. ust. gór. austr., która zna i posługuje się wyrazem „Bergregale", rozumiejąc przezeń zastrzeżone panującemu prawo rozporządzania niektóremi kopalinami, w ślad za tem zwanemi „kopalinami zastrzeżonemi" w przeciwstawieniu do innych — zwanych niezastrzeżonemi. Wymowniej dowodzą tego ustawy innych państw n. p. Toskany, która już w r. 1788 zupełnie zarzuciła pojęcie królewszczyzny; następnie Norwegii i Prus, które wywiązują się z zadania określając stanowiska rządu przecząco: „Poniżej wymienione kopaliny usuwa się z pod prawa rozporządzania właściciela ziemi. Poszukiwanie i wydobywanie ich porządkują przepisy ustawy niniejszej (§. 1 ust. z r. 1865). Zasadę tę przyjęła także Austrya porządkując obecnie stosunki prawne przemysłu górniczego w Bośni i Hercogowinie: nie uznaje i nie wprowadza do ustawy pojęcia królewszczyzny.

Wobec zmiany zapatrywań o celu i zadaniach państwa, jako społeczeństwa prawnie rządzonego, wiele z przywilejów, udzielonych górnikom, nie mogło się ostać. Niektóre z nich roniąc czém raz więcej ze swej siły zginęły z widowni, inne stały się podstawą stosunku prawnego, dziś ustawą określonego. W ten sposób powstał dział ustawy poświęcony: wzajemnemu stosunkowi górników i właścicieli ziemi, górników względem siebie i swoich robotników i t. d., podczas gdy przepadły lub uległy znacznemu uszczupleniu przywileje, jak: uwolnienie górników i robotników górniczych od służby wojskowej, znaczne ulgi podatkowe i t. p. Niemniej też uległa

zmianie opieka rządu, która się dziś streszcza w słowie „nadzór państwowy“.

Przystosowując się do stosunków zmienionych wyposażono pojęcia zasadnicze prawa górniczego odmiennemi znaczeniami, odpowiadającemi całości zmienionéj. Dziś więc rozumimy przez królewszczyznę górniczą ustawą określone prawo rozporządzania kopalinami „zastrzeżonemi“, podczas gdy wolnością górniczą nazywamy: „wolność poszukiwania i wydobywania kopalin „zastrzeżonych“ w granicach ustawą dozwolonych“. Niestety jednak nie otrząsła się ustawa zupełnie z wpływów zanikającéj polityki górniczéj wieków średnich — świadczą o tem wymownie przepisy §§. 16, 20, 170 i innych p. u. gór.

Dzisiejsze prawodawstwo górnicze w ogóle szczególnie zaś austryackie znajduje się w okresie przełomowym. Nie otrzęsło się z pojęć przekazanych przez przeszłość, nie przejęło się jeszcze zasadami nowożytnemi; posługuje się wyrazami zaczerpniętymi w przeszłości, wypełniając je treścią nowożytną; wyklucza opiekę dotąd użyczaną przez państwo górnictwu, a tu i ówdzie nakłada mu pęta pod pozorem nadzoru prawno-politycznego tak silne, że w skutku nie różnią się niczem od dawnego zaopiekowania.

II. Prawo górnicze zajmuje się pewnym działem stosunków prawnych szczególnych, których przedmiotem jest pewien dział rzeczy szczegółowo określony, „kopaliny“. Osnową tego prawa jest: Wzajemny stosunek właściciela ziemi (opola) do górnika; górników do siebie, tudzież do ich urzędników i robotników. Ustrój prawny stowarzyszeń górniczych (gwarectw) i spółek górniczych; urządzenie i ustrój kas brackich; uporządkowanie sprawy opłat i należytości górniczych; określenie nadzoru nad przemysłem górniczym i okresu działania władz górniczych. A zatem jako prawo, którego przedmiotem są stosunki prawne szczegółowo określone, odrębne, staje prawo górnicze w rzędzie wyjątkowych (jus speciale), podobnie jak prawo handlowe, morskie, wodne i t. p. Lecz nie o tę jedynie cechę prawa górniczego się rozchodzi. Ważniejszem jest tło prawideł prawnych, składających się na prawo górnicze. Prawidła prawne stanowiące łącznie prawo górnicze, dadzą się podzielić na dwa rodzaje: jeden porządkuje stosunki prawne prywatne, drugi publiczne. Do pierwszego rodzaju należą: określenie stosunku właściciela ziemi do górników i naodwrót, ustrój stowarzyszeń górniczych i spółek, tudzież stosunki towarzyszy górniczych (gwarków) i górników, podczas gdy reszta prawideł wypełnia drugi rodzaj. Z tej przyczyny staje prawo górnicze na granicy prawa prywatnego i publicznego, nie odszczególniając się ani jako prywatne ani jako publiczne,

III. Określenie pojęcia ustawy o górnictwie z 23 maja 1854 podaje §. 1 [1]), trudno jednak uważać je za trafne lub poprawne. Wprawdzie w ramy tego pojęcia można wcisnąć osnowę prawa górniczego, to atoli nie uwalnia go od zarzutu: braku ścisłości prawnej. Ustawa winna być zewnętrznym objawem, szatą prawa; nie można więc nie liczyć się z jéj stosunkiem do prawa, określając jéj pojęcie. Jako pojęcie ustawy o górnictwie, uważać należy: „Określenie i ustrój stosunków prawnych przemysłu górniczego". Podobne pojęcie obejmuje już wszystkie szczegóły wyliczone w §. 1, a mianowicie warunki poszukiwania i wydobywania kopalin, tudzież prawa i obowiązki górników. Nadto zaznaczyć muszę, że conajmniej należą do pojęcia ustawy kopaliny same, które są jedynie przedmiotem stosunków, a wcale nie treścią pojęcia ustawy o górnictwie, i w żadnym razie ich za treść pojęcia ustawy poczytywać nie możua.

B) Kopaliny.

Wyżéj wspomnieliśmy, że przedmiotem stosunków prawnych przemysłu górniczego są kopaliny (minerały); nie wszystkie jednak kopaliny są przedmiotem tych stosunków, a które mogą nim być, poucza §. 3 ust. z 23 maja 1854. Mając zatem na myśli stosunki prawne przemysłu górniczego, możemy mówić jedynie o pewnym dziale kopalin, rzeczy kopalnych, które ustawa wyróżnia, a wyłączając je z ogółu kopalin, obejmuje mianém ogólném „kopaliny zastrzeżone" (vorbehaltene Mineralien); nazywają się zaś one zastrzeżonemi, ponieważ prawo rozporządzania niemi przysługuje wyłącznie panującemu.

Do rzędu tych kopalin należą:

1. kopaliny przedstawiające wartość użytkową (benützbar), ponieważ zawierają kruszce, siarkę, ałun, witryol lub sól kuchenną;

2. wszystkie wody klejowe (cementowe), grafit i żywice ziemne, tudzież

3. wszelkie odmiany węgla czarnego (kamiennego) i brunatnego.

Z pośród nich musimy wyłączyć: 1) sól i 2) ze względu na Galicyą i Bukowinę, począwszy od roku 1884 wszelkie żywice ziemne; wyjąwszy węgli kamiennych żywicznych, które nadal należą do rzędu zastrzeżonych.

---

[3]) §. 1. Das Berggesetz bestimmt die Mineralien, welche, sowie die Bedingungen, unter denen, diese aufgesucht und gewonnen werden dürfen, und die mit dem Bergbau-betriebe besonders verbundenen Berechtigungen und Verpflichtungen.

Pierwszą to jest sól, wyłączamy z pocztu kopalin rzeczonych dlatego, że jej poszukiwanie i wydobywanie, nie podlega przepisom ustawy powszech. o górnictwie, lecz porządkowi cłowemu i monopolu państwa z 11 lipca 1835 (rozdz. 11, o przedmiotach monopolu państwa §§. 381 do 463), który po dziś dzień obowiązuje, ponieważ dotąd nie uporządkowano tej sprawy w drodze ustawowéj.

Żywice ziemne natomiast uznała ustawa z 11 maja 1884, l. 71 dz. u. p. za własność właściciela ziemi i wskutek tego, przyznała mu prawo rozporządzania niemi, tém samém zatem wyłączyła je z grona kopalin zastrzeżonych. Zmiana ta odnosi się jedynie do Galicyi i Bukowiny [1]), gdzie powszechnie przez kopaliny nie zastrzeżone, jedynie żywice ziemne się rozumie, jak gdyby z równą słusznością, nie dały się pod to miano podciągnąć inne np. gips, wapno, piasek, margel itp.

Ten stan rzeczy, zmusza nas do podziału kopalin w rozumieniu ustawy, na trzy działy: 1) kopaliny zastrzeżone w ścisłem znaczeniu, 2) sól i jej odmiany i 3) wszelkie żywice ziemne, wyjąwszy węgli żywicznych.

Poznaliśmy, które kopaliny należą do rzędu zastrzeżonych, wyłączywszy sól i żywice ziemne, otrzymamy kopaliny zastrzeżone w ścisłém znaczeniu. W chwili obecnéj jest ich ilość zawartą i z całą stanowczością możemy twierdzić, że ta lub owa kopalina gwoli swoich znamion z powyższych danych należy do zastrzeżonych, lub z liczby tychże ma być wyłączoną. Żeby kopalinę jaką, wyjąwszy węgli kamiennych, gdzie uznanie kopaliny za węgiel rozstrzyga o jéj przymiocie (orzecz. tryb. 30/11 1889, l. 3.708 Bnd. 4.990), wskutek czego też ustawa z 11/5 1884, l. 71 dz. u. p. węgli żywiczne (bitumiczne) usuwa z pod prawa rozporządzalności właściciela ziemi, zaliczyć do zastrzeżonych nie wystarcza, aby zawierała w sobie kruszec, siarkę lub t. p.; ważną rolę w tym razie odgrywa okoliczność, czy przedstawia zawartość owa wartość użytkową (benützbar). Zależy to więc od tego, aby zawartość ta, ilościowo i jakościowo umożliwiała użytkowanie kopaliny w celach przemysłowych, tudzież usprawiedliwiała z ekonomicznego stanowiska jéj wydobywanie. Miarą

---

[1]) Ustawa z 11 maja 1884, l. 71 dz. u. p. uzyskała dopiero w Galicyi (z Lodomeryą i W. Ks. Krakowskiem) moc obowiązującą, wskutek ustawy kraj. z 16 grudnia 1884 l. 35, z r. 1886 dz. u. kraj. dla Gal., podczas gdy w Ks. Bukowinie dotychczas obowięzuje najw. postan. z 12/9 1886, wedle którego olej ziemny i wosk (smoła) ziemna nie należą do królewszczyzny, jeżeli się ich używa do wyrabiania olei oświetlnych.

zatem ocenienia téj wartości użytkowéj, jest doświadczenie i postęp sztuki rudniczéj i kuźniackiéj (hutniczéj). Nie stanowi w tym względzie najmniejszej różnicy użycie kopalin; a więc nie zmienia ich cechy, jako kopalin zastrzeżonych, użycie w innych celach np. chemicznych, a nie dla uzyskania kruszcu, siarki, ałunu, witryolu itd.

Z istoty kopalin zastrzeżonych wynika, że prawo rozporządzania niemi, prawidłowo zaś także prawo poszukiwania i wydobywania ich, zawisły od pozwolenia władzy górniczej; obowiązek ten uzyskania pozwolenia w tym kierunku jest tak ogólnym i bezwarunkowym, że o nie musi się nawet właściciel ziemi postarać, ponieważ inaczéj nie wolno mu tych czynności wykonywać (§. 5). Wcale zaś temu ograniczeniu nie podlegają, poszukujący za kopalinami niezastrzeżonemi, a więc w Galicyi i Bukowinie za żywicami ziemnemi; oni mogą przedsiębrać wszelkie czynności bez pozwolenia, mogą zatem poszukiwać i wydobywać kopaliny niezastrzeżone i niemi rozporządzać zawsze i wszędzie, winni jedynie przestrzegać przepisów policyi górniczej. Skoro jednak poszukując za niezastrzeżonemi, napotkają pokład kopalin zastrzeżonych, np. węgiel żywiczny pośród żywicami innemi, muszą się bezwarunkowo zastosować do przepisów odnośnych. Tu więc jasno przebija się cecha bezwarunkowości obowiązku uzyskania pozwolenia na prawo wydobywania kopalin niezastrzeżonych.

Ten obowiązek ciążący na poszukujących kopaliny zastrzeżone z jednej, a z drugiej strony wolność przyznana wydobywającym niezastrzeżone, stanowi główną, znamienną różnicę kopalin, wliczanych do jednego lub drugiego działu.

ROZDZIAŁ DRUGI.

Podmiot i przedmiot prawa górniczego.

I. Podmiot.

Podmiotem uprawnień górniczych mogą być tak osoby fizyczne, jak i niefizyczne (prawne), o ile posiadają zdolność prawną, być podmiotem uprawnień górniczych. Zdolność ta ocenia się wedle zasad ogólnych, tj. ustawy zasadniczej z 2 grudnia 1867, l. 142 dz. u. p. i powsz. ust. cywilnej (§. 356). Z tego też powodu poczytuje ustawa o górnictwie (§. 7) za zdolnego do nabywania uprawnień górniczych tego, komu służy prawo nabywać i posiadać nieruchomości i na odwrót ten, komu tego prawa

odmówiono, jest niezdolnym podmiotem uprawnień górniczych, np. zbieg wojskowy, samowolny wychodźca z liczby popisowych itd.

Zdolność prawna nie przysługuje wszystkim ludziom w równej mierze; w całej pełni przysługuje ona obywatelom państwa (§. 6 ust. z 21/12 1867 l. 142), obcokrajowcom zaś pod warunkiem wzajemności (§. 33 p. u. c.). O ile zdolność ta może być ograniczoną, postanawiają przepisy ustawy cywilnej. Krom tych ograniczeń zdolności prawnéj — cywilnych, uświęca ustawa o górn. ograniczenia jéj właściwe (§. 8), które odnoszą się nietylko do nabywania własności górniczej, ale także do dzierżawienia jej, zawiadowania kopalnią, kierowania ruchem kopalni, czyli wogóle trudnienia się górnictwém. Ograniczenie to dotyczy jedynie pewnego grona osób, a mianowicie ustawa o górnictwie, poczytuje za niezdolnych urzędników, którym poruczono nadzór przedsiębiorstw górniczych, lub którym przysługuje orzecznictwo pierwsze w sprawach górniczych, tudzież ich żony i ich dzieci, jak długo zostają pod ich władzą ojcowską, jednak tylko ze względu na okrąg, w którym i pokąd im władza ta przysługuje. Skoro zatem urzędnik ten przeniesionym zostanie lub z urzędu ustąpi, ustaje niezdolność prawa jego i osób nazwanych, na odwrót zaś musi on i osoby nazwane (jego żona i dzieci pod władzą) zrzec się zawiadowstwa kopalnią, względnie sprzedać własność górniczą najpóźniej w przeciągu roku, gdy własność tą nabyli w drodze spadku lub tytułem darmym (z mocy darowizny), jeżeli chce zostawać nadal w czynnéj służbie lub w tym samym okręgu. Gdyby więc tego w czasie oznaczonym nie uskutecznił, zostaje przeniesionym do innego okręgu, względnie wstrzymuje się przeniesienie wraz z awansem, gdyby miał wskutek niego sprawować urząd, z którym jest połączone nadzorowanie kopalnictwa lub orzecznictwo, w okręgu gdzie on lub osoby nazwane, trudnią się górnictwém. W pewnych wypadkach szczególnych, może nawet władza przełożona wyrzec usunięcie z urzędu (§. 5 przep. wyk.). To są skutki nabycia własności górniczej w drodze spadku lub tytułem darmym, nabycie zaś własności górniczéj dobrowolne, na mocy umowy odpłatnéj, uważa ustawa wprost za zrzeczenie się urzędu piastowanego.

Wedle zbioru przepisów (Normalien) dla kopalń państwowych, jest grono osób niezdolnych nieco większe, przybywają bowiem do nich słudzy i robotnicy górniczy w tych kopalniach zajęci, ich żony i ich dzieci, pod władzą ojcowską zostające. Ci atoli mogą wskutek pozwolenia cesarskiego trudnić się kopalnictwém, a zatem uzyskać zdolność prawną.

Ustawa mówiąc o ograniczeniach zdolności prawnéj osób wymienionych, wspomina jedynie zawiadywanie kopalnią i własność górniczą, tru-

dno atoli przypuścić, lub stąd wnioskować, że tym osobom wolno nabywać pozwolenia do poszukiwań i wyłączności górnicze, boć przecież one są podstawą nabycia własności górniczéj, tém samém więc uważać je należy za rzeczy, których osoby te nabywać nie mogą.

Zdolność prawną względnie jej ograniczenie i niezdolność zupełną osób zgłaszających się o uprawnienia górnicze, winna władza zbadać, zanim je nada; w tym też celu zawiadamia się tę władzę o każdej zmianie właściciela uprawnienia górniczego (§. 122 p. u. g.). Otrzymawszy zawiadomienie takie, ma władza zbadać zdolność nabywcy, a w razie, gdyby był niezdolnym podmiotem (§. 7 i 8 p. u. g.) odmówić zatwierdzenia przedłożonego dokumentu i zawiadomić o tem sąd górniczy, aby nie dozwolił na przeciwny ustawie wpis w księdze górniczej (§. 78 prz. wyk.).

II. Przedmiot.

Przedmiotem prawa górniczego, są wszelkie uprawnienia górnicze. Uprawnieniami górniczemi nazywamy wszystkie akta władzy górniczej, wskutek których pewna osoba nabywa prawo wykonywania pewnych czynności górniczych i wymuszenia uznania dla niego. Do uprawnień górniczych zaliczamy: 1) pozwolenia na poszukiwania górnicze i rozporządzania kopalinami wydobytemi; 2) wyłączności górnicze, tak wychodne jak i podziemne, czyli podkopy; 3) nadane miary górnicze przymiary, miary wychodne także dziennemi zwane i 4) zezwolenia (koncesye) na urządzenia pomocnicze i chodniki okręgowe. Między pozwoleniami i wyłącznościami z jednéj strony, a innemi uprawnieniami z drugiéj, spostrzegamy bardzo wyraźną różnicę, a to, że gdy dwa pierwsze uprawnienia cechują się jako przejściowe, chwilowe, to nadania i zezwolenia są trwałemi, stanowczemi prawami, poczytywanemi za przedmiot ksiąg górniczych. Z powodu tej różnicy, można uprawnienia górnicze podzielić na dwie grupy, a mianowicie uprawnienia w ścisłem znaczeniu, gdzie tylko nadania i zezwolenia należą i w obszernem znaczeniu, do których zaliczają się wszystkie powyżej wymienione.

1. Pozwolenia na poszukiwania górnicze.

Pozwoleniém na poszukiwania górnicze (Schurfbewilligung), nazywamy upoważnienie ubiegającego się przez urząd górniczy do rozpoczęcia i wykonywania wszelkich robót poszukiwawczych za kopalinami w okręgu

poszukiwań (Schurfgebiets). Granice tego okręgu mogą być dowolnie zakreślone, jednak zawsze tak, aby można je wyróżnić. Można zatem uzyskać pozwolenie na poszukiwania w całym okręgu urzędu górniczego, t. j. we wszystkich powiatach politycznych, składających się na okręg górniczy: w jednym powiecie politycznym, gminie jednéj, ale także i w pewnych częściach gminy jakiéjś: w pewnéj dolinie, równinie, urwisku górskiem itp., które w tym razie należy oznaczyć ich nazwą katastralną, lub potoczną, powszechnie znaną, można się nawet ograniczyć jedynie na pewne kawałki ziemi (parcele gruntowe). Dodać należy, że musi być podana nazwa gminy i powiatu politycznego, jeżeli się za okręg poszukiwań, obiera pewne części gminy.

Pozwolenie na poszukiwania, wydaje rząd górniczy na przeciąg jednego roku, przed upływem tego czasu może uprawniony uzyskać przedłużenia na rok następny, jeżeli poszukania rozpoczęto (§. 16). Przedłużenie to pozwolenia jest bardzo ważném, ponieważ wraz z wygaśnięciém pozwolenia gasną ipso facto wyłączności na jego zasadzie potwierdzone (Rozstrz. tryb. adm. z 24 lipca 1878 l. 1.196 Budw. 305) [1])

Pozwolenie uprawnia: 1) do wykonywania w obrębie okręgu poszukiwań wszelkich robót poszukiwawczych, o ile temu nie sprzeciwiają się prawa górnicze dawniejsze; 2) do zmuszenia właściciela, aby potrzebną do poszukiwań przestrzeń ziemi za odpłatą odstąpił.

Prawo to nie jest wcale wyłączném, bezwarunkowém, ponieważ może być równocześnie kilku uprawnionych do poszukiwań w tym samym okręgu (§. 21), a prawa te są bez względu na swój wiek równie silne, jednakie co do rozciągłości i znaczenia. Z drugiéj zaś strony prawo to jest równocześnie obowiązkiem; poszukujący winien ciągle wykonywać roboty górnicze; tym obowiązkiem chce ustawa zapobiec nieekonomicznemu uniedostępnieniu ziemi (Feldspere) (§. 10 p. wyk).

Wskutek pozwolenia na poszukiwania, może uprawniony nawet wbrew woli właściciela ziemi poszukiwać, jak bowiem wspomnieliśmy może go zmusić, aby w tym celu potrzebną przestrzeń ziemi za odpłatą odstąpił. Lecz i to prawo nie jest bezwarunkowem, bywa ono ograniczonem ze względów prywatnych lub publicznych.

---

[1]) Uniknąć tego można, zamawiając w różnych czasach dwa pozwolenia do poszukiwań lub więcej, wówczas bowiem, gdy wskutek przeoczenia terminu, zgaśnie pozwolenie wcześniejsze, zarząda urząd górn. przepisanie wyłączności na pozwolenie późniejsze. Jest to obejście ustawy, często bardzo ważne dla uprawnionego i uświęcone praktyką.

I tak orzeka ustawa o górnictwie (§. 17), że wbrew woli właściciela nie wolno poszukiwać:

1. w obrębie budynków mieszkalnych, gospodarczych, lub innych, tudzież w obrębie dziedzińców zamkniętych, jakoteż w odległości mniejszéj niż 38 m. od nich;

2. w obrębie ogrodów w ogóle, ogrodów warzywnych, utrzymywanych dla rozrywki i zwierzyńców, tudzież niw murem obwiedzionych i

3. cmentarzy, a więc aby na tych przestrzeniach poszukiwać, trzeba uzyskać zezwolenia właściciela, zmusić go do tego nie można.

Następnie postanawia §. 18, że od zezwolenia władzy administracyjnej właściwej, zawisło wykonywanie prawa poszukiwań na drogach publicznych, torach kolei żelaznych, w obrębie budowli wodnych, twierdz, warowni, tudzież w oddaleniu od nich z wypadku do wypadku szczegółowo oznaczoném [1]), nareszcie na granicach państwa i poszczególnych krajów.

Prócz tego, mogą względy publiczne (dobra publicznego) przemawiać za wyłączeniém zupełném pewnych miejsc, lub uczynić dopuszczalność poszukiwań górniczych zawisłą od szczegółowego oznaczenia władzy górniczéj, wydanego w porozumieniu z władzą polityczną (§. 18). Przepis ten, ma na celu ochronić przed zniszczeniem zdroje i miejsca lecznicze. Mając w tym kierunku orzekać, musi władza przedewszystkiem ocenić należycie, czy przemysł górniczy, czy względy dobra publicznego wymagają poparcia i w ślad zatem odmawia pozwolenia na poszukiwania górnicze, jeżeli przedstawiają one mniéj interesu, względnie, o ile to możliwém, kieruje roboty górnicze, tak, aby nie zagrażały bytu, lub nie narażały na szkody inne przedsiębiorstwa, wymagając ochrony. Wyjątkowo jedynie orzeka na niekorzyść innych przedsiębiorstw, jeżeli wedle wszelakiego prawdopodobieństwa spodziewać się należy, że poszukiwania górnicze uwieńczy odkrycie bogatego pokładu kopalin (§. 16 p. wyk.).

Na zakończenie należy zaznaczyć, że robotami poszukiwawczemi (das Schürfen, Schurfarbeit), nazywamy wszelkie roboty górnicze, przedsiębrane w okresie pierwszym, poszukiwań górniczych, w celu odkrycia rodzimych pokładów kopalin a wykonywane na podstawie pozwolenia do poszukiwań górniczych. Zasadniczą cechą tych robót jest wykonywanie ich na podstawie pozwolenia, nie znaczy tutaj nic rodzaj, jakość, czyli

---

[1]) Szczegóły podają wskazówki (Directiven) z 21/12 1859 l. 10 dz. u. p. 1860 i rozp. minist. z 2/1 1859 l. 25 dz. u. p.

technika tych robót. Różnicy technicznej między robotami poszukiwawczemi a odkrywczemi, wykonywanemi w okresie wyłączności, nie ma prawie żadnej, z drugiej zaś strony nie nazwiemy robotami poszukiwawczemi, czyli poszukiwaniém, tych robót, które nawet uwieńczył skutek pożądany, odkrycie pokładu kopalin i z tego powodu postarano się o pozwolenie, jeżeli tylko wykonywano je bez poprzedniego pozwolenia.

2. Wyłączność górnicza.

Jak poznaliśmy, nie posiada górnik dotąd jeszcze wyłącznego prawa do poszukiwań w pewnym okręgu, w pewném opolu, roboty dotąd wykonywane cechuje cel, wybitnie je wyróżniający od robót, w jakie zwolna się zmieniają w tym okresie, który dla odróżnienia nazywa się okresem odkryć. Dotąd poszukiwał jedynie górnik pokładów kopalin, podczas gdy teraz zdąża do ich odkrycia. Przejście z okresu poszukiwań w okres odkryć, zawisło wyłącznie od jego woli. Prawidłowo następuje to, z chwilą potwierdzenia wyłączności górniczej, nie wykluczoną jest jednak możliwość poszukiwania w okręgu wyłącznościowym, lub też rozpoczęcia robót górniczych wprost od odkrywania pokładów kopalin (§. 23 p. u. g. wyk.).

Chcąc nabyć wyłączne prawo do poszukiwań w pewnym okręgu, musi uzyskać górnik od władzy górniczéj przyznanie pewnego opola, pewnego kręgu poszukiwań, czyli uzyskać potwierdzenia wyłączności górniczej (Freischurf). Aby nabyć wyłączność górniczą, winien górnik wskazać władzy górniczej: 1) włom (Schurfbau, Anschlagspunkt des Schurfbaues, Angriffspunkt des Freischurfes, Aufschluss) tj. miejsce, skąd mają wychodzić roboty górnicze i 2) miejsce, w którym ustawi znak wyłączności (Schurfzeichen), które równocześnie ma stanowić punkt środkowy okręgu wyłącznościowego. Wskutek tego wskazania tych dwóch miejsc, nabywa prawo wyłączne poszukiwania w okręgu zakreślonym promieniem 112.50 m. (112 sążni wied.) z miejsca znaku wyłącznościowego. Okrąg ten nazywa się wyłącznością górniczą. Prócz tego okręgu rozumiemy przez wyłączność górniczą, także prawo wyłączne odkrywania pokładu kopalin w pewnym okręgu nabytym w myśl §. 22 p. u g.

Wyłączności mogą być zakreślone u powierzchni, wychodne czyli dzienne (oberirdischer Freischurf), powszechnie zwane wyłącznościami górniczemi i w podziemiu, w kopalni (unterirdische Schurfbaue, Hofnungsschlag) podkopy, wkopy próbne, także wyłączności podziemne.

U pierwszych wyłączności wychodnych, mogą włom i znak wyłączności zająć miejsca różne, lub też znajdywać się w jedném i tém samém miejscu. Zawisło to zupełnie od woli zgłaszającego, a własny interes jego (§. 31 i 37 u. g,) skłoni go, aby umieścił włom możliwie blisko przy znaku, nigdy zaś dalej niż 212.50 m. od niego, gdyż w razie przeciwnym przy zamierzaniu pola górniczego, musiałby znaleźć się włom zewnątrz niego.

Okręg wyłączności może pokrywać wszelkie przestrzenie, na których poszukiwać można; jeżeli zatem na której przestrzeni jedynie za przyzwoleniém właściciela poszukiwać można (§. 17 i 18), musi górnik wraz ze zgłoszeniém wyłączności, przedłożyć urzędowi górn. zezwolenie właściciela na odbudowę. W razie przeciwnym spotyka zgłoszenie odmowa; podobnie też załatwia władza zgłoszenia odmownie, gdy 1) położenie wyłączności oznaczono wątpliwie; 2) nie powołano pozwolenia na poszukiwania, ani o nie równocześnie nie proszono, lub 3) ponownie lub równocześnie ta sama osoba zgłosiła wyłączności pokrywające się nawzajem (§. 19 p. u. wyk.).

Jak wyżéj poznaliśmy, może górnik jako opole poszukiwań obrać znacznie mniejszą przestrzeń, niż zajmuje prawidłowo wyłączność górnicza, i nabyć jedynie ze względu na nią prawo do poszukiwań, zgłaszając zaś wyłączność, nie może się ograniczyć jedynie na nią, ale przez samo zgłoszenie wyłączności, nabywa wyłączne prawo odkrywania tego większego okręgu (wyłącznościowego). Zamówiwszy w tym wypadku wyłączność, otrzymuje jej potwierdzenie, ponieważ nie ma powodu ustawowego do odmowy; przez potwierdzenie atoli zyskuje jedynie prawo nie dopuścić innego górnika do rozpoczęcia robót górniczych w okręgu 425 m., wcale zaś nie nabywa prawa poszukiwać na przestrzeni nie objętéj pozwoleniém i wskutek tego musi się dodatkowo postarać o pozwolenie do poszukiwań na tych przestrzeniach, o które wyłączność jest większa i na których chwilowo poszukiwanie nie jest dopuszczalne z powodów podanych.

Obok prawnej ochrony dla robót górniczych, nabywa górnik przez potwierdzenie wyłączności, prawo żądać nadania co najmniej jednej miary, a poszukując węgli dwóch miar górniczych (§. 34 p. u. g.), a oprócz tego przysługuje mu już w chwili, gdy wyniki jego odkryć nie uzasadniają jeszcze prawa tego (§. 34), prawo zastrzec kierunek, w jakim w przyszłości rozepnie swe miary dłuższemi bokami, jeżeli się sąsiad jego górniczy o nadanie ubiega, co atoli jest dopuszczalne pod warunkiem, że nie ucierpi przez to w swoich prawach ubiegający się już o nadanie (§. 36

p. u. g. i orzecz. trybun. adm. z 28/2 1877 l. 262 B. 46, 2/11 1878, l. 1707 B. 352 i 29/12 1884, l. 2.644 B. 2.344).

Z tej to przyczyny musi władza górnicza uważać na równoczesne zgłoszenia przez kilka osób wyłączności górniczych. Wyłączności zgłoszone mogą się bowiem, bądź w całości, bądź częściami swoich okręgów przykrywać, a wówczas w całości lub w częściach przykrywających się, stanowią własność wspólną zgłaszających; gdy zgłaszający nie przedłożą umowy, potwierdza władza górnicza wyłączność górniczą wspólnie wszystkim zamawiającym (§. 33), podczas gdy w drugim przypadku wraz z potwierdzeniem wyłączności zgłoszonej, doręcza urząd górniczy zamawiającym plan skrawków okręgu wyłącznościowego (Segment), wzajemnie się pokrywających i wzywa, aby przedłożyli mu w pewnym przeciągu czasu, umowę co do użytkowania tej wspólnej własności, ponieważ inaczej przed załatwieniém tej sprawy przez sąd górniczy (§. 29 pr. wyk.) nie będą mogli uzyskać nadania własności górniczej.

Tych spraw musi urząd górniczy przestrzegać przy równoczesném zgłaszaniu wyłączności, wcale zaś obojętnie zachowuje się wobec zamówienia późniejszego: nie odmawia potwierdzenia na wyłączności poźniéj przez inną osobę zgłoszone, jeżeli one przykrywają okręgi wyłącznościowe obce, lecz owszem bez wszelakiego zastrzeżenia je potwierdza, dozwalając posiadaczowi wcześniéj nabytéj wyłączności, aby się postarał o uznanie późniejszéj za nieważną (§. 25 p. wyk.). Pokąd to nie nastąpi, jest potwierdzenie ważném, zostaje jedynie tak długo w zawieszeniu, pokąd wyłączność wpierw zamówiona prawnie, a nie jedynie rzeczywiście (faktycznie) istnieje [1]). Zgłaszanie (takie późniejsze) wyłączności nie jest bez znaczenia, gdyż zaraz z chwilą zgaśnięcia poprzednio zamówionych, one zaczynają faktycznie istnieć i posiadacz ich nabywa prawo wyłącznego odkrywania opola pokrytego i niedopuszczenia dawniejszego posiadacza do robót w okręgu wyłącznościowym [2]).

W trzy dni po potwierdzeniu wyłączności winien posiadacz jéj ustawić w miejscu podaném znak wyłączności, w przeciwnym razie ma

---

[1]) Patrz str. 17. Prawnie istnieje wyłączność pokąd nie zgasło pozwolenie do poszukiwań, na którego zasadzie tę wyłączność potwierdzono. Skoro zatem z powodu upływu czasu potwierdzenie straciło moc prawną, gasną mimo faktycznego istnienia wyłączności, choćby nawet dalej wszelkie roboty górnicze w ich okręgu wykonywano.

[2]) Tego rodzaju zamawianie wyłączności późniejszych nazywa się w praktyce górniczéj czatowaniém, czychaniém (das Lauern).

prawo każdy poszkodowany domagać się od niego odszkodowania (§. 24). Znak ma być ściśle w miejscu wskazaném umieszczony, ponieważ każde przesunięcie jego, oznacza zakreślenie nowéj wyłączności (§. 32), a tem samém ponownie musiałoby nastąpić jej zgłoszenie.

Zanim uprawniony umieści znak wyłącznościowy i rozpocznie roboty w okręgu potwierdzonym, musi wykazać się pozwoleniém do poszukiwań i porozumieć się z właścicielem gruntu co do odszkodowania. Gdyby porozumienie było niemożliwe, a właściciel nie dozwolił ustawić znak uwyłączn. lub rozpocząć roboty, winien uprawniony zwrócić się do władzy politycznéj, która na wykonanie tych czynności zezwala pod warunkami, że:

1. górnik zabezpieczy tymczasowo odszkodowanie dla właściciela w wysokości przez tę władzę polityczną oznaczonej;

2. postara się, aby władza górnicza wdrożyła postępowanie o przymusowe odstąpienie przestrzeni potrzebnéj; gdyby tego do dni trzydziestu nie wykazał, ma władza polityczna na żądanie właściciela gruntu znak ustawiony usunąć i o tém władzę górniczą uwiadomić;

3. posiadacz wyłączności ma zaś w tém miejscu zaprzestać wszelkich robót, aż do załatwienia sprawy (§. 27, 3).

Zwłoka stąd wynikła, nie uwłacza wcale prawom nabytym przez wcześniejsze potwierdzenie wyłączności.

Podczas robót odkrywczych, zdarzyć się może, że górnik potrzebuje wyszukać żyłę kopalin poszukiwanych, zarzucony pokład lub dalszą część uskoku (nagłe urwanie się żyły, zjałowienie częściowe pokładu) w pewném miejscu, albo uzna za potrzebne przeprowadzenie chodników poprzecznych przez prawdopodobnie znajdujące się w opolu żyły lub pokłady równolegle biegnące itp. Robót tych często nie może z powierzchni wykonywać, częściéj wymagają one znacznych bardzo nakładów, gdy się je z powierzchni prowadzi, a wedle wszelkiego prawdopobobieństwa nie doprowadziłyby do celu pożądanego i braknie im zawsze skutecznéj ochrony prawnéj. W tych wypadkach korzystniejszém jest nabycie prawa do podkopu lub wkopu próbnego [1]), zwłaszcza, że wówczas nabywa górnik nowy

[1]) §. 24 prz. wyk. przekonuje nas najwymowniej, że podkopy są wyłącznościami podziemnemi, używając wprost w odniesieniu do nich nazwy „Freischurf"; pominąwszy nawet tę okoliczność, która zresztą może pochodzić z braku ścisłości wyrażenia, niepodobna uważać podkopów za coś innego wobec tego, że §. 30 się na §. 22 powołuje, a cel podkopów i warunki ich nabycia są te same, co u wyłączności górniczych wychodnych. Położenie podkopu musi być przedstawione na mapce stanowiącej załącznik prośby o potwierdzenie jego.

okręg poszukiwań, sięgający znacznie poza granice nadanego pola górniczego.

Celem nabycia tego okręgu nowego wystarcza, aby górnik wskazał władzy górniczej dowolnie obrany punkt włomu (Anhaltspunkt einer neuen Schürfung). Punkt ten może się znajdować nawet w obrębie nadanych miar, pod warunkiem jednak, aby nie naruszono cudzych praw istniejących. Wskazanie jednego punktu wystarcza, ponieważ ustawa wyraźnie przepisuje (§. 24 p. u. wyk. d.), że znak wyłączności podziemnej, podkopu, musi się znajdować w pionowém przedłużeniu ku powierzchni. Warunkiem uzyskania prawa podkopu, jest posiadanie lub równoczesne nabycie pozwolenia do poszukiwań w warstwach głębszych.

Zadaniem podkopu, jest uzyskanie ochrony prawnéj dla robót odkrywczych wewnątrz kopalni, które wychodzą poza granice nadanych miar górniczych i z tego powodu są ochrony prawnéj pozbawione.

Potwierdzenie wyłączności nakłada na górnika obowiązek utrzymywać w okręgu wyłącznościowym roboty górnicze w ciągłym ruchu, musi więc po ośm godzin dziennie zatrudniać odpowiednią ilość robotników. Ponieważ robota ma być ciągłą, nie dozwala ustawa na przerwy stałe, a uwzględniając przypadkowe wymaga, aby górnik co pół roku donosił o postępie i wyniku robót, o przerwach koniecznych (przypadkowych) i wszelkich innych zdarzeniach, któreby umożliwiały władzy znaczenie, kiedy mają przejść roboty w stan odbudowy prawidłowéj kopalin. Na stan spoczynku robót odkrywczych władza górnicza bezwarunkowo nie pozwala.

Jak powstanie, tak istnienie wyłączności zawisło od istnienia pozwolenia do poszukiwań; a zatem gaśnie wyłączność górnicza:

1. skoro uprawniony zrzeknie się odnośnego pozwolenia górniczego, wskutek tego zdarzenia gasną wszelkie wyłączności na niém polegające ipso facto, a zatem gdyby się ich nawet wyraźnie i równocześnie nie zrzeczono, przestają one prawnie istnieć (§. 251);

2. na równi z rzeczeniém się stoi co do skutków nieodnowienie pozwolenia do poszukiwań górniczych (str. 19).

Nie mniej też gasną wyłączności górnicze:

3. wskutek ich zrzeczenia się (nie zrzekając się równocześnie pozwolenia odnośnego). Zrzeczenie się to powoduje równocześnie zgaśnięcie wyłączności prawne i rzeczywiste;

4. z powodu zaniechania robót odkrywczych w okręgu wyłącznościowym (§. 252) i

5. wskutek orzeczenia władzy, że odbiera za karę pozwolenie do poszukiwań lub wyłączności (§. 242 i 252).

Prócz tych wypadków uważają niektórzy jako powód zgaśnięcia wyłączności górniczych, nadanie miar górniczych, które pokrywają okręg wyłączności. W rzeczy saméj ginie wówczas wyłączność, jako taka, lecz prawa wskutek potwierdzenia wyłączności nabyte przez górnika, przysługują mu nadal nietylko nie uszczuplone, ale co więcej, zyskują znacznie na mocy. Zdarzenia tego, zdaniem mojém, wcale nie można stawiać na równi z powyżej wymienionemi powodami zgaśnięcia, a co najmniéj jest zaliczanie jego do powodów zgaśnięcia wyłączności przeoczeniém okoliczności, że nabycie wyłączności górniczej nie jest celem, ale środkiem do osiągnięcia celu, to jest nabycia miar górniczych, a zatém zdarzenie to jest jedynie przemianą prawa nabytego w silniejsze, trwalsze.

Jakkolwiek wyłączności górnicze cechują się tym przymiotem przejściowości, są one przedmiotem wszelkich czynności prawnych i obrotu, zawsze atoli są nim wraz z pozwoleniem do poszukiwań; a wyjątkowo między górnikami posiadającymi jednakie pozwolenia bez tego, wówczas atoli oprócz przepisania z imienia posiadacza na nowonabywcę, następuje przepisanie także na jego pozwolenie, podobnie jak w wypadku przedstawionym na str. 15 w uwadze.

O każdej zmianie właściciela wyłączności górn. musi być zawiadomioną władza górnicza, pokąd to nie nastąpi, uważa się wszelkie roboty odkrywcze nowonabywcy za nieprawne trudnienie się górnictwém (§. 38), i jako takie się je karze. Oprócz przepisania powyżej rzeczonego, jest celem tych doniesień umożliwić władzy górniczej przestrzeganie ustawy o górn., aby niezdolne osoby nie nabywały uprawnień górniczych. W tym wypadku przysługuje władzy górniczéj prawo odmówić żądaniu kontraktujących.

Statuta związków okręgowych mogą w sprawie wyłączności górniczej wprowadzić pewne zmiany, a mianowicie przepisać inne szczegóły podań o potwierdzenie, ustanowić odmienne warunki zgłaszania i nabycia wyłączności, nadać wyłączności odmienny kształt i rozmiar, jak niemniéj inaczej określić prawa nienaruszalności okręgu wyłącznościowego.

3. Pozwolenie rozporządzania kopalinami wydobytemi.

Ani w okresie poszukiwań, ani robót odkrywczych nie przysługuje górnikowi prawo rozporządzać kopalinami wydobytemi. Prawo to nabywa on uzyskawszy na to pozwolenie (§. 20) od właściwéj władzy górniczéj.

Przedmiotem nadań górniczych są:

1) miary górnicze (Grubenmasse) i pola górnicze (Grubenfelder).

2) przymiary (Uibermasse) i

3) miary wychodne (dzienne) (Tagmasse); zaś przedmiotem zezwoleń koncesyi) górniczych:

a) urządzenia pomocnicze (Hilfsbaue) i

b) chodniki okręgowe (Revierstollen).

1. Miary górnicze.

Miarą górniczą nazywamy przestrzeń ziemi o kształcie prostokąta mierzącą 45.116 m^2, sięgającą prawidłowo nieograniczenie do góry i w dół, i w ten sposób zamierzaną, aby bok krótszy (prostokąta) mierzył 106 *m* (§. 42 i 46).

Prawo do żądania nadania miar górniczych służy posiadaczowi wyłączności górn. uzasadniającéj to nadanie (§. 44). Wedle tego paragrafu warunkiem rodzącym to prawo jest popłatność odbudowy, to znaczy musi się w miejscu zgłoszoném odkryć taki pokład kopalń zastrzeżonych, któryby wedle stosunków miejscowych można uważać za korzystny i godny odbudowy (abbauwürdig), czyli aby odbudowa tego pokładu się opłacała.

Ze względu na ocenienie tej popłatności odbudowy, może ministerstwo dla rolnictwa porozumiawszy się z członkami związków górniczych (gwarkami okręgowymi) tudzięż uwzględniając potrzeby i warunki miejscowe, wydać szczególne wyjątkowe przepisy. Prawidłowo atoli spoczywa ta sprawa w ręku urzędu górniczego. On to obeznawszy się należycie ze stosunkami miejscowymi może w każdym poszczególnym wypadku oprzeć swe orzeczenie w tym kierunku na pewnych danych rzeczywistych. Samo pojęcie, jakto snadnie zauważać można, jest wcale nie uchwytnem i nie podobna z góry pewnego miernika ustanowić, któryby nie zawiódł, ponieważ oprócz jakości i ilości pokładu kopalin składają się na to przeróżne inne czynniki różnej doniosłości i wartości w różnych miejscowościach. Bardzo ważną rolę odgrywa tutaj położenie okolicy i kopalni, oddalenie rudnic (hut), koszta przewozu do nich, środki przewozowe, obfitość kopalnin i t. p. warunki. Z tych to powodów mogą zroby (żyły) wypłukowe (Pochgaenge), żelaziaki (kamienie żelazne) mało rudy zawierające, żwir żelazisty i t. p. nieprzedstawiające najmniejszej wartości w jedném miejscu, być w inném, korzystnym dobytkiem kopalnianym. Te i podobne okoliczności skłaniają, aby ocenienie doniosłości robót odkrywczych, a tęm

robót wykonywanych wyposaża je władza większą siłą i dla uzupełnienia przyznaje górnikowi prawo rozporządzania kopalinami wydobytemi. Nabywszy te wszystkie uprawnienia, posiada i wykonuje górnik wszelkie te prawa, jakie mu w całej pełni służą z mocy uzyskanego nadania, lecz prawa te może mu każdego czasu odebrać władza górnicza, i zmusić go, aby o nadanie się ubiegał. Tej władzy nie posiada, gdy górnik nabył nadanie, wówczas bowiem prawo nabyte co do swego istnienia nie zawisło wcale od orzeczenia władzy, wyjąwszy wypadku cofnięcia uprawnienia za karę.

Prawa własności nabywa górnik dopiero wskutek aktu nadania (Verleihung, Belehnung), lub aktu zezwolenia (Concession).

Nadaniém nazywamy akt prawny właściwéj władzy górniczéj (starostwa górniczego), przyznający na własność wszystkie kopaliny zastrzeżone, napotykane w rodzimych (przyrodzonych) ich pokładach w pewnym okręgu (pewném opolu) zwanym miarami lub przymiarami, względnie polém górniczem, a bliżej określonym w dokumencie nadania; zezwoleniém (koncesyą) natomiast jest akt prawny téj saméj władzy (starostwa górn.) lub ministerstwa rolnictwa, uprawniający górnika lub innego przedsiębiorcę do wprowadzenia lub wykonywania urządzeń górniczych, mających ułatwić lub umożliwić korzystną odbudowę górniczą i przyznającą jemu własność tychże urządzeń. Stosownie do przedmiotu uprawnień tych musimy wyróżnić między niemi uprawnienia przyznające własność przedmiotu głównego, to jest kopalin, i uprawnienia, które nadają własność urządzeń ułatwiających wykonywanie górnictwa, spełnienie zadania. Pierwsze przedstawiają się jako prawa główne, samoistne, drugie będąc jedynie środkiem prowadzącym do celu, cechują się jako prawa podrzędne — przynależność pierwszych [1]).

[1]) Mówiąc o tych prawach nieprzestrzega ustawa dość ściśle słownictwa, wskutek czego rodzą się pewne wątpliwości. Wnioskując z układu i brzmienia §§. 40 i 41 wnosićby należało, że obadwa uprawnienia są równéj rozciągłości, w tém przekonaniu utwierdza także użycie wyrazów „Verleihung", „verleihen" w §. 96 i 97, służących prawidłowo na oznaczenie „nadań", aby oznaczyć „zezwolenia", — przeciw temu zaś przemawia ścisłe przestrzeganie słownictwa w §§. 91 i 94. Inaczéj się rzecz przedstawia, gdy się przypatrzymy istocie obu aktów prawnych i ich przedmiotowi; wówczas bowiem przekonamy się, że własność górnicza w ścisłem znaczeniu, własność kopalin wydobytych, nabywa się wskutek nadania miar, podczas gdy z mocy zezwoleń (koncesyi) nabywa uprawniony własność górniczą w dalszem znaczeniu, ponieważ staje się właścicielem jedynie urządzeń górniczych, a o prawo rozporządzania kopalinami przy tej sposobności wydobytemi musi się osobno postarać (§. 18 prz. wyk.) Wobec tego zezwolenia stanowczo nie można uważać za akt równorzędny z nadaniami, lecz owszem za akt podrzędny, pozbawiony samoistnego bytu, możliwy jedynie pod warunkiem, że istnieją nadania lub przynajmniej wyłączności górnicze, do których odkrycia zupełnego są potrzebne urządzenia pomocnicze (Hilfsbau).

Pozwolenie to musi uzyskać także uprawniony do wprowadzenia urządzeń pomocniczych i chodników okręgowych ze względu na wydobywane przy tej sposobności kopaliny, chociażby nawet w odnośnem zezwoleniu (koncesyi) na te roboty je sobie zastrzegł. Pozwolenie to może być wydane na pewien okres, to jest być ograniczoném co do czasu, niemniéj też możliwém jest ograniczenie jego co do ilości kopalin rozporządzalnych (Rozp. min. roln. z 23 maja 1872 l. 4.506).

Warunkiem uzyskania pozwolenia rzeczonego jest, aby roboty nie przeszły w okres właściwéj odbudowy górniczéj i nie rozchodziło się o większą ilość kopalin. W tym wypadku wydaje władza pozwolenie to wprost bez dochodzeń; gdy zaś rozchodzi się o większą ilość kopalin, tak że słusznie podejrzywaćby mogła władza, że poczyniono więcej odkrywek wówczas muszą być zarządzone dochodzenia na miejscu i wydanie pozwolenia poprzedzić zbadanie wszelkich warunków miejscowych. Bezwarunkowo zaś nie wydaje władza pozwolenia, gdy roboty przeszły w okres odbudowy, ponieważ wówczas górnik ma się postarać o nadanie własności — miar górniczych, wobec czego staje się pozwolenie to bezprzedmiotowem i zbytecznem. Gdy więc z przedkładanych sprawozdań o postępie robót górniczych w okręgach wyłącznościowych władza się przekona, że roboty przeszły już w okres odbudowy, służy jej prawo odwołania udzielonego pozwolenia rozporządzania kopalinami wydobytemi.

Pozwolenie to jest przedmiotem obrotu i stosunków prawnych, zawsze atoli jako przynależność pozwolenia do poszukiwań lub wyłączności górniczych, nigdy zaś nie można go pozbywać jako przedmiotu umowy samoistnego.

4. Nadania i zezwolenia (koncesye).

Mówiąc o powodach zgaśnięcia wyłączności górniczych, zaznaczyłem, że są one jedynie prawami przejściowemi, uzasadniającemi nabycie stanowczego uprawnienia, prawa własności górniczej. Ten ich przymiot cechuje wcale dobitnie ustawa w §. 5, gdzie mówiąc o uprawnieniach do wykonywania przemysłu górniczego, zaznacza dwa stopnie, dwa okresy, jakie one przebywają, nazywając pierwszy przydzieleniém (Zuweisung), a drugi nadaniém (Verleihung). Stopniowanie to przebija się również wcale nie dwuznacznie w istocie tych praw. Prawa wykonywane na podstawie pozwolenia do poszukiwań i wyłączności górniczych, przypominają nam prawo własności, są to prawa mniej lub więcej ograniczone i zawsze zawisłe od uznania władzy górniczéj. Z każdym dniem rozwoju i postępu

samém przyznanie prawa żądać nadania miar, powierzyć władzom górniczym.

Posiadacz wyłączności górniczej może żądać ze względu na każdą wyłączność odkrytą:

1. Jednej miary górniczej pojedynczej;

2. dwóch miar górniczych pojedynczych, jeżeli wyłączność odkryto szybem 94 *m.* głębokim, zaś

3. czterech takich samych miar, jeżeli z miejsca odkrywki można zamierzyć więcej miar (§. 47) i szyb jest 94 *m.* głębokim.

Poszukujący za węglami ma prawo żądać nadania miar podwójnych (dwóch miar pojedynczych stykających się bokami dłuższemi), w miejsce miar pojedynczych nadawanych dla innych kopalin.

Więcej miar objętych jednén nadaniém to jest nadanych naraz nazywa się polém górniczém (Grubenfeld).

Z prawa tego niepotrzebuje proszący odrazu w całéj pełni korzystać i nie żądając naraz nadania miar w pełnéj ilości nie traci prawa swego, lecz owszem może każdej chwili żadać uzupełnienia nadania do wysokości możliwéj (§. 48), o ile naturalnie na to pozwalają stosunki.

Proszący o nadanie względnie jego wykażany pełnomocnik musi w prośbie podać:

1. opis miejsca, rodzaj odkrywki (Aufschluss), jej oddalenie od dwóch stałych punktów (n. p. zetknięcia się parcel, kopca granicznego i t. p.) imię i nazwisko właściciela ziemi, gminę i powiat polityczny, w których okręgu miejsce leży;

2. okaz odkrycia (znalezionej kopaliny);

3. rodzaj robót odkrywczych, gdy odkrywkę wykonano zapomocą grzebania; głębokość i kierunek odkrywki od włomu z zewnątrz (Tageinbau);

4) ilość i rozkład miar żądanych, tudzież ich nazwę, a prócz tego ma się oświadczyć co do wpisu w księgi górnicze, a mianowicie czy mają być nadane miary przypisane do istniejącego już ciała górniczego, czy też stanowić samoistne ciało górnicze.

Celem dokładniejszego przedstawienia szczegółów podania wspomnianych pod 1 i 3, musi proszący bądź do podania dołączyć, bądź najpóźniej na ośm dni przed zwiedzeniem miejscowém dostarczyć dwa egzemplarze planu, z których jeden musi nadto podawać rozkład i ilość miar żądanych.

O każde nadanie musi być osobna prośba wniesiona, to znaczy, że podań o nadania łączyć nie można. W tym wypadku jednak wolno pro-

szącemu sporządzić plan obejmujący przedmioty wszystkich nadań, jeżeli one zostają z sobą w związku.

Wskutek prośby o nadanie zarządza władza górnicza zwiedzenie t. j. zbadanie sprawy na miejscu (Freifahrung). Zwiedzenie to nazywają także objażdżką lub objazdem. Celem tej czynności jest zbadać czy i o ile nadanie żądane, jest możliwe. Władza górnicza winna zatem zbadać istnienie pokładu kopalń, popłatność odbudowy, czy i o ile są prawdziwe szczegóły prośby, następnie zbadać czy przeciw żądanemu rozkładowi miar nie przemawiają warunki miejscowe i geologiczne, tudzież poczynić swoje uwagi. Nareszcie ma zbadać, w jaki sposób korzystny dla górnika dadzą się ułożyć wszelkie sprawy bez ujmy dla względów publicznych przemawiających przeciw żądanemu rozkładowi, względnie w jakim kierunku ma być górnik ograniczonym w wykonywaniu swego prawa, tudzież uporządkować wedle możności stosunki prawne między proszącym a innymi ubiegającymi się o nadanie i właścicielami gruntów pokrywanych miarami.

Pierwszeństwo co do wyboru kierunku rozkładu miar przysługuje z pośród więcej proszących temu, który innych ubiegł, wniósłszy wcześniej prośbę o nadanie; jeżeli zaś kilku wniesie równocześnie, to jest tego samego dnia, prośby o nadanie tych samych miar, nie ma mowy o pierwszeństwie, gdyż wówczas nadaje się żądane miary proszącym jako własność wspólną łącznie, chyba, że przedłożyli umowę co do podziału (§. 52 i 58).

Proszący może żądać przestrzegając wymogi ustawowe co do rozprężenia[1]) miar, to jest uważając, aby znak wyłącznościowy znajdywał się w środku miar żądanych, a włom (Aufschlagspunkt) przypadał w środek części odkrytej i żądanego pola, nadania czterech miar pojedynczych, względnie podwójnych, nawet gdyby wychodziły po za okręg wyłącznościowy, byleby nie pokryły żadnego okręgu wyłącznościowego.

Zastrzeżenie to i w ogóle poszanowanie należne prawu cudzemu powoduje w wielu razach pewne ograniczenie tego pierwszeństwa, zyskanego przez wcześniejsze wniesienie prośby o nadanie. Poznaliśmy już prawo służące posiadaczowi wyłączności do zastrzeżenia kierunku rozkładu miar, o które w przyszłości będzie mógł prosić (§. 36). Otóż w wypadku, gdy te dwa prawa naprzeciw siebie wystąpią, a ugodowo załatwione nie zostaną, przysłuża posiadaczowi wyłączności, prawo żądać od urzędnika przeprowadzającego miejscowe zbadanie sprawy nadania, ażeby nasamprzód

---

[1]) Przez rozprężenie rozumie się rozkład miar w kierunku dłuższych boków prostokąta.

zamierzył dla niego pole zastrzeżone, a dopiero potem przystąpił do zamierzenia miar żądanych. Prawo to jednak przysługuje posiadaczowi wyłączności pod warunkiem: 1) że wskutek tego zamierzenia na jego rzecz nienaruszone zostaną prawa proszącego (orzecz. tryb. z 28 lutego 1877 l. 262 Bnd. 461 i z 29 grud. 1884 l. 2644 Bnd. 2344) i, 2) że proszący o nadanie przekroczył możliwie najwyższą ilość miar, t. j. żądał ponad cztery miary (orzecz. tryb. z 2 listop. 1878 l. 1707 Bnd. 352). Wskutek tego uzasadnionego żądania posiadacza wyłączności, może nastąpić zmiana rozkładu miar żądanych w kierunku dłuższych boków prostokąta.

Temu samemu ograniczeniu ulega prawo rozprężania miar, służące ubiegającemu się o nadanie, przeciw któremu wystąpi inny ubiegający się o nadanie, posiadający pierwszeństwo co do rozkładu miar, ponieważ wcześniej wniósł prośbę o nadanie. W tym wypadku nie spotyka się proszący z uprawnionym do zastrzeżenia sobie kierunku rozkładu miar, lecz z drugim, ubiegającym się o nadanie, ale nie posiadającym pierwszeństwa, który z tego powodu, że braknie mu prawa pierwszeństwa, musi zgodzić się na ograniczenie o tyle, że w kierunku ku miarom uprzywilejowanego, wychodząc od znaku wyłącznościowego, nie może żądać miar dłuższych, niż połowa długości obranej miary pojedynczej; w innych kierunkach nie napotyka jego prawo żadnych ograniczeń, jeżeli pokrywają miary żądane pole wolne.

Przedstawiony tok rzeczy, przestrzegany jest w zwykłych warunkach rozwoju i postępu sprawy, kiedy władza górnicza popiera jednakowo wszystkich górników. Wcale inaczéj postępuje się w wypadkach wyjątkowych, kiedy przypadkowe odkrycie pokładu niepoprzedzone poszukiwaniami i odkrycie pokładu podczas odbudowy podziemnej na granicy miary nadanéj, powoduje górnika do proszenia o nadanie (§. 38 p. wyk.). W tym razie pierwszeństwo przez ubieżenie jest bezwarunkowem i jeżeli z powodu przypadkowego odkrycia, ubiegający się o miary został ubieżony, musi się zgodzić na wszelkie ograniczenia, a nawet na pokrycie miarami jego odkrywki.

Każde zwiedzenie miejscowe musi być publicznie obwieszczone; a obwieszczenie ma podawać istotne części podania o nadania. Wszystkim interesowanym, przysługuje prawo żądać przybrania rzeczoznawców, winni atoli z prawa tego skorzystać najpóźniej w 14 dni po obwieszczeniu. Czynność zwiedzenia stwierdza protokół spisany przez władzę zwiedzającą. Protokół ten stanowi podstawę do orzeczenia dla starostwa górniczego.

Orzeczenie to jest dodatniém, gdy starostwo prośbę o nadanie, uznaje jako uzasadnioną. Skoro to orzeczenie stanie się prawomocném, wydaje starostwo proszącemu akt nadania własności górniczéj czyli akt lenna górniczego miar, jeżeli z powodów prywatno prawnych nie uzna za potrzebne wstrzymać wydanie takowego [1]), i zarządza wpis prawa własności w księdze górniczéj.

Skutkiem nadania jest:

1) Zniknięcie wyłączności górniczéj pokrytéj w całości z miarami nadanemi i jej wykreślenie w księdzie wyłączności górniczych [2]),

2) Zgaśnięcie i wykreślenie z księgi pozwolenia do poszukiwań górniczych, jeżeli nadane miary pokrywają zupełnie okręg poszukiwań; zresztą pozostaje ono w pełnej mocy, nawet gdyby na jego zasadzie nie potwierdzono żadnéj wyłączności górn. prócz objętéj nadaniem (§. 50 p. wyk.).

Następstwem nadania jest zamierzenie i opalikowanie (Zumessung, Vermessung i Verpflokung) pola na powierzchni, a w razie żądania i wewnątrz kopalni (§§. 64, 65, 66 i 68).

Jeżeli czynności tej nie dokonano podczas zwiedzenia, co wówczas jest możliwe, gdy przy zbadaniu sprawy na miejscu nie stwierdzono żadnych przeszkód przeciw niéj, ma być wykonaną w ciągu roku po prawomocności i po zamiadomieniu poprzedniém o tém wszystkich górników, poszukujących i właścicieli gruntów pokrytych. Wówczas podstawę czynności stanowi akt nadania i karta rozkładu miar nadanych.

Tok czynności stwierdza protokół spisany przez urząd górniczy, a podający dokładnie miejsca, gdzie wbito paliki. Protokół ten zatwierdza

---

[1]) Wyżej wspomniałem, że podczas zwiedzania ma władza górnicza starać się wszelkie sprawy prywatne prawne, załatwić ugodowo. Wskutek tego ma ona prawo spisywać wszelkie umowy i układy stron i stanowią one podstawę do zawarcia umowy formalnéj, jeżeli z powodów usterek formalnych lub w osnowie nie mogą stanowić podstawy wpisu hipotecznego (§. 46 pr. wyk.).

Gdyby która ze stron interesowanych wniosła po nadaniu miar proszącemu zażalenie, czując się pokrzywdzoną w swoich prawach przez nie uwzględnienie jej roszczeń prawnych (§. 70), winna władza górnicza zarządzić ponowne zwiedzanie i starać się ułożyć sprawę ugodowo. Gdyby się to nie udało, ma być rzekomo pokrzywdzony odesłanym na drogę prawa, podczas gdy władza górnicza skierowuje całą swoją czynność na utrzymanie przedmiotu w stanie niezmienionym i ogranicza się jedynie na czynności policyi górniczéj (§. 52 pr. wyk.). Gdyby w ciągu procesu wszczętego sąd górniczy zarządził naocznię, winien do udziału w tej czynności zawezwać władzę górniczą, która zwiedzenia dokonała (§. 69).

[2]) Użyłem wyrazu „zniknięcie“, a nie „zgaśnięcie“: ponieważ zdarzenia tego za zgaśnięcie uważać nie można P. o zgaśnięciu wyłączności. Str. 24.

starostwo górnicze i udziela go sądowi górniczemu do wpisania w księdze górniczéj.

Po ukończeniu téj czynności ma górnik prawo żądać, aby granice pola nadanego wytyczone na powierzchni, oznaczono także w kopalni i na odwrót. To samo prawo służy także górnikowi, gdy się granice zatarły (§. 67), przy tej czynności winna władza górnicza zachować się ściśle wedle przepisów ustawowych powyżej podanych.

Orzeczenie starostwa górniczego załatwiającego protokół zwiedzenia i zbadania sprawy na miejscu, może być także ujemne, a to jako: 1) odrzucenie prośby lub 2) odmowa.

Prośbę odrzuca starostwo, gdy nadanie jest niemożliwe; niemożliwém zaś jest nawet w razie dopuszczalności nadania i wówczas, gdy władza górnicza zarządziła, aby górnik o nadanie się postarał (§. 18 pr. wyk.), jeżeli proszący do rozprawy miejscowéj się nie stawił, a w ciągu dni 14 niestawiennictwa swego nie usprawiedliwił i prośby wniesionéj nie poparł (§. 58 i 59), tudzież gdy z powodu prywatno-prawnych przeszkód wyczekiwać się musi wyniku procesu przed sądem górniczym wszczętego, albo gdy w czasie oznaczonym górnik z procesem o te prawa nie wystąpił (§. 62).

Odmowa zaś następuje, gdy nadanie jest niedopuszczalne, to znaczy, gdy władza górnicza badając sprawę na miejscu stwierdziła, że stan robót odkrywczych nie uzasadnia jeszcze prawidłowéj odbudowy, a więc uznała prośbę za przedwczesną.

Wskutkach są odrzucenie prośby i załatwienie jej odmownie podobne, o tyle zaś ich na równi stawiać nie można, że pierwsze jest warunkowe, albowiem przy odrzuceniu prośby usunięcie przeszkód je powodujących zależy od proszącego, i władza górnicza może go do tego zmusić, podczas gdy w drugim wypadku przeszkody, jako zawisłe od stosunków fizycznych, nie są dowolnie normalne[1]). Następstwem odmowy, a także i odrzucenia, gdy proszący nie postara się usunięcia przeszkód, jest utrata pierwszeństwa uzyskanego przez wniesienie prośby, nadal atoli ma prawo

---

[1]) Prawdopodobnie i w wypadku omawianym w §. 50 p. u. g. ma ustawa na myśli jedynie odrzucenie prośby o nadanie, mówiąc „widrigens das Verleihuns Gesuch seine Wirksamkeit verliert“. Porównując przepisy §, 50 p. u. g. i §. 40 przyp. wyk. nie podobna tej „utraty skutku prawnego“ przez podanie stawiać na równi z odmową, możliwą jedynie wrazie niedopuszczalności nadania; a zatem w tym razie jak i w innych wypadkach odrzucenia prośby o nadanie utraca proszący pierwszeństwo warunkowo, to znaczy, jeżeli w pewnym terminie nie wykona czynności zaniedbanej, podczas gdy odmowa powoduje utratę jego bezwarunkowo.

poszukiwać i odkrywać pokłady, ponieważ to ujemne załatwianie prośby nie uwłacza jego prawom nabytym przez udzielone mu pozwolenia do poszukiwań i wyłączności potwierdzone.

Wedle Leutholda i innych przysługuje proszącemu przeciw załatwieniu odmownemu sprawy, odwołanie się (rekurs) do ministerstwa dla rolnictwa, prawdopodobnie ten sam środek przysługuje mu przeciw odrzuceniu prośby. Prócz tego może wnieść proszący przeciw odmowie zażalenie do trybunału administracyjnego.

Oprócz miar powyżej poznanych, prawidłowych, są możliwie jeszcze wyjątkowe:

1) Statuta związków okręgowych uzasadniające w wielu wypadkach wyjątki, mogą także i w tym względzie uczynić wyłom w ustawie, uwzględniając bowiem szczególne warunki miejscowe, mogą przepisać dla miar górniczych odmienny kształt i przepisać odmienne warunki ich nabycia, co przy nadawaniu władza górnicza uwzględnia (§. 43).

2. Drugi wyjątkowy kształt miar górniczych wprowadza §. 217 p. u. g. Tutaj poznajemy: 1) miary górnicze w oznaczonej wysokości i szerokości, a nieoznaczonej (nieograniczonej) długości; 2) miary zdłużne zwane też zdłużnicami t. j. o zmiennej szerokości bocznej i niewymiernej wysokości, a wymiarowej długości [1]).

2. Przymiary.

Przez przymiar rozumie się te części górskie otoczone miarami górniczemi, które *nie* mogą być nadane jako miary górnicze, a mimo to stanowią przedmiot nadania (§. 71). Są to zatem przestrzenie mniejsze niż 45.116 m 2'.

Ustawa w zasadzie zaleca unikać nadawania przymiarów, stanowczo zaś nie dozwala, aby je nadawano jako samoistny przedmiot górniczy. Jeżeli więc przymiar musi być nadanym, to znaczy nie można ominąć konieczności nadania go, ma być nadany jedynie górnikom posiadającym miary górnicze, przymiar ten otaczające (§. 72) i wówczas stanowi ten przymiar ich przynależność.

Przymiary nadaje władza na żądanie górnika objawione w prośbie zawierającej te same szczegóły, które prośba o nadanie miar winna po-

---

[1]) Stosunek §. 217 p. u. g. do całości, tudzież brak jakichkolwiek danych, czy kształty tam podane należy uważać za wprowadzone przez Statuta okręg. związków, czy za wyjątkowe z przypadku, zalecają ograniczyć się na tej wzmiance. Pierwsze zdanie jest prawdopodobniejsze, zwłaszcza, że w tem tylko miejscu znajdujemy wzmiankę o tego rodzaju miarach i to jako przedmiocie opodatkowania.

dawać, krom oświadczenia co do wpisu w księdze górniczej. Wpis ten zarządza prawidłowo władza sama, przypisując go jako część składową miar nadanych. Do podania winien być dołączony plan przymiaru, który w razie podziału fizycznego przymiaru ma przedstawiać także podział dokonany.

Władza górnicza atoli nie potrzebuje wyczekiwać prośby o nadanie, lecz sama winna wezwać, gdy przy zwiedzaniu kopalni przekona się, że między nadanemi miarami znajduje się przestrzeń nieobłożona, górników sąsiadujących, aby się do dni 30 zgłosili o jej nadanie. Kilku zgłaszającym się równocześnie nadaje przymiar jako własność wspólną i to, jeżeli przedłożyli plan podziału w częściach wydzielonych, podanych na planie, w przeciwnym razie w częściach niewydzielonych. W tym ostatnim wypadku zastrzega w akcie nadania, że części przyznane mogą właściciele jedynie sobie nawzajem lub sąsiadującym z przymiarem górnikom sprzedawać.

3. Miary wychodne (dzienne).

Miarami wychodnemi czyli dziennemi nazywamy przestrzenie, zajmujące najwyżej 115.000 m^2, sięgające prawidłowo do pierwszego pokładu kamieni w głąb. Kształt tych miar zależy prawidłowo od wyboru proszącego i uznania władzy górniczej, względnie postanowienia statutów związków okręgowych (§. 77).

Miary te nadaje się ze względu na kopaliny zastrzeżone, pojawiające się w ławach (ławicach, mieliznach), łożyskach (korytach) rzek, w żwirze albo górach napływowych, jakoteż warpiskach starych zarzuconych (Halden), tudzież na rudę bobikową (Bohnenerz) i rudę darnistą (łomkową) (§. 76).

Miary wychodne można nabywać na wszelkie przestrzenie, gdzie poszukiwania górnicze są możliwe, tudzież pod warunkami, na jakich są one dopuszczalne ze względu na przestrzenie wyłączone (§. 17 i 18 u. g.): nie jest jednak dopuszczalne nadanie miar wychodnych na warpiska nawet zarzucone, jeżeli się one znajdują w obrębie pól nadanych, ponieważ wówczas stanowią przynależność tychże (§. 76, 127, 131); tudzież w pobliżu rudnic i zakładów przeróbczych, ponieważ w tym razie prawo użytkowania kopalń zastrzeżonych, uzasadniających nadanie tych miar, przysługuje wyłącznie tylko właścicielom tych zakładów (§. 79).

Nadanie miar wychodnych poprzedza prośba, zawierająca imię, nazwisko, miejsce zamieszkania i zatrudnienie proszącego lub jego pełno-

mocnika, położenie i rozmiar miary żądanej, tudzież okaz pokładu kopalinowego. Planu dołączać nie potrzeba, ponieważ ma go wygotować władza przy zwiedzeniu miejscowem (§. 80 i 82).

Podczas zwiedzenia, o którem należy zawiadomić wszystkich właścicieli miar i rudnic, właścicieli gruntów i władzę polityczną, ma władza stwierdzić:

1. czy rzeczywiście w składach wymienionych w §. 76 kopaliny zastrzeżone się znajdują;

2. czy wskutek nadania miar wychodnych nie zostaną naruszone prawa nabyte innych górników;

3. czy składy kopalin należą do najmłodszego okresu tworzenia się skorupy ziemskiej;

4. czy kopaliny mogą być skutecznie zapomocą wybierania z powierzchni wydobywane i czy w tym wypadku są bardziej wskazane miary wychodne niż górnicze, i

5. jak głęboko sięgają składy kopalin (§. 54 pr. wyk.)

Podobnie jak miary górnicze ma być każda miara wychodna opalikowaną, zgodnie ze sporządzoną mapą położenia [1]).

Jeżeli podczas naoczni nie dało się usunąć wszystkich przeszkód, sprzeciwiających się nadaniu miar wychodnych, spotyka proszącego odmowa, która atoli nie wyklucza możności wznowienia prośby, skoro tylko przeszkody te usunięto (§. 82).

Prawo nabyte przez nadanie miar wychodnych nie uzasadnia nieograniczonej własności; posiadacz ich nie może prawa swego wykonywać w ten sposób, aby przeszkadzał rozpoczęciu lub dalszemu prowadzeniu robót poszukiwawczych, wykonywaniu robót w polu nadaném, nawet gdyby nadanie miar uzyskano później. W tych wypadkach służy posiadaczowi miary wychodnej jedynie prawo żądania odszkodowania tak samo jak właścicielowi gruntu (§. 18).

Miary wychodne nie stanowią prawidłowo przedmiotu wpisu do ksiąg górniczych, kiedy zaś mają być wpisane w te księgi, poznamy później.

Łączenie i dzielenie miar i pól górniczych.

Nadane miary (pola) górnicze może właściciel względnie właściciele połączyć w jedną większą całość, byleby ciało w ten sposób utworzone

---

[1]) Wedle uznania władzy górniczej może być wprowadzony odmienny kształt palików i znaków dla miar wychodnych, aby je łatwo można odróżnić od miar górniczych, które także zewnątrz mają być opalikowane.

nie przekraczało podwójnej ilości miar możliwych wedle §. 47 na jedną odkrywkę. Łączenie jest możliwe, jeżeli: 1) miary górnicze bezpośrednio graniczą, lub przedzielają je przymiary do nich przynależne (§. 73 pr. wyk.), 2) połączenie ich umożliwia korzystniejszą odbudowę, wychodzącą z jednego głównego włomu (§. 112), nawet gdy miary, mające być połączone leżą w różnych okręgach górniczych. Względy gospodarcze, przemawiające za połączeniem miar, mogą skłaniać do podziału tak pól jak i pojedynczych miar górniczych. Podział większego ciała górniczego na części, z których powstały, tak samo jak i złączenie miar pojedynczych w jedno ciało, zawisły od przyzwolenia na to wierzycieli hipotecznych, jeżeliby z tego powodu prawa ich jakiejkolwiek zmianie uległy, a więc gdy części mające utworzyć jedno ciało górnicze obciążają prawa zastawu dla różnych wierzytelności lub dla tych samych ale wpisane w różnym porządku. Przyzwolenie to wierzycieli jest zbyteczne, gdy ekonomiczna całość prawnie stanowi połączenie części pojedynczych, które w księdze górniczej wpisano jako oddzielne części składowe całości, ponieważ wówczas każda z nich ma odrębną swoją kartę ciężarów (§. 114 rozp. min. skar. i spr. z 1 paźdz. 1857 l. 184 dz. u. p.)

Nietylko złączone ciało górnicze może ulec podziałowi, wolno bowiem podzielić pole górnicze nadane na pojedyncze miary, któreby miały stanowić osobne ciała pod warunkiem, że dla każdego wskazano osobny włom (§ 77 p. wyk.), a nawet pojedyńcze miary górnicze na drobniejsze części, jednak tylko wtedy, gdy każda część podzielonej miary przyłączy się do innego ciała górniczego. Podział ten jest możliwy także tylko za zezwoleniem wierzycieli hipotecznych, których prawa ulegają wskutek tego zmianie (§ 115).

Tak na złączenie miar (pól) górniczych, jak i na podział tych miar lub ciała większego, powstałego przez połączenie, musi zezwolić władza górnicza. Gdy zaś części pojedyncze leżą w różnych okręgach górniczych, wydają pozwolenie wszystkie właściwe władze górnicze, a w razie nieporozumienia się ich wspólna władza przełożona.

Pozwolenia tego udziela władza na prośbę właścicieli, względnie właściciela, który w razie podziału winien dołączyć do niej plan podziału zamierzonego. Zanim atoli wyda pozwolenie przez wygotowanie nowego aktu nadania, w którym powołuje dawne nadania, winna władza zbadać rzecz na miejscu, a mianowicie: w wypadku łączenia miar w jedną całość, czy przez połączenie umożliwioną będzie korzystniejsza odbudowa, tudzież, czy nie przekroczono granicy możliwego zwiększenia ciała górniczego

(§ 112 p. u. g. i § 73 p. wyk.), następnie sporządzić nową mapę położenia, a na koniec za pośrednictwem sądu górniczego zbadać obciążenie hipoteczne pojedyńczych miar górniczych, mających utworzyć jedną całość, zaś w razie podziału, czy odpowiedziano wymogom ustawy (§ 115).

Uznawszy dopuszczalność połączenia lub podziału i wydawszy nowy akt nadania, zarządza władza górnicza wpisanie w księgach górniczych, tudzież własnych zapiskach i kartach okręgowych, przeprowadza ponowne zamierzenie i opalikowanie nowo powstałego ciała górniczego.

W razie, gdy pojedyncze pola (miary) górnicze, połączone w całość górniczą, leżą w różnych okręgach górniczych, ma być przez władzę przełożoną tych okręgów wyznaczony sąd do prowadzenia księgi górniczej dla powstałego ciała górniczego.

Celem zapobieżenia możliwym nadużyciom, ma władza zażądać zwrotu dawnych aktów nadania od uprawnionych, aby je zniszczyć lub na nich uwidocznić zmianę, jakiej uległa własność nadana.

4. Urządzenia pomocnicze.

Jak sama nazwa wskazuje przez urządzenia pomocnicze (Hilfsbaue) rozumią się wszelkie roboty górnicze trwale wykonane, celem umożliwienia i ułatwienia korzystniejszéj odbudowy, należą tu zatem wszelkie chodniki (sztolnie) okna (szyby) i t. p. w tym celu wykonane, po za obrębem pola nadanego (§ 85) lub częściowo w obrębie częściowo po za nim.

Urządzenia górnicze mogą być wykonane: 1) przez górnika bądź to dla siebie wyłącznie, bądź dla siebie i innych górników pomocy potrzebujących i to na przestrzeni niezajętej przez uprawnienia, albo na przestrzeni częściowo wolne, częściowo zajęte; 2) przez obcego przedsiębiorcę na rzecz górników (§ 87 p. u. g. i § 59 pr. wyk.).

Zezwolenia udziela władza górnicza na prośbę zamierzającego wykonać te urządzenia. W razie, gdy przyprowadza je sam górnik dla siebie z wolnego pola, po wysłuchaniu władz i osób interesowanych, załatwiwszy spory prywatno-prawne i zarzuty względem dopuszczalności. Te urządzenia stanowią przynależność jego miar górniczych i jako takie wpisuje się je do księgi górniczej (§ 86). W innych wypadkach jest warunkiem zezwolenia przedłożenie umowy zawartej między interesowanymi: 1) górnikami, jeżeli wspólnemi siłami na rzecz własną urządzenia pomocnicze dla swych przedsiębiorstw górniczych wyprowadzają i 2) górnikami a przed-

siębiorcą wprowadzającym urządzenia te dla górników potrzebujących pomocy. Osnową tej umowy są: czas i sposób rozprowadzenia urządzeń, tudzież wzajemne prawa i obowiązki.

Jeżeli urządzenia pomocnicze, choćby częściowo, mają przechodzić przez pola zajęte, a co do tej sprawy nie mogliby się interesowani porozumieć, zawisła sprawa od orzeczenia starostwa górniczego, które na podstawie aktów rozprawy o dopuszczalności wprowadzenia urządzeń pomocniczych orzeka.

W wypadku wprowadzania urządzeń pomocniczych przez górników na rzecz własną, lub przez przedsiębiorcę na rzecz górników, stanowią one samoistny przedmiot księgi górniczej, gdzie się również wpisują obowiązki przez nich wobec tego przedsiębiorcy przyjęte (§ 88).

Nadanie przestrzeni (dotąd niezajętej) jak miary lub przymiaru wcale nie wpływa ujemnie i w niczem nie ogranicza praw nabytych z mocy zezwolenia na urządzenia pomocnicze (§ 89).

Do podania o zezwolenia musi być dołączony plan ruchu i karta przedstawiająca urządzenia pomocnicze, ich kierunek i położenie z powierzchni i z wnętrza ziemi[1]).

5. Chodniki okręgowe.

Wszelkie przedsiębiorstwa górnicze, zakładane celem odkrycia chodnikami (sztolniami) całego okręgu lub pokładów kopalin w głębszych warstwach się znajdujących, tudzież ułatwiające odbudowę górniczą w jakikolwiekbądź sposób nazywają się chodnikami okręgowymi (Revierstollen).

Właściwą władzą udzielającą zezwolenia na rozprowadzanie chodników okręgowych jest ministerstwo dla przemysłu i rolnictwa. Warunkiem udzielenia tego zezwolenia jest stwierdzenie przez starostwo górnicze, że za rozprowadzeniem chodników przemawia ogólne dobro przemysłu górniczego, a udziela nawet wówczas, gdy nie wszyscy górnicy na nie się zgadzają, ale przedsiębiorca uważa ilość zgadzających się na nie górników za wystarczającą, aby się zadania podjął, a nadto wykazano prawdopodo-

[1]) Wnioskując z przepisu §. 60 prz. wyk. możnaby przypuszczać, że starostwa górnicze są właściwą władzą jedynie do zezwalania na urządzenia pomocnicze samoistne. Zdanie to odpiera §. 4 (ust. 2) ustawy z 21 lipca 1871 l. 77 dz. u. p., ktory starostwa górnicze wskazuje jako władzę właściwą dla wszelkiego rodzaju urządzeń pomocniczych.

bieństwo korzyści z tego urządzenia dla górników w przyszłości w okręgu rzeczonym pracujących.

Prawa i obowiązki rozprowadzającego chodniki okręgowe i górników zgadzających się na rozprowadzenie tychże, określa umowa; świadczenia umówione w żadnym razie nie mogą być ani co do ilości ani co do jakości na niekorzyść górników zwiększane. Umowa ta obowiązuje także wszystkich, którzy po wydaniu aktu zezwolenia (koncesyi) na zaprowadzenie chodników nabywają w okręgu górniczym, gdzie te chodniki mają być rozprowadzone, jakiekolwiek uprawnienia górnicze, i jak z jednej strony stanowi ona osnowę aktu zezwolenia, tak z drugiej strony uwzględnioną być musi przy wydawaniu pozwoleń na poszukiwania, potwierdzaniu wyłączności i nadaniach wszystkich, aby ubezpieczyć nienaruszalność praw rozprowadzającego chodniki przez ograniczenie nabywanych praw przez górników (§§ 93, 94 u. g., 63, 64, 65 p. wyk.).

Z urządzonych chodników okręgowych mogą korzystać także górnicy, którzy się nie zgodzili na ich rozprowadzenie; korzystając atoli nie mogą powoływać się na postanowienia umowy, lecz winni są właścicielowi wynagrodzić za wyświadczone usługi. W razie nieporozumienia się, oznacza wysokość wynagrodzenia władza górnicza, uwzględniając wysokość zaoszczędzonych przez górnika korzystającego wydatków na utrzymanie ruchu. Obu stronom służy prawo wystąpienia w drodze prawnej, gdyby się czuli pokrzywdzeni przez orzeczenie władzy górniczej.

Rozprowadzający może sobie zastrzec niektóre uprawnienia lub przywileje, n. p. okręg wyłącznościowy, zwiększający się w miarę postępu chodników, o ile pole jest wolne, to jest jeżeli kto inny go nie zajął, nabywszy przedtem uprawnienia górnicze; wolne użytkowanie wszystkich kopalin zastrzeżonych, jakie postępując chodnikami napotka lub t. p. Nadanie tych przywilei zawisło od wyniku zwiedzenia, które ma stwierdzić ich dopuszczalność i zakreślić granice, skoro atoli raz zostały przyznane, stanowią ograniczenie dla odnośnych uprawnień, jakie trzecie osoby w okręgu zajętym przez rozprowadzającego nabywają i muszą być wyszczególnione w dokumentach im wydawanych (§ 63 p. wyk.).

Jak o inne uprawnienia górnicze, tak i o zezwolenie na rozprowadzenie chodników ma ubiegający się o nie wnieść prośbę. Do prośby tej musi być dołączona mapa całego okręgu, w którym zamierza proszący chodniki rozprowadzić, prócz tego musi być przedłożony główny plan budowy i ruchu, tudzież zarys warunków, na jakich przedsiębiorca pracy

się podejmuje, ponieważ w razie przeciwnym zwraca ją starostwo górnicze do uzupełnienia, przezco utraca proszący prawo pierwszeństwa.

Załatwienie prośby poprzedza udzielenie jej wydziałowi związku górników okręgowych, a jeżeli związek taki w okręgu nie istnieje, posiadaczowi największej kopalni do zbadania i zawiadomienie o tem innych górników, następnie rozprawa w tej sprawie, do której wzywa się prócz proszącego wszystkich górników odnośnego okręgu z zagrożeniem, że nieobecnych uważać się będzie za zgadzających się z większością. Przy rozprawie ma być stwierdzonem, czy i o ile rozprowadzenie chodników jest dla celów górniczych korzystne i którzy górnicy na rozprowadzenie chodników się zgadzają; reszta spraw jako to:

1) zbadanie doniosłości przedsięwzięcia dla przemysłu górniczego i wyjaśnienie wszystkich wątpliwości, w tym kierunku podniesionych podczas rozprawy;

2) oznaczenie granic okręgu, w którym chodniki mają być rozprowadzone, i uwidocznienie ich na planie;

3) określenie dokładne obowiązków rozprowadzającego chodniki co do budowy ich, kierunku i utrzymania w ciągłym ruchu, następstw zaniedbania takowych lub zarzucenia chodników;

4) określenie praw i obowiązków górników, zgadzających się (na rozprowadzanie chodników) i nabywających uprawnienia po zezwoleniu na rozprowadzenie chodników;

5) określenie stosunku prawnego przedsiębiorcy do właścicieli gruntów i ich wzajemnych praw i obowiązków, tudzież obowiązków publicznych tegoż przedsiębiorcy;

6) stwierdzenie dopuszczalności i granic uprawnień i przywilei górniczych, jakie sobie rozprowadzający chodniki zastrzega, stanowią przedmiot zbadania miejscowego rzeczy.

Rozprowadzającemu wolno chodniki rozprowadzone każdego czasu zarzucić i zarzucenie to ma być ogłoszone w dzienniku krajowym, przeznaczonym do tego rodzaju ogłoszeń, a równocześnie mają być podane wyczerpująco przyczyny zarzucenia. Wówczas przysługuje każdemu prawo zgłosić się z prośbą o wydanie mu zezwolenia (koncesyi) na porzucone chodniki, jeżeli atoli nikt się o ponowne ich nadanie nie zgłosił, może być przestrzeń przez nie zajęta obłożoną wyłącznościami lub miarami (§ 97 u. g.).

Zarzucenie chodników powoduje także zgaśnięcie wszelkich praw, służących wedle aktu zezwolenia rozprowadzającemu, chyba że je zastrzegł

sobie na wypadek ponownego nadania. Zastrzeżenia te mogą odnosić się jedynie do poboru chodnikowego, wodnego i t. p. i dla zapewnienia tych roszczeń rozprowadzającego wpisuje się je do spisu kart okręgowych, aby go do rozprawy z powodu ponownego nadania zawezwać (§ 66 p. wyk.)

Zezwolenia na rozprowadzanie chodników okręgowych są przedmiotem ksiąg górniczych i spisów utrzymywanych przez starostwa górnicze, tudzież stanowią przedmiot wszelkich czynności prawych i obrotu.

6. Zgaśnięcie uprawnień górniczych w ścisłem znaczeniu.

Z całą słusznością można było użyć wyrazu „zgaśnięcie", gdy mówiliśmy i mamy na myśli pozwolenia do poszukiwań i rozporządzania kopalinami lub wyłączności, ponieważ czy to przez zrzeczenie się czy przez odebranie przez władzę lub z innych powodów gasły one bezwarunkowo, przestawały bowiem istnieć nie tylko dla uprawnionego, ale dla wszystkich, jakkolwiek nie wykluczało zgaśnięcie to możliwości, aby takie same prawa kto inny nabył.

Uwzględniając istotę tych uprawnień, nadań i zezwoleń (koncesyi) można o zgaśnięciu ich wskutek zrzeczenia się mówić jedynie wówczas, gdy zrzeczenie to spowodowała okoliczność, że nadanie lub zezwolenie (koncesya) stała się bezprzedmiotowem, np. wyczerpał się zupełnie pokład kopalin, kopalni, dla której urządzenia pomocnicze lub chodniki okręgowe rozprowadzono, przeniosła się lub została dla zjałowienia pokładów porzucona. Wcale atoli nie można uważać zrzeczenia się nadania lub zezwolenia za zgaśnięcie, gdy się ich zrzeczono z innych powodów, n. p. niepopłatności, za wysokich nakładów i t. p., ponieważ wówczas, o czem już wspominaliśmy powyżej, może nadanie lub zezwolenie porzucone nabyć drugi, nabywając zaś je, nabywa tę samą rzecz, a więc zmienia się tylko osoba właściciela. Podobnie ma się rzecz, gdy nadanie lub zezwolenie władza uprawnionemu odbierze, co wyrzeczone być może jako kara z powodów w §§ 240, 243, 262 p. u. g. i § 12 u. naft. wymienionych, jeżeli mniejsze kary (grzywny) nie odniosły skutku pożądanego. Prawo orzeczenia tej kary przysługuje na wniosek urzędu okręgowego starostwu górniczemu z zastrzeżeniem odwołania się do ministerstwa.

Że ani zrzeczenia z małemi wyjątkami, ani odebrania nadań i zezwoleń (koncesyi) nie można poczytywać za zgaśnięcie tych praw, przekonuje nas zachowanie się w tych wypadkach władz górniczych. Z po-

wodu każdego odebrania uprawnienia, winna władza górnicza zarządzić ocenienie przymusowe (egzekucyjne) przedmiotu odebranego i następnie sprzedaż jego przez przetarg. Ten sam obowiązek cięży na niéj i w wypadku zrzeczenia się uprawnienia, gdy na wezwanie władzy oświadczy się choćby jeden z wierzycieli hipotecznych, że żąda ocenienia przedmiotu i sprzedaży przez przetarg, zresztą zaś zarządza na podstawie oświadczenia uprawnionego i zwróconego aktu nadania wykreślenie uprawnienia w księgach górniczych i kartach okręgowych.

To postępowanie władz górniczych przekonuje nas najdobitniej, że w wypadkach odebrania, wcale nigdy zaś w razie zrzeczenia się bardzo rzadko mamy do czynienia ze zgaśnięciem uprawnienia bezwarunkowem, gaśnie ono bowiem tylko dla jednego uprawnionego, a nabywa je drugi, a więc mamy przed sobą jedynie zmianę osoby właściciela. Jest to co najwyżej zgaśnięciem prawa ze stanowiska uprawnionego do jego wykonywania.

7. Istota własności górniczej. — Przynależność, części składowe.

Uzyskawszy pozwolenie do poszukiwań górniczych i wyłączność górniczą, wykonuje górnik prawa przypominające prawo własności i wcale ich nie można stawiać na równi z prawami służącemi właścicielowi. Prawa te bowiem są, póki nie wzmocni ich prawo rozporządzania opalinami wydobytemi, nie zupełne, chromają i są pozbawione najistotniejszej cechy prawa własności, t. j. prawa ciągnienia pożytku z rzeczy. Poznaliśmy wyżej, że pozwolenie rozporządzania kopalinami wydobytemi udzielone górnikowi, może być udzielone na pewien czas, może być dowolnie przez władzę cofnięte, czyli odebrane. Z tego to powodu w tym okresie nie można mówić wcale o własności górniczej, którą się nabywa wskutek aktu nadania, o ile się rozchodzi o same kopaliny lub z mocy zezwolenia (koncesyi), jeżeli chcemy nabyć własność urządzeń przyczyniających się do skuteczniejszego wykonywania przedsiębiorstwa górniczego, kopalnictwa.

Te akta prawne wyposażają prawa wykonywane przez górnika istotną cechą prawa własności, przyznają mu bowiem prawo pożytku — prawo dowolnego rozporządzania kopalinami wydobytemi; akta te stwarzają z mocy przepisu ustawy własność górniczą, przyznają bowiem górnikowi nieograniczone władztwo i wyłączne prawo użytkowania rzeczy w pojęciu prawa górniczego.

Rzeczą tą, jak zauważaliśmy, jest każda kopalina zastrzeżona w rodzimych pokładach, niemniej też wszelkie urządzenia, budowy na powierz-

chni i podziemne, wszelkie ich przynależności i części składowe, o ile je przeznaczono do celów górniczych.

Żródłem własności górniczej jest wolność górnicza (Bergfreiheit) i prawo zawłaszczenia (okupacyi), przeobleczone w szaty nowożytne, a służące każdemu, kto odpowie warunkom ustawowo określonym. W sposób pierwotny nabywa się tę własność jedynie z mocy nadania i zezwolenia (koncesyi) i zdaje się, że nawet prawo zasiedzenia, które § 1498 p. u. c. poczytuje za akt prawny równie doniosły, jak umowę, orzeczenie sędziego itp., jest wykluczone z rzędu aktów nabycia własności w sposób pierwotny [1]).

Wskutek aktu nadania nabywa górnik, jak się rzekło, własność wszystkich kopalin zastrzeżonych, tak wymienionych w akcie nadania, jak i nim nieobjętych, napotkanych w ich rodzimych pokładach, a więc oprócz prawa poszukiwania i wydobywania kopalin zastrzeżonych, także prawo rozporządzania niemi (§ 123), prócz tego nabywa bezpłatnie prawa te same co do wszystkich kopalin niezastrzeżonych, o ile je zużyje na własne potrzeby swej kopalni lub rudnicy, albo o ile ich w przeciągu czterech tygodni od dnia zawezwania za zwrotem kosztów uzyskania i wydobycia dla siebie właściciel gruntu nie nabył (§ 124). Oprócz tych praw do kopalin uprawnia akt nadania górnika do użytkowania w celach górniczych powierzchni ziemi, które wykononywać może nawet wbrew woli właściciela, zmuszając go do tego przez wywłaszczenie quo ad usum, o czem później pomówimy. Kopaliny wszelkie, szczególnie zastrzeżone stają się własnością górnika już w chwili nadania, nie zaś dopiero w chwili napotkania, względnie wydobycia. Wskutek tego obszernego uprawnienia, jakie przyznaje nadanie własności górniczej górnikowi wobec właściciela ziemi, tudzież wobec postanowienia ustawowego, że właściciel chcąc nabyć prawo własności pokładów kopalin zastrzeżonych, musi uzyskać nadanie, nie można prawa własności górniczej uważać za prawo do czy na cudzej rzeczy, któremu to pojmowaniu rzeczy stanowczo sprzeciwiałby się duch prawa górniczego, przejawiający się w przepisach §§ 13 i 109.

Własność górnicza jest nie tylko prawem władztwa i użytkowania nieograniczonego rzeczy w pojęciu prawa górniczego, ale jest to prawo uprzywilejowane. Uprzywilejowanie to zarysowuje się zupełnie niedwu-

---

[1]) Wobec rożdziału 13 ust. o górn., który mówi o karach nakładanych na trudniących się kopalnictwem bez upoważnienia, należy, zdaje się, sprawę tę uważać za bardzo sporną, zwłaszcza, że trudno przypuścić, aby własność górnicza mogła wskutek zasiedzenia powstać.

znacznie w postanowieniu § 18 u. g. i § 16 p. wyk. i w całym rozdziale czwartym ust. o gór., a wyraźnie za takiem pojmowaniem rzeczy przemawiają prawa przyznawane właścicielowi nadania, jako to:

1) Zakładać wszelkie szyby, chodniki, budowle na powierzchni i pod ziemią, tudzież wszelkie inne urządzenia, mające ułatwić lub wzmóc odbudowę górniczą (131 a).

2) Użyć dla własnych celów górniczych wszelkie podziemne murowania, oprawy, groble i t. p. wykonane przez dawnych przedsiębiorców, o ile się znajdują w obrębie jego wyłączności (§ 260).

3) Użyć wszystkiéj wody, której się dokopał i jej przypływów na całej przestrzeni, aż do połączenia się jej z innemi wodami naskórnemi (na powierzchni) (§ 128)[1].

4) Urządzać zakłady potrzebne do wydobywania, przygotowania przeróbki i oczyszczania kopalin, do ułatwiania przypływu powietrza: zatrzymywać i czerpać wodę z kopalni. Do rzędu tych zakładów należą szczególnie: rudomłyny, dymarki (młyny do oczyszczania) tłuczkarnie, płuczki, topiarnie, ociągalnie, ortęciaki, suszarnie, wydzieliniarnie, ługownie, kuźnice, (rudnice, rudnie) i krystalizarnie (§ 131 b.).

5) Urządzać dla siebie w celach kopalnictwa stawiska, groble i wodociągi (§ 131 c.[2]).

6) Urządzać ścieżki, drogi, mosty, koleje[3]), aby ułatwić przystęp dla robotników i zwierząt, tudzież umożliwić przywóz zapasów potrzebnych dla kopalin i wywóz dobytku kopalnianego, jako też urządzać warpiska, przeznaczone na zrzucanie kopalin wydobytych (§ 131 d.).

7) Wznosić budynki mające służyć na pomieszczenie urzędników i robotników, jako schronisko dla bydła pociągowego, na maszyny i narzędzia, składy kopalin i zapasów dla kopalni (§ 131 e.), przestrzegając przepisów obowiązujących.

---

[1]) W tej sprawie zaznaczyć należy, że przed wszystkimi innymi służy to prawo rozprowadzającemu chodniki okręgowe, następnie każdemu właścicielowi kopalni, gdyby jednak z roszczeniami o prawo użytkowania wystąpił kto inny, winna władza górnicza zawezwać górników, aby się oświadczyli w przeciągu pewnego czasu, czy w ciągu następujących lat pięciu będą z tego prawa korzystać, i dopiero wrazie nieoświadczenia się ich lub zaniedbania sprawy, prawo to roszczącemu je sobie przyznać.

[2]) W tych wypadkach należy przestrzegać przepisów ustawy z 30 maja 1869 r. l. 93 dz. u. p.

[3]) Wprowadzając połączenia kolejowe musi górnik odpowiedzieć wymogom rozp. min. dla spr. wew.. spraw. i skar. z 1 listopada 1859 l. 200 dz. u. p., rozp. min. dla hand. z 29 maja 1880 l. 57 dz. u. p.

8) Urządzać własne pracownie (warsztaty), w którychby zaspakajano wszelkie potrzeby kopalni za pomocą własnych rzemieślników (§ 131 f.),

9) Ludzi zatrudnionych w przedsiębiorstwie własnem zaopatrywać w żywność pod warunkiem, aby nie wykonywano tego z doliczeniem zysku przemysłowego (§ 131 g.)[1].

Mówiąc o własności górniczej, musimy obok rzeczy głównej rozróżnić jeszcze jej przynależność i części składowe.

Za przynależność własności górniczej, nie podległą osobnej egzekucyi, poczytuje się znajdujące się w kopalni i do utrzymania jej w ruchu służące zwierzęta, silnie (maszyny), przyrządy i narzędzia, zapasy materyałów i inne, tudzież kopaliny i przetwory (wyroby) kuźnic, nie przydatne do obrotu handlowego, stosownie do wymogów przemysłu (§ 121), zaś za części składowe uważa się wszelkie budynki na powierzchni, pracownie i urządzenia (zakłady) potrzebne do wykonywania przemysłu górniczego, albo przez właściciela kopalni ku temu przeznaczone, które to przedmioty wraz z kopalnią całość stanowią (§ 117). W ogóle właścicielowi przysługuje prawo także inne przedmioty, które bezpośrednio nie służą do popędu kopalni, jak n. p. nieruchomości, uznać i przeznaczyć na część składową kopalni, o ile odpowie wymogom przepisów politycznych. Jeżeli nieruchomość przeznaczona na część składową kopalni obciążają długi hipoteczne, zawisło urzeczywistnienie tego od przyzwolenia wierzycieli hipotecznych, względnie złożenia do depozytu sądowego ich wierzytelności lub wypośrodkowanej wartości należnych im świadczeń (§ 118).

Przeznaczenie pewnego przedmiotu na rzecz składową kopalni uskutecznia się przez wpisanie takowego w księgach górniczych i gruntowych lub innych zapiskach publicznych, w których przedmiot ten dotychczas był wpisanym. Jak długo ten stosunek trwa i w księgach jest zapisanym, nie może być na rzeczy składowej oddzielnie uzyskane prawo rzeczowe, na odwrót zaś wszelkie prawa rzeczowe uzyskane względem rzeczy głównej obciążają także rzeczy składowe i przynależności nawet, gdyby ich szczegółowo nie wymieniono.

---

[1]) Tego rodzaju przedsiębiorstwa nie ulegają nawet podatkowi zarobkowemu, jeżeli tylko nie wprowadzono ich dla zysków, lecz wygody robotników górniczych. (Orzecz. tryb. adm. z 14 stycznia 1890 l. 147 Budw. 5082).

ROZDZIAŁ TRZECI.

Stosunki wewnętrzne przemysłu górniczego.

1. Obowiązek utrzymywania robót górniczych w ruchu.

Mówiąc o prawie poszukiwania zaznaczyłem, że jest ono równocześnie obowiązkiem poszukującego, ponieważ musi on poszukiwać bez przerwy i wykazywać w pewnych odstępach czasu wyniki osiągnięte. Podobny też obowiązek ciąży na posiadaczu wyłączności i innych uprawnień górniczych, tak, że z całą słusznością można mówić o obowiązku utrzymywania robót w ruchu, a to tem bardziej, że władza górnicza ma prawo wymusić spełnienie jego bądź to grzywnami bądź też nawet odebraniem uprawnienia górniczego. Obowiązek ten określa prawidłowo ustawa, oznaczając jakość i rozciągłość robót, tudzież wysokość świadczeń; wyjątek stanowią 1) miary dzienne, co do których sprawa ta jest przedmiotem szczegółowego określenia ze strony władzy górniczej, zasadzającego się na zbadaniu wszystkich stosunków miejscowych[1]) i 2) zezwolenia (koncesye), gdzie szczegóły tej rzeczy dotyczące zawiera dokument nadania.

Jak już poznaliśmy roboty górnicze są różne w różnych okresach uprawnień, i tak w pierwszym okresie ograniczają się na poszukiwania, następnie przechodzą w okres odkryć (prawidłowo wyłączności), gdzie je nazywamy odkrywczemi, a następnie w odbudowę prawidłową, kiedy się nazywają także robotami opałowemi. Stosownie więc do okresu jest i obowiązek co do rozmiaru i jakości robót wykonywanych różnym, dlatego też ustawa (§ 174) postanawia, że przez utrzymywanie robót w ruchu bez przerwy rozumi się zatrudnienie dzienne (w dniach powszednich) po ośm godzin odpowiedniej ze względu na warunki miejscowe i cel robót ilości robotników.

---

[1]) Miary wychodne upoważniają i zmuszają do zajęcia naraz większej przestrzeni, na której uprawniony poszukiwać może jedynie w ten sposób, że uniemożliwia użytkowania jej w celach gospodarczych. Użytkowanie górnicze (miary) ogranicza się jedynie do pierwszej warstwy ziemi. Z tych to powodów musi władza górnicza nadając te miary, oznaczyć w każdym poszczególnym wypadku, porozumiawszy się z interesowanymi władzami i zbadawszy stosunki miejscowe, czas zaczęcia się i trwania użytkowania miar wychodnych i najniższą ilość świadczeń, w ten sposób, aby wykonywanie ich nie było niekorzystne dla uprawnionego, a dozwalało użytkować powierzchni w celach gospodarczych (§ 94 p. wyk.); dlatego też nie może określenie tej sprawy nastąpić w drodze ustawowej, lecz musi być pozostawione władzy nadającej.

Za utrzymanie robót w ruchu poczytuje się w okresie wyłączności wykonywanie wszelkich robót potrzebnych (uznanych za takie przez starostwo górnicze), lub koniecznych z powodu stosunków miejscowych, jeżeli ze względu na główne opały zachowano wszelkie środki ostrożności a zajęto się robotą w odbudowie pomocniczej, która nie może się znajdywać w większem oddaleniu niż 425 m.; natomiast w okresie odbudowy wystarcza za nie, aby utrzymywano główne chodniki (sztolnie) w stanie dostępnym (fahrbar), podczas gdy opały (pochylnie itp.) tak wykończono, że odkrywanie pokładów kopalin nie napotyka na żadne trudności i przeszkody, za jakie się poczytuje rozmyślne zacieranie śladów pokładu się znajdującego (§ 174 i 175).

Wszystkie roboty mają być wykonywane bez przerwy, to znaczy, nie wolno ich górnikowi wstrzymywać. W pierwszym okresie robót, t. j. poszukiwań jest obowiązek ten nie tylko bezwarunkowym, jako duchem ustawy uzasadniony, lecz także zwolnienie z niego bezcelowem, bo w razie przeszkody, n. p. z zalewu, zasypania się chodników itp., musi poszukujący we własnym interesie wytężyć swe siły i pracę, aby usunąć te przeszkody, czem też mniejszą ilość świadczeń spełnionych usprawiedliwia; w drugim okresie natomiast wstrzymać można roboty pod warunkiem, iż uzyskał zezwolenie na spoczynek robót górniczych (Bergbaufristung (§ 182 u. g. i § 96 p. wyk.).

Na spoczynek (wstrzymanie robót) zezwala władza, jak to zaznaczyłem w okresie odbudowy, a więc właścicielowi miary lub pola górniczego. Warunkiem udzielenia jest ważna przyczyna, jak n. p. zalewy, zasypanie się kopalni, pożary w kopalni, wybuch rozparów (gazów), ustawianie silni (maszyn) i t. p., obok tych przyczyn uzasadniają udzielenie spoczynku inne powody, n. p. zastój obrotowy, brak zbytu dla kopalin wydobywanych, egzekucye, kłopoty pieniężne, konkursa, rozprawa spadkowa, śmierć kierownika robót. W tych razach zezwala władza właściwa, aby roboty wstrzymano przez pewien czas, który nie może przekraczać jednego roku. Na dłuższy spoczynek może władza zezwolić jedynie stwierdziwszy doniosłość powodu i wszelkie stosunki miejscowe (§ 182).

O postępie i wynikach robót wykonanych ma górnik w okresach półrocznych władzę górniczą zawiadamiać, przedkładając jej dokładne sprawozdania. Władzy tej przysługuje prawo zarządzić w tym kierunku dochodzenia na miejscu; winna zaś to uczynić i oznaczyć górnikowi najniższą ilość świadczeń, jeżeli o prawdziwości jego sprawozdania wątpi, lub kto doniesie, że roboty wstrzymał (§ 178 i 179).

Nadto winien każdy górnik postarać się wykonywane roboty w tym stanie utrzymywać, aby ani życie i zdrowie ludzkie, ani majątek nie były zagrożone lub na niebezpieczeństwo narażone (§ 170). Z tego powodu ma ze względu na ogół postarać się o ogrodzenie wszystkich włomów, kół rozpędowych i silni (maszyn), zapobiec zawaleniu się lub usunięciu ziemi nad chodnikami; zaś ze względu na robotników zatrudnionych postarać się o należyte odwietrzanie kopalni, należyte i silne zjazdy, pomosty zjazdowe, drabiny, dreptaki, spusty i t. p., tudzież o ich stanie co dnia się przekonywać, jako też wprowadzić wszelkie środki umożebniające ugaszenie pożaru lub zapobiegające wybuchowi rozparów, a nadto wprowadzić lampki bezpieczeństwa i usunąć wszelkie materyały wybuchowe i narzędzia, których użycie nieumiejętne zagraża bezpieczeństwu osoby (§ 171).

W każdej kopalni ma się znajdywać mapa kopalni (Marksscheidekarte). Mapa ta, przedstawiająca wszelkie wykonane (już gotowe) roboty górnicze, tak podziemne chodniki, opały, poprzeczki, pochylnie, rząpi itp., jak i wszelką wybudowę (roboty na powierzchni): budynki, drogi, ścieki, wodociągi, tory kolejowe i t. p. winna być utrzymywaną w zgodności ze stanem rzeczywistym. Ponieważ mapa ta ma przedstawiać rzeczywisty obraz kopalni, winny więc na niej być wyrysowane wszelkie zmiany; ze względu na postęp robót opałowych ciąży na górniku obowiązek wyrysować na mapie każdy opał dłuższy niż 25 m., skoro istniejące już opały boczne mierzą ponad 190 m.

Władza górnicza ma prawo każdego czasu przeglądać tę mapę i badać jej prawdziwość, jak niemniej przerysować ją sobie, aby zmiany uwidocznione naznaczyć w mapie okręgowej.

2. Stosunki wzajemne górników.

Z góry zaznaczyć muszę, że wcale nie mam na myśli stosunków wzajemnych między górnikami w ogóle, jako jakimś odrębnym stanem, co najmniej dziś jest to możliwe wobec zmian, jakie w przemyśle górniczym wprowadziła ustawa z r. 1854. Mówiąc o stosunkach wzajemnych mam i mogę uwzględniać jedynie stosunki prawne, jakie wytworzyło sąsiadowanie, które zrodziło rozmaite obowiązki wzajemne dla górników z sobą sąsiadujących.

Obowiązki te można streścić następująco:

1) każdy górnik wykonując swe prawa winien przestrzegać bezpieczeństwa swych sąsiadów;

2) w razie niebezpieczeństwa grożącego sąsiedniemu przedsiębiorstwu górniczemu pospieszyć z pomocą, a zwłaszcza wysłać w pomoc swoich robotników, o ile to może się stać bez szkody dla niego i

3) dozwolić sąsiadowi (górnikowi) korzystać z jego własnych urządzeń górniczych i opałów. Za przysługę tę, jak również pomoc robotników należy się odszkodowanie.

Szczególnie ważnemi pośród stosunków prawnych, zrodzonych przez sąsiadowanie są: spotkanie się w przebitkach i służobności górnicze.

Spotkaniem się w przebitkach (Zusammentreffen auf Durchschlaegen) nazywamy zetknięcie się dwóch górników poszukujących kopaliny w kierunkach ku sobie na granicy nadanych miar górniczych. Doniosłem staje się to zdarzenie, gdy obu górnikom lub jednemu z nich nadano zdłużnice (p. miary górn.), ponieważ wówczas spór się wyłania co do granicy wspólnej, t. j., gdzie się jednego miara kończy, a drugiego zaczyna. Jeżeli granicy wspólnej nie ustanowią interesowani i trwale jej nie oznaczą, a się o nią spierają, lub choćby jedna urzędowego jej oznaczenia żąda, zarządza władza górnicza zbadanie tej sprawy przez mierniczego i udziela ją sądowi górniczemu do załatwienia. Aż do chwili rozstrzygnięcia sprawy winni obaj górnicy wstrzymać roboty na opolu spornem, lecz przestrzeń ku przebitkom mają utrzymać w stanie odbudowy i dostępnym.

Z powodu tej sprawy (spotkania się w przebitkach) wrócić muszę do sprawy poruszonej powyżej, a będącéj przedmiotem § 68. Wyżej wspomniałem, że każdemu nabywcy uprawnienia górniczego służy prawo żądać oznaczenia granic jego z zewnątrz (z powierzchni) zakreślonych, także wewnątrz (w podziemiu). Nie zawsze, a rzec można nigdy, z prawa tego nie korzysta uprawniony w chwili nabycia uprawnienia, nie postarawszy się atoli o określenie granic swego pola wówczas, musi je uzyskać w tym wypadku.

Orzeczenie sądu górniczego w sprawach tych musi się liczyć bądź to z przepisami statutów związku okręgowego, gdy rozchodzi się o przebitki okręgowe, bądź też z dawniejszemi porządkami górniczemi, o ile przedmiotem orzeczenia są miary nadane przed wydaniem ustawy z r. 1854.

Drugim ważnym stosunkiem prawnym są służebności górnicze (Bergbau-Bergwerks-dienstbarkeiten). Istotę tych służebności określa § 191 u. g. jako obowiązek każdego górnika za stosowną dopłatą, o ile nie ucierpi, lub na szkody narażoną nie zostanie jego własna kopalnia, dozwolić się sąsiadującym z nim górnikom:

1) użytkować swych chodników, szybów, silni (maszyn) wydobywczych, powietrznych i odwadniających, dróg, torów kolejowych górniczych, mostów i ścieżek i

2) dla korzystniejszej odbudowy kopalni (cudzej) założyć w obrębie swego pola urządzenia pomocnicze, albo przez własne miary górnicze przeprowadzić urządzenia pomocnicze samoistne lub przynależne do innej kopalni.

Służebności te stanowiące przedmiot ksiąg górniczych powstają: 1) na zasadzie umowy (§ 193) lub 2) zmocy orzeczenia sądu górniczego, w obu razach są one skuteczne przeciw wierzycielom hipotecznym tak majątku panującego jak i służebnego. Z tej to przyczyny zawisła skuteczność prawna umowy zawartej od zatwierdzenia władzy górniczej, która badając sprawę, winna baczyć na to, by wierzycieli i rzeczowo uprawnionych pozornemi umowami nie wyzyskiwano.

Tak przedmiotem umowy jak i orzeczenia sądowego jest rozmiar służebności, jej konieczność, tudzież stosowność i wysokość odpłaty, co do której sąd orzekający zastrzega dla interesowanych wolność wstąpienia na drogę prawa, nawet gdyby ją oznaczono przy pomocy rzeczoznawców (§ 194 u. g.)[1].

Za szkody zrządzone wskutek wykonywania służebności odpowiada z niej korzystający bez względu, czy sam czy jego robotnicy ją zawinili (§ 196).

Urządzeń pomocniczych wspomnianych wyżej (pod 2) ma prawo użytkować także i właściciel, przez którego kopalnią przechodzą w ten sposób, że dla jego kopalni, na jego żądanie i koszt winien przeprowadzający je założyć (wybić) przodki (przyczołki chodnikowe) a gdyby się tego uczynić wzbraniał, służy prawo potrzebującemu ich, założyć je sobie własnym nakładem wbrew jego woli.

Wprowadzający urządzenia pomocnicze nie nabywa własności kopaliu wydobytych w cudzem opolu, ma je zwrócić właścicielowi opola za zwrotem kosztów ich wydobycia (§ 191 p. u. g.)[2].

---

[1]) Odpłatę za użytkowanie chodników, szybów i maszyn stanowi częściowy zwrot kosztów ruchu i utrzymania, tudzież zapłata (czynsz) za pomoc udzieloną nie wyższa niż $^{10}/_{100}$ dowodnie zaoszczędzonych kosztów ruchu (Betriebskosten); posługując się zaś kolejami górniczemi, kanałami lub innemi środkami przewozowemi przy przewozie kopalin i innych potrzebnych rzeczy, na co właściciel na żądanie potrzebującego ma dozwolić, winien mu tenże zwrócić koszta przewozu z $^{50}/_{100}$ nawiązką tytułem nakładu założenia i innych wydatków nieprzewidzianych (§ 195 p. u. g.).

[2]) Wobec układu ostatniego ustępu § 191 p. u. g. zdarzyć się może, że kopalin wydobytych właściciel opola za zwrotem kosztów wydobycia przyjąć nie zechce, zaś

3. Stosunek górnika do jego urzędników i robotników. Kasa bracka.

Ze względu na urzędników nie przypisuje ustawa wcale żadnych warunków górnikowi, pozostawiając zupełnie jego woli wybór osoby i ocenienie jego zdolności, przeciwnie zaś postępuje, jeżeli rozchodzi się o przyjęcie robotników. Nasamprzód wzbrania przyjmywać robotników i nadzorców górniczych, jeżeli kiedykolwiek byli zajęci już w kopalnictwie w granicach państwa austryackiego, a nie wykażą się świadectwem odejścia (§ 208 p. u. g.) i następnie ogranicza jego wolność wyboru ze względu na wiek i płeć robotników ustawa z 21/6 1884. l. 115 dz. u. p. tak, że dziś jedynie za zezwoleniem władzy górniczej wolno górnikowi zatrudniać je i to li na powierzchni dzieci między 12 a 14 rokiem życia, o których przyjęcie ich rodzice lub opieka prosiła i to tylko o tyle, o ile odpowiedzą obowiązkowi szkolnemu; podobnie też wolno tylko na powierzchni zatrudniać kobiety w ogóle, a szczególnie dziewczęta przed 18 rokiem, tudzież chłopców przed 16 rokiem życia.

Wobec tego stan rzeczy jest następującym: robotnik pracujący na powierzchni musi liczyć przynajmniej 12 lat, robotnikiem pracującym pod powierzchnią może być jedynie osoba płci męskiéj nie młodsza niż 16 letnia.

Wszyscy robotnicy i nadzorcy górnicy mają być wpisani do księgi rodowodów (Mannschaftsbuch) utrzymywanej w każdej kopalni. Księgę tę prowadzoną ściśle wedle przepisów porządku służbowego, winien górnik okazać na każde wezwanie władzom górniczym i politycznym.

Stosunek między górnikiem a jego urzędnikami i robotnikami porządkują przepisy składające się ma osnowę porządku służbowego, który musi być ułożony dla każdej kopalni. W porządku tym mają być zarówno uwzględnione prawa i obowązki pracodawców i robotników, stosunki miejscowe, zwyczaje i właściwości klasy robotniczej, a osnowa jego jest określenie:

a) rozmaitych stopni robotników i nadzorców, tudzież rodzaju ich służby, jako też odmiennych ze względu na różne miejscowości postanowień co do zatrudniania w kopalniach kobiet i dzieci, przyczém muszą być uwzględnione ich siły i obowiązek szkolny dzieci;

---

wprowadzający urządzenia pomocnicze korzystać zechce z przepisu § 191, który wcale nie stwarza obowiązku dla właściciela mówiąc „sind.. auszufolgen“, co zawisło od jego woli wprzód objawionej, czy chce z prawa dochodzenia własności korzystać.

b) stosunku wzajemnego robotników i nadzorców;

c) czasu i trwania roboty;

d) zachowanie się robotników w czasie i po za służbą;

e) zwykłych (prawidłowych) stosunków wynagradzania [1]);

f) poborów podczas choroby lub nieudolności;

g) kar pieniężnych i roboczych;

h) wypadków uprawniających do zerwania stosunku służbowego natychmiast.

W tych granicach wolno każdéj kopalni uporządkować wzajemny stosunek pracodawcy do jego urzędników i robotników za współudziałem władzy grniczéj, która winna szczególnie na to baczyć, aby porządek zapobiegał przeciążeniu pracą i ukrócaniu poborów należnych przez nakładanie za wysokich grzywien, a z drugiej strony zapewniał należyte zaopatrzenie w czasie choroby i na wypadek nieudolności do pracy. Ponadto ma porządek służbowy podawać szczegóły księgi rodowodów

O ile porządek służbowy inaczej nie postanawia obowiązują w sprawach rozwiązania stosunku służbowego i obliczania się z robotnikami i nadzorcami, przepisy ustawowe.

Wedle postanowień ustawy rozwiązuje się stosunek służbowy 1) przez wypowiedzenie i 2) wskutek zerwania. Oba sposoby rozwiązania przysługują tak pracodawcom jak i zajętym przez nich osobom, przestrzegać jednak muszą ze względu na wypowiedzenie terminu trzechmiesięcznego, jeżeli się rozchodzi o urzędnika, a czternastodniowego, o ile odnosi się do stosunku z robotnikami, którym pracodawca nie może wzbronić wystąpienia z powodu jakichkolwiek roszczeń pieniężnych.

Zerwaniem stosunku służbowego nazywam rozwiązanie jego bez wszelkiego wypowiedzenia. Możliwem jest ono jedynie z ważnych powodów. Jak poznaliśmy, jest rzeczą porządku służbowego określić powody tego kroku, o ile jednak porządek służbowy sprawy tej nie zmienia, wolno pracodawcy zerwać umowę natychmiast, jeżeli urzędnika lub robotnika uznał sąd winnym zbrodni lub występku, pochodzących z chciwości, przeciwnych moralności publicznej, skierowanych przeciw bezpieczeństwu osoby, czci lub majątkowi jego, nadto jeżeli dopuścili się przewinień co do wier-

[1]) Wszelkie płace i pobory robotników górniczych, czy to umowne (akordowe) czy inne (za wyrobioną przestrzeń lub czas, t. zw. szychtowe) nie ulegają ani zapowiedzeniu ani egzekucyi, również wolną od egzekucyi jest kwota pieniężna, równa części poboru należącej się za czas od dnia egzekucyi do dnia najbliższej wypłaty (§ 207 p. u. g. ustawa z 29 kwietnia 1873 l. 68 dz. u. p. (§ 7) i § 2 ust. z 10 czerwca 1887 l. 74 dz. u. p.).

ności, pilności lub uszanowania winnego przełożonym, jako też, gdy oddaje się zajęciom ubocznym, nielicującym z obowiązkami służbowemi lub wyzyskują wiadomości o stosunkach przedsiębiorstwa na szkodę pracodawcy, podczas gdy urzędnicy i robotnicy mogą z tego prawa korzystać, jeżeli służbodawca ich znieważa, z nimi obchodzi się źle lub w sposób uwłaczający ich czci nie dotrzymuje warunków umowy, zwłaszcza zaś odmawia zaopatrzenia należnego lub wstrzymuje wypłatę poborów umownych.

W razie rozwiązania stosunku czy to przez wypowiedzenie, czy też przez zerwanie takowego, ma się pracodawca natychmiast obliczyć z występującym robotnikiem lub nadzorcą, zresztą zaś ciąży na nim obowiązek obliczać się z nimi przynajmniej raz na trzy miesiące. Prócz tego winien pracodawca wydać występującemu świadectwo odejścia (Abkehrschein, Entlassschein).

Ustawa z 10/12 1859 (przemysłowa) wprowadziła dla zajętych w przedsiębiorstwach przemysłowych książki służbowe które zastąpiły wszelkie świadectwa wydawane tymże przez pracodawców. Od tego też czasu zastąpiono także w przemyśle górniczym dawne świadectwa odejścia książkami służbowemi, które oprócz innych szczegółów podawać mają stopień robotnika (jakość jego zajęcia), kasę chorych, do której i czas, od kiedy do niej przynależy, tudzież dzień wstąpienia do służby i dzień wystąpienia z takowej.

W tem miejscu należy nam jeszcze oprócz kas brackich omówić pokrótce dwie sprawy dotyczące stosunku wzajemnego górnika do jego robotników. Pierwszą jest czas trwania pracy, drugą zmowy (strajki) robotników.

Jak już powyżej poznaliśmy, mówiąc o obowiązku górnika utrzymywania robót w ciągłym ruchu, ma on zatrudniać robotników w dni powszednie (zwykłe robocze). Oprócz oznaczenia czasu pracy wcale zresztą sprawą tą się nie zajmuje, wskutek tego ustawa z 21/6 1884, l. 115 dz. u. p. uzupełniając ustawę powszechną postanawia, że praca w dnie zwykłe robocze (Schichtdauer), licząc od chwili zjazdu do kopalni do chwili jej opuszczenia nie może przekraczać 12 godzin, z których dwie należy obrócić na przerwę (wypoczynek). W niedzielę zaś najpóźniéj o godzinie 6-tej z rana ma wszelka robota ustać i być wstrzymaną przez pełnych 24 godzin. Spoczynek ten (niedzielny) jest o tyle bezwarunkowym, że ustawa dozwala na dalszy popęd robót tam, gdzie roboty bądź to nie dopuszczają z natury rzeczy wstrzymania, bądź też tylko w tym czasie wykonane być mogą, jak n. p. odwadnianie (wyczerpanie lub wypompowanie wody) odwietrzanie (doprowadzanie świeżego powietrza), strzeżenie,

czyszczenie i zapobieganie uszkodzeniom kopalni, tudzież wszelkie roboty w warzelniach soli, topiarniach, piecach płomiennych do prażenia rudy i pokładach ruchomych, a za zezwoleniem władzy załadowywanie kopalin w wypadkach nie cierpiących zwłoki. Wyjątkowo może starostwo górnicze w wypadkach nadzwyczajnych lub w razie potrzeby nagłej zezwolić na prowadzenie pracy ponad zwykły czas (Uiberschichten), praca ta jednak musi być tak co do trwania, jak i co do ilości powtarzania się ograniczoną.

Na zakończenie tej sprawy pozostają nam jeszcze zmowy robotników. Porządek służbowy może prócz spraw powyżej poznanych zaliczyć także zmowy do przyczyn upoważniających robotodawcę do rozwiązania natychmiastowego umowy zawartéj z robotnikami. Postanowienie takie zawarte i skarcone w porządku wcale nie wyklucza ich karygodności, ponieważ przepis ustawy (§ 204 tudzież §§ 1 i 2 ust. z 7/4 1870 l. 43 dz. u. p.) poczytuje tak zmowy zmierzające przez odmowę roboty, opór w służbie lub inne sposoby do wymuszenia od pracodawcy podwyższenia płacy lub innych warunków, jak i namawianie do zmowy za czyny karygodne, za które winnych sąd do odpowiedzialności pociąga [1]).

II. Łącznikiem najsilniejszym między górnikiem a jego robotnikami i pod pewnemi warunkami urzędnikami jego jest **kasa bracka** (Bruderlade, Knappschaftskasse), która też stanowi rękojmię tego stosunku tej łączności lub co najmniej ją stanowić winna.

Wykonywanie robót górniczych nie rzadko wymaga od robotnika poświęcania lub przynajmniej narażenia swego zdrowia, a nawet życia, a jak każde zajęcie wymagające pewnych wiadomości, pewnego uzdolnienia zawodowego, wyrabia kopalnictwo znakomitych robotników górniczych, ale też i nic więcej, niż górników niezdolnych do innej pracy. Z tego zatem powodu koniecznym jest tego rodzaju łącznik, któryby zapewniał zaopatrzenie w razie nieudolności i pomoc materyalną w czasie choroby. Że pomoc ta bez utworzenia kasy brackiej jest niewystarczającą, przekonuje brzmienie przepisu § 214. Górnik winien dostarczyć okaleczałemu robotnikowi zaopatrzenia i udzielić choremu pomocy, jaką ma słu-

[1]) Uznanie zmowy robotników i namowy do niej za czyny karygodne bez równoczesnego zagrożenia karami zmowy górników na niekorzyść robotników, co wcale nie jest trudną i niemożliwą rzeczą, jeżeli przypatrzymy się stosunkom n. p. w Drohobyczu, gdzie pracodawcy rozmaitemi wybiegami i sztuczkami zmuszają robotników do przyjęcia najgorszych warunków i niemożliwie nędznego wynagrodzenia, należy uważać za sprzyjanie warstwom społecznym majętniejszym i pokrzywdzenie moralne i materyalne robotników.

żbodawca dać służącemu, czyli innemi słowami, jest robotnik w tym razie zdany na jego łaskę lub niełaskę, jak długo nie istnieje kasa bracka. Z chwilą jej powstania, to jest utworzenia jej przez przedsiębiorcę dla swego przedsiębiorstwa wyłącznie lub łącznie z innymi górnikami wspólnej kasy dla wszystkich złączonych kopalń (§ 210) ciąży na robotnikach obowiązek przystąpienia do utworzonej kasy i uiszczania wkładek (§ 211), w zamian za co zyskują prawo żądania zaopatrzenia [1]).

Stosownie do zadania, jakie kasa bracka ma spełnić, podzielono ją na 1) kasę dla chorych (Krankenkasse) i 2) kasę zaopatrzeń (Provisionskasse).

Celem pierwszéj (kasy dla chorych) jest udzielenie pomocy i wsparcia pieniężnego choremu, tudzież opędzenie kosztów pogrzebu w razie śmierci, wypłacając na ten cel 20-krotną ilość zarobku dziennego [2]).

Jako wsparcie pieniężne należy się choremu przez cały czas trwania choroby, względnie przez 20 tygodni, jeżeli choruje dłużej, zaś przez 4 tygodnie po rozwiązaniu położnicom kwota równająca się $^3/_5$ (60%) zwykłego zarobku, a nadto przez cały czas bezpłatna pomoc lekarska. W miejsce tego może zażądać umieszczenia w lecznicy (szpitalu), jeżeli tego żąda chory lub rodzaj choroby wymaga. Za umieszczenie chorego w lecznicy przysługuje kasie prawo domagać się od rodziny chorego zwrotu połowy wydatków utrzymania jego, jeżeli mieszkała (przed chorobą) przy chorym. Kasa zaopatrzeń ma się natomiast postarać o zaopatrzenie: 1) dla członków z powodu choroby, podeszłego wieku lub okaleczenia trwale niezdolnych do pracy; 2) dla wdów po członkach przez czas wdowieństwa (grosz wdowi) i 3) dla dzieci ślubnych po członkach do 14 roku życia.

Zaopatrzenie to zawisłe co do wysokości od czasu przynależenia robotnika do kasy, wynosi przynajmniej 100 złr. dla mężczyzn, a 40 złr. dla kobiet, które były członkami kasy, a gdy mają otrzymywać je jako grosz wdowi, ma wynosić co najmniej $^1/_3$ część zaopatrzenia, należnego mężowi zmarłemu, tyle również otrzymują dzieci pozbawione obojga rodziców, a połowę, jeżeli nie mają tylko ojca. Łącznie zaś grosz wdowi i zaopatrzenie dzieci nie mogą przewyższać $^1/_4$ zaopatrzenia należnego

---

[1]) Sprawę kas brackich porządkują obecnie ustawy z 28 lipca 1889. l. 127 dz. u. p. i 17 stycznia 1890, l. 14 dz. u. p., tudzież rozp. minist. z 11/9 1889, l. 128 i 149 dz. u. p. rozwijające pojęcia zasadnicze ustawy o górn.

[2]) O wysokości dziennego zarobku orzeka starostwo, porozumiawszy się z wydziałem rady powiatowej (§§ 6 i 8 ust. z 8/3 1888, l. 33 dz. u. p.); prawdopodobnie przepis ten nie ma zastosowania ze względu na pobory robotników górniczych, które prawidłowo oznacza porządek służbowy.

ojcu, w przeciwnym zaś razie ulegają stosunkowemu zmniejszeniu. Prawo do pobierania tych zaopatrzeń mają wdowa i dzieci wówczas, gdy małżeństwo istniało przed przyznaniem zaopatrzenia ojcu.

Zaopatrzenia należnego się odmawia okaleczałemu jedynie z powodu rozmyślnego okaleczenia, samobójstwo zaś nie pozbawia wdowy i dzieci prawa żądać zaopatrzenia.

Jak to wyżej poznaliśmy, wkłada ustawa obowiązek przystąpienia do kasy brackiej na wszystkich robotników górniczych i nadzorców, obowiązując ich, aby się ubezpieczali tak w kasie dla chorych jak i zaopatrzeń. Oprócz nich winni przystąpić do kasy dla chorych, a mogą ubezpieczać się także w kasie zaopatrzeń: 1) wszyscy robotnicy niestali, zajęci przy budowach wodnych, mostów, dróg, torów kolejowych i tym podobnych, zostających w związku z przemysłem górniczym; 2) urzędnicy górniczy, pobierający mniej niż 1290 złr. rocznie[1]); 3) uczniowie, ochotnicy (wolnowstępujący), praktykanci i inni, którzy nie posiadając zupełnego wykształcenia zawodowego, nie pobierają wynagrodzenia za spełniane czynności lub jedynie niższe. Statut kasy brackiej może grono członków powiększyć, przyjmując w poczet członków swoich z zastrzeżeniem, że wszyscy na raz wstąpią, robotników i urzędników ruchu (technicznych), zajętych w przedsiębiorstwach złączonych z kopalnią, lecz nie podpadających pod nadzór władzy górniczej. Przez przystąpienie do kasy brackiéj zostają te osoby uwolnione od obowiązku przystąpienia do kasy dla chorych założonej w myśl ustawy z dnia 28/12 1887, l. 1/88 dz. u. p. i 30/3 1888, l. 31 dz. u. p.

Dla kasy brackiej muszą być ułożone i przez władzę górniczą zatwierdzone statuta, których treścią jest:

1) ustrój spisu członków kasy brackiej (Bruderladematrikel, rodowód otroków) i utrzymanie go w zgodzie z rzeczywistością;

2) warunki wstąpienia i wystąpienia, szczególnie sposób obliczania udziału zastrzeżonego (rezerwowego § 8 i 9);

3) wybór kierownictwa (dyrekcyi), zakresu jego działania i czasu trwania uprawnień, tudzież zastępstwa jego w łonie przedsiębiorców;

4) skład i zwoływanie wieców ogólnych, sposób uchwalania i uprawnienie do głosowania właścicieli kopalni;

5) wysokość wkładek wnoszonych przez członków i zaopatrzeń (wsparć) im się należących;

---

[1]) Urzędnicy pobierający 1200 złr. lub więcej rocznie i osoby pobierające zaopatrzenie nie potrzebują przynależeć do kasy brackiéj.

6) wykonywanie skutecznego nadzoru wypadków choroby i nieudolności, tudzież karanie udających;

7) postępowanie w sprawach orzeczenia o nieudolności, zwłaszcza czy i jakich rzeczoznawców przesłuchać należy przed wydaniem tego orzeczenia, tudzież jakie środki prawne przeciw niekorzystnemu orzeczeniu służą członkowi dowodzącemu swej nieudolności;

8) utrata praw członka, względnie zaopatrzenia statutem określonego;

9) forma ogłoszeń kasy brackiej;

10) warunki zmiany statutu;

11) zasady zbliczania premii, zamknięć rachunkowych i bilansu, wskazówki co do sprawdzania ich przez rewizorów i rzeczoznawców, tudzież zbieranie dat statystycznych;

12) sprawa rozporządzenia majątkiem na wypadek zwinięcia kopalni, dla której urządzono kasę bracką.

Prócz tego może się statut zająć określeniem i orzec:

13) że do ogólnych wydatków zarządu kasy dla chorych należą wydatki urządzenia uroczystości kościelnych i na muzykę górniczą, tudzież zapomogi dla szkół i inne wydatki nadzwyczajne;

14) że prawo do zaopatrzenia w razie nieudolności trwałej, spowodowanej wypadkiem po za pracą zawodową, przysługuje dopiero po pewnym czasie służby; okres ten nie może być dłuższym, niż lat pięć;

15) że zaopatrzenie nie przysługuje wcale lub tylko w części tym członkom, którzy choroby się nabawili rozmyślnie, albo uczestnicząc w bójkach, bijatykach lub z powodu opilstwa swego;

16) że przyznauie zaopatrzenia wdowom i sierotom po zmarłym wskutek wypadku po za kopalnią zawisło od zbadania go przez lekarza kasy brackiej przed zawarciem związku małżeńskiego i stwierdzenia wówczas, że stanowczo lub najprawdopodobniej nie ulega chorobom, pozwalającym przypuszczać jego zgon przedwczesny;

17) że członkowie wstępujący w związek małżeński mają oprócz prawidłowych wpłat na ubezpieczenie zaopatrzenia dla wdów i sierót na ten cel uiścić pewną kwotę (jednorazowo);

18) że kasa bracka podlega radzie nadzorczej, której skład i zakres działania statut określa i

19) że zezwala się na przystąpienie do kasy brackiej osobom wyliczonym w § 11 a do ubezpieczania się nie obowiązanym.

Ustrój kas brackich: *a* prawny. Ustawa przyznaje kasom brackim, uznając je za osoby prawne, zdolność prawną w całej pełni orzekając, że

właściwym dla nich sądem jest sąd górniczy, w którego okręgu znajduje się siedziba kasy.

Na czele kasy brackiej stoi naczelnictwo (dyrekcya) i wiec (walne zgromadzenie).

Naczelnictwo stanowią członkowie wybrani na wiecu z pośród członków kasy brackiéj i właściciele kopalni lub ich zastępcy, którzy nie mogą stanowić więcej, niż $^1/_3$ część członków naczelnictwa.

O wyborze i zmianie osób w skład naczelnictwa wchodzących ma być zawiadomiony urząd górniczy, którego poświadczenie stanowi zarazem dowód uprawnienia dla obranych.

Obradom przewodniczy właściciel kopalni, jego zastępca lub obrany przez właścicieli, jeżeli ich więcej wchodzi w skład naczelnictwa.

Do zakresu działania naczelnictwa należy zastępywanie kasy na zewnątrz, nabywanie praw i zaciąganie obowiązków, zawiadywanie i załatwianie wszystkich spraw, o ile ich nie zastrzeżono wiecom.

Wiec (walne zgromadzenie) stanowi ogół członków, względnie wybrani przezeń zastępcy w wypadku, gdy kasa bracka liczy zwyż 300 członków. Ilość, sposób wybierania i zakres działania zastępców określa statut kasy.

Do zakresu działania wiecu należy:

1) wybór członków naczelnictwa i rady nadzorczej kasy brackiéj;

2) orzekanie co do sprawozdania rocznego naczelnictwa i jego uwolnienia z urzędu;

3) dochodzenie roszczeń kasy brackiej do członków naczelnictwa i rady nadzorczej wynikłych z ich czynności i wybór osób, którymby poruczono dochodzenie tych roszczeń;

4) uchwalenie w sprawie połączenia się dobrowolnego kasy brackiéj z innemi kasami brackiemi ustroju organów miejscowych w tym razie przy poszczególnych przedsiębiorstwach ustanowionych; tudzież uchwała co do przystąpienia kasy brackiéj do związku o celu ubezpieczania na wypadek choroby już istniejącego, albo dopiero powstać mającego i o jego zarządzie, tudzież

5) uchwała co do zmiany statutów.

b) skarbowy. Środków do spełnienia zadania zyskują kasy brackie z wkładek wnoszonych w połowie przez robotników, nadzorców, urzędników, pobierających mniéj niż 1200 złr. rocznie[1]) w połowie przez wła-

[1]) Urzędnicy pobierający 1200 złr. są obowiązani wkładkę do kasy brackiej w całości z własnego uiścić.

ściciela kopalni, który również obowiązanym jest uiścić wkładki za robotników, jeżeli nie pobierają wynagrodzenia w gotówce, nie mniej też pomocniczo jest odpowiedzialny za uiszczenie wkładek przez ubezpieczonych, nabywając w zamian za to prawo żądania zwrotu, a względnie potrącenia z poborów kwoty zapłaconej (§ 29 i 30). Bezwarunkowo zaś musi górnik uiścić te wkładki, których albo wcale nie zapłacono, albo dopiero później płacić zaczęto, ponieważ nie zgłosił wystąpienia lub przystąpienia, albo o przystąpieniu później doniósł (§ 31).

Wkładek nie wolno używać na inne cele, jak ustawowo dozwolone.

Wysokość wkładki zawisła od wieku ubezpieczonego w chwili przystąpienia, względnie u żonatych w chwili zawarcia ślubu.

Za zgodą właściciela kopalni, względnie i bez zgody jego, jeżeli ubezpieczający obowiążą się w całości nadwyżkę wkładki z własnego płacić, mogą być członkowie podzieleni na stopnie w ten sposób, że opłacając wyższe wkładki zyskują prawo do wyższego zaopatrzenia.

Kasa dla chorych ma się starać zawsze o utrzymanie równowagi między przychodami i rozchodami i w tym celu może wkładki w granicach dozwolonych ustawą zniżać lub podwyższać. Natomiast kasy zaopatrzeń mają się przekonywać co pięć lat o swej sile, sporządzając spis majątku i zobowiązań. Gdyby z niego wynikało, że kasa swym obowiązkom nie podoła, może ministerswo dla rolnic. orzec zniżenie zaopatrzeń.

Spory powstałe z powodu stosunku ubezpieczenia między właścicielem kopalni, a kasą bracką lub jej członkami, tudzież zażalenia przeciw obliczaniu załatwia władza polityczna w porozumieniu z władzą górniczą, wszelkie zaś inne spory, a szczególniej: 1) między poszczególnemi kasami brackiemi, 2) między członkami lub otrzymującymi zaopatrzenia, a kasę bracką tudzież 3) odwołania od orzeczeń naczelnictwa kas brackich należą przed sąd rozjemczy kasy brackiej; przeciw załatwieniu sprawy przez tenże sąd nie służą żadne środki prawne (§ 20).

Sąd rozjemczy [1]) składa się z przewodniczącego i jego zastępcy, mianowanych przez starostwo górnicze na wniosek urzędu górnicz. z pośród urzędników publicznych, tudzież czterech głosujących i tyluż zastępców; połowę, t. j. dwóch głosujących i ich zastępców powołuje przewodniczący z grona właścicieli lub kierowników kopalni, zamieszkałych w okręgu urzędu górniczego, a połowę wybiera naczelnictwo kasy brackiej. Co dwa

---

[1]) Ustrojem sądu górniczego i postępowaniem przed nim zajmują się ustawy z 28/7 1889, l. 128 dz. u. p. i 17/1 1890, l. 14 dz. u. p., tudzież rozp. min. rol. z 11/9 1889. l. 149 dz. u. p.

lata ustępuje połowa głosujących, nasamprzód z pośród mianowanych, a następnie z obranych, którzy mogą być ponownie do pełnienia urzędu powołani.

Siedzibą sądu jest siedziba urzędu górniczego, który zarazem stanowi protokół podawczy i ekspedyt, tudzież registraturę sądu rozjemczego.

O właściwości sądu rozstrzyga miejsce zamieszkania pozwanego.

Posiedzenia sądu rozjemczego są tajne lub jawne. Na tajnych posiedzeniach naradza się sąd 1) co do wyroku w sporze przeprowadzonym, 2) co do uchylenia sędziego, jeśli uchylony się nie zgadza; zresztą wszystkie sprawy rozpatruje i całą rozprawę sporną przeprowadza sąd jawnie.

Rozprawę wdraża sąd wskutek skargi wniesionej ustnie lub na piśmie, a nie krępując się żadnemi przepisami ustawowemi, wyjąwszy, jeżeli one jaką czynność szczegółowo przepisują, winien sąd rozjemczy przestrzegając zasady postępowania jawnego, bezpośredniego i ustnego zarządzić wymianę pism spornych, dostarczenie i przeprowadzenie dowodu, następnie wybadanie i wyświecenie sprawy tak, aby mógł przystąpić do wydania wyroku. Wyrok wydaje sąd na podstawie przekonania zaczerpniętego w toku rozprawy i orzeka w nim o obowiązku strony co do rzeczy głównej, przynależytości, roszczeń uznanych za nieuzasadnionych i kosztów, nadto oznacza czas wykonania pod zagrożeniem przymusu i podaje powody swego orzeczenia [1]).

Przed sąd rozjemczy należą także wszelkie spory uboczne i usprawiedliwienia niestawiennictwa, nie należy zaś do niego ani wykonanie wyroku, ani odbieranie przysięgi, lecz musi się w tych razach zwrócić do właściwych sądów.

Zastępcy sędziów wchodzą w miejsce głosujących: 1) w razie ich uchylenia przez strony z powodu stronniczości lub podejrzenia o niesumienność i 2) uchylenia się ich z powodu, że sprawa dotyczy ich krewnych w linii prostéj lub ubocznéj do 4 stopnia.

Fundusze rezerwowe kasy brackiéj. Tak kasa dla chorych jak i kasa zaopatrzeń ma utworzyć dla siebie osobny fundusz rezerwowy, pierwszej fundusz ma wynosić co najmniéj 2-krotną ilość przeciętnéj wydatków rocznych, podczas gdy drugiéj musi pokrywać wartość wszystkich płynnych i przyszłych zobowiązań, potrącając z niej wartość spodziewanych przychodów.

---

[1]) Wyrok (pierwopis) podpisują wszyscy sędziowie głosujący, zaś wypisy wyroku, doręczane stronom, przewodniczący i pisarz wycisnąwszy pieczęć sądu rozjemczego.

Fundusze te różnią się znacznie od zapasów rezerwowych kasy zaopatrzeń powstających w razie: 1) przejścia robotnika do innej kasy brackiéj; 2) wystąpienia niepołączonego z przejściem do innej kasy i 3) powołania do służby wojskowéj lub czasowego uwolnienia od obowiązku. Gdy fundusze dopiero co wspomniane przenosi się do innej kasy brackiej, publicznej kasy dla chorych lub się je zatrzymuje nadal w rachunku na rzecz robotnika na wypadek, gdyby powrócił, a nawet wydaje się robotnikowi, jeżeliby okaleczał w czasie przerwy (wypadek 3) lub pozostałym po nim dzieciom i wdowie (§ 9), a więc poczytuje się je za prywatną własność robotnika o tyle ograniczoną, że nią rozporządzać nie może, to fundusze *kasy* dla *chorych i zaopatrzeń powyżej wspomniane* (§ 36) są własnością kas tych i stanowią rękojmię, spełnienia przez nich zadania.

Najważniejszym jest *główny* fundusz rezerwowy (Centralreservefond).

Fundusz ten powstaje z wkładek nie wyższych niż 0·1 o sta ogółu płac uiszczanych w roku ubiegłym, które to wkładki mają opłacać wszyscy właściciele kopalni. Celem tego funduszu jest niesienie pomocy kasom zaopatrzeń, gdy z powodu nieszczęśliwych wypadków o większych rozmiarach [1]) wzrosły znacznie ich obowiązki zaopatrywania.

Funduszem tym zarządza wydział (Commision) z siedzibą we Wiedniu, w skład której wchodzą:

1) zastępcy ministra rolnictwa i skarbu;

2) po 4 górników i robotników górniczych mianowanych przez minist. roln. z grona należących do naczelnictwa kas brackich;

3) referenci zawodowi ministerstwa dla rolnictwa i

4) naczelnik biura technicznego ubezpieczeń lub jego zastępca.

Do zakresu działania tego wydziału należy oznaczenie wysokości wkładek na rok bieżący i zaopatrzeń dla dotkniętych wypadkiem większych rozmiarów.

Związkowe kasy brackie. Kilku kasom brackim przysługuje prawo połączyć się w celu wspólnego prowadzenia sprawy, może je także do tego połączenia zniewolić starostwo górnicze, jeżeli pojedynczo nie daje rękojmi, że obowiązkom z powodu szczupłej ilości członków podołają. Związek taki jest możliwy jedynie, gdy podlegają jednemu starostwu górniczemu.

Sprawy związkowych kas porządkuje statut w tym celu ułożony, a zatwierdzony przez starostwo górnicze, które też w razie niemożności porozumienia się, orzeka o funduszach składanych przez poszczególne kasy.

---

[1]) Za wypadek większych rozmiarów poczytuje ustawa każdy, z powodu którego uległo nieszczęściu więcej niż pięć osób.

Wszelkie prawa i obowiązki kas złączonych przechodzą z chwilą złączenia na kasę związkową, podczas gdy nadzór nad chorymi i nieudolnymi, tudzież wszelkie inne sprawy kas poszczególnych sprawują władze miejscowe w tym celu ustanawiane.

Nawet kasom niezłączonym wolno łącznie zawierać umowy z lekarzami, aptekami lub lecznicami, albo wspólnemi siłami urządzać wspólne zakłady tego rodzaju i mianować wspólnych urzędników (§ 23).

Nadzór kas brackich spoczywa w ręku władz górniczych. Przez nadzór ten rozumie się przestrzeganie jak najdokładniejsze wykonania przepisów ustawowych i statutowych i uważanie, aby kasy jak najściślej zdążały do celu i spełniały swe obowiązki. Wskutek tego przysługuje władzom górniczym: 1) prawo wglądać i badać wszelkie księgi i zapiski kasowe; 2) prawo przymusu zapomocą grzywien, usunięcia urzędników lub wydawania zarządzeń, skierowanych ku usunięciu nieprawidłowości; 3) prawo uczestniczyć w posiedzeniach i zgromadzeniach przez zastępcę. Prócz tego mogą władze górnicze zamianować zarząd dla kas brackich na ich koszt, jeżeli: 1) nie wybiorą naczelnictwa kasy brackiéj, względnie zastępstwa dla związkowej kasy, lub się nie zbierze zgromadzenie; 2) nie wybiorą nowego przewodniczącego w miejsce usuniętego; 3) nie wykonają zarządzeń władzy i 4) gdy z powodu czasowego uwolnienia członków kasy lub chwilowéj przeszkody ilość członków zmaleje tak dalece, że zarząd jest niemożliwy lub prawa nieobecnych zagrożone (§ 26, 27).

Celem umożliwienia wykonania nadzoru winien zarząd kasy przedkładać z końcem każdego roku: 1) sprawozdanie roczne, 2) zamknięcie rachunków. 3) wykaz stanu i umieszczenia (ulokowania) majątku i 4) sprawozdanie statystyczne [1]).

---

[1]) Przepisy przejściowe (§ 39—42) są dziś bezprzedmiotowe, ponieważ stosownie do przepisu § 1 i nast. rozp. min. roln. z 11/9 1889, l. 148 dz. u. p. miały wszystkie kasy brackie, oparte na zasadach powszech. ustawy górniczej najpóźniej do 31/11 1889, zmienić swój dotychczasowy ustrój prawny i skarbowy na zgodny z przepisami ustawy z 28/7 1889, l. 128 dz. u. p. porządkującéj stosunki kas brackich, co już nastąpiło, a w ślad za tem stały się przepisy te niepraktycznymi.

ROZDZIAŁ CZWARTY.

Stosunki zewnętrzne przemysłu górniczego.

1. Stosunek górnika do właściciela ziemi.

Zawiązkiem tego stosunku, dziś ściśle cechy prawnej, ustawowo określonego, były przywileje przyznawane w dobie minionéj górnikom i przemysłowi górniczemu, zajmującemu z tego powodu od pierwszéj chwili stanowisko uprzywilejowane w obec wszystkich innych gałęzi przemysłu i rolnictwa. Ze względu na ramy pracy niniejszej muszę zaniechać przedstawienia przemiany przywilei na stosunek prawny górnika do właściciela ziemi, a ograniczę się na skreśleniu uprzywilejowanego stanowiska wobec rolnictwa. Stosunek ten wyraża ustawowe ograniczenie prawa własności na rzecz górnictwa. Pierwszem ograniczeniem zasadniczem jest pozbawienie właściciela ziemi prawa użytkowania tej części, tej przestrzeni ziemi, którą potrzebuje górnik w celach górniczych. Jak wyżej wspomnieliśmy, przysługuje górnikowi prawo żądać od właściciela ziemi aby odstąpił mu za wynagrodzeniem przestrzeń potrzebną w celach górniczych, „zum Bergbaubetriebe nothwendigen“ jak się § 98 u. g. wyraża, a więc przestrzeń potrzebną na ustawienie znaku wyłącznościowego, roboty wstępne i próbne, włomy, wkopy chodniki, tudzież w celach wymienionych w § 131 n. p. Snadnie stąd przekonać się można, że może być to użytkowanie chwilowe, to jest na czas krótszy, lub trwałe, czyli na czas dłuższy zamierzone. Jeżeli co do samej istoty rzeczy, to jest samego odstąpienia ziemi (Grunduiberlassung), lub co do wysokości wynagrodzenia za odstąpienie nie mogą się górnik i właściciel ugodzić, przysługuje górnikowi prawo żądać pośrednictwa władzy górniczej. Wynikiem tego jest wdrożenie rozprawy o wywłaszczenie; zauważać atoli muszę, że górnik może żądać jedynie wywłaszczenia *quo ad usum*, które to wywłaszczenie z tego powodu dla odróżnienia od wywłaszczenia właściwego nazywa się powszechnie wywłaszczeniem górniczem, a zarządza się je bez względu na cel, w jakim górnik ziemi potrzebuje, a więc bez różnicy czy użytkowanie ma być dłuższe (trwałe) lub krótsze (chwilowe), np. na poszukiwania próbne, ustawienie znaku wyłącznościowe i t. p. wypadki, gdzie z góry można oznaczyć czas trwania użytkowania. Różnicę między jednem a drugiem użytkowaniem stanowi prawo przyznane właścicielowi ziemi żądać, aby górnik przestrzeń ziemi potrzebną mu trwale nabył na

własność, czyli żądać wywłaszczenia zupełnego, nie zaś jedynie co do użytkowania, podczas gdy tego żądać nie może, jeżeli rozchodzi się o użytkowanie chwilowe. Istoty rzeczy nie zmienia w tym razie to, że z prawa tego może właściciel także wówczas korzystać, gdy się okaże, że użytkowanie pierwotnie przemijające z powodu postępu robót górniczych w trwałe się zmienia (§ 100 i 102 u. g.).

Wywłaszczeniu podlegają bezwarunkowo wszelkie przestrzenie gruntu, na których górnik poszukiwać może wbrew woli właściciela; wyłączone są zatem przestrzenie wymienione w §§ 17 i 18 u. g. i to bezwarunkowo nie może górnik żądać wywłaszczenia miejsc zabudowanych i cmentarzy, podczas gdy zresztą (ze względu na inne miejsca) może skorzystać z przymusowego oddania, jeżeli urządzeń górniczych bądź wcale nie można inaczej pokierować, bądź też przeprowadzenie ich w innym kierunku wymagałoby znacznych nakładów. W obu tych razach atoli jest górnik obowiązany urządzenia wykonane trwale ubezpieczyć, aby z powodu zawalenia się ich lub usunięcia właściciel ziemi szkody nie poniósł, a nadto cięży na górniku obowiązek zupełnego odszkodowania z powodu wypadku szkodliwego.

Następnie przedmiotem wywłaszczenia są także rzeki i wszelkie wody na powierzchni się znajdujące, jeżeli przeciw przymusowemu oddaniu nie przemawiają przepisy policyi wodnej lub inne względy publiczne. Prawo żądania, aby rzeki i wody przymusowo oddano, przysługuje w równej mierze wszystkim górnikom, jeżeli nie skorzystał z przysługującego mu pierwszeństwa (§ 105 u. g.) przeprowadzający chodniki okręgowe, któremu nawet górnicy swoje wody (których się dokopali) odstąpić są obowiązani.

Naprzeciw prawa górnika, żądać ustąpienia ziemi, występuje prawo przyznawane ustawowo właścicielowi ziemi, na zasadzie którego może on z jednej strony zmusić górnika, aby jak najrychlej rozpoczął i jak najskuteczniej wykonywał swe prawa górnicze. Cechuje się to prawo właściciela jako ujemne, ponieważ wrazie opieszałego prowadzenia robót i wstrzymania ich zupełnego może właściciel użalić się przed władzą górniczą, która górnika zmusza do robót, aby przez nabycie jedynie, a nie wykonywanie rzeczywiste prawa poszukiwań, nie czyniono ziemi nie dostępną dla celów gospodarczych (Feldsperre). Z drugiej zaś strony jest właściciel ziemi nadanej jako miara wychodnia, chcąc tą przestrzeń zabudować, uprawniony żądać od władzy politycznej, aby porozumiawszy się z władzą górniczą, oznaczyła górnikowi czas, w którym ma obowiązek z miejsca

pod budowę obranego wybrać wszystkie kopaliny i miejsce to właścicielowi uwolnić. Nakazu tego skutkiem jest to, że po upływie oznaczonego czasu ma właściciel ziemi prawo bez względu na roszczenia górnika miejsce obrane zająć jako wolne.

Nareszcie przedmiotem wywłaszczenia są także prawo poszukiwania kopalni niezastrzeżonych. Uprawnienia górnicze nadają górnikowi prawo wydobywać nietylko kopaliny zastrzeżone, wymienione w uprawnieniu, lecz także i kopaliny niezastrzeżone. Kopaliny zastrzeżone przechodzą w jego własność z mocy nabytego uprawnienia, natomiast z niezastrzeżonych, stanowiących własność właściciela ziemi, staje się własnością górnika ta część, którą spotrzebuje we własnej kopalni lub dymarce, podczas gdy resztę nabywa na własność swą bez wszelkiego wynagrodzenia wówczas dopiero, gdy właściciel ziemi nie oświadczy swego zamiaru nabycia tej reszty kopalin niezastrzeżonych za zwrotem kosztów wydobycia (§ 124 u. g.). Prawo to przysługuje właścicielowi ziemi w ciągu czterech tygodni licząc od dnia zawiadomienia go o wydobyciu tychże kopalin. W wypadku odkrycia pokładu kopalin niezastrzeżonych wolno właścicielowi ziemi, o ile to jest możliwem i dopuszczalnem ze względu na roboty górnicze, posługując się za miernem wynagrodzeniem górnika jego urządzeniami górniczemi wydobywać te kopaliny, jeżeliby górnik nie skorzystał z prawa mu przysługującego i nic nie podjął się je wydobywać we własnym zarządzie za zwrotem kosztów wydobywania. W razie sporu orzeka o dopuszczalności wydobywania kopalin niezastrzeżonych przez właściciela ziemi władza polityczna wspólnie z władzą górniczą, one też oznaczają odszkodowanie należne właścicielowi ziemi, jeżeliby musiał zaniechać niektórych lub wszystkich robót celem wydobywania kopalin żywicznych, aby nie przeszkadzać górnikowi w jego robotach górniczych (§ 127). W razie zarządzenia wywłaszczenia porządkuje sprawę ustawa z 11-go lutego 1878 l. 30 dz. u. p. [1]).

---

[1]) Orzeczenie poprzedza rozprawa mająca na celu zbadać przy pomocy rzeczoznawców wszystkie stosunki mogące wpłynąć na oznaczenie rozmiaru przestrzeni potrzebnej, czasu trwania użytkowania i wysokości wynagrodzenia należnego właścicielowi za ograniczenie go w wykonywaniu praw jego i ubytek w dochodach.

Wrazie gdyby władze górnicza i polityczna nie mogły się porozumieć co do konieczności lub rozmiaru wywłaszczania, winna władza górnicza sprawę przedłożyć swej władzy przełożonej, która ją z władzą polityczną wyższą załatwia, lub ministerstwu do załatwienia przekazuje.

Ze względu na ten stosunek wzajemny nadmienić wypada, że górnik odpowiada właścicielowi ziemi za wszelką szkodę zrządzoną osobiście lub przez jego zwierzęta (§§ 1295, 1296 i 1311 u. c.). nie zaś za szkodę wyrządzoną przez jego urzędników lub robotników (§ 1312 u. c.), albo uszkodzenie budynków lub innych urządzeń wykonanych bez zezwolenia władzy właściwej w obrębie pola górniczego przez właściciela ziemi już po nadaniu tego pola (§ 106 u. g.).

Nadto podnieść muszę, że z zasady nie przysłuża właścicielowi użytkowanie gospodarcze powierzchni przestrzeni wywłaszczonej, wskutek umowy atoli może mu być dozwolone użytkowanie w celach gospodarstwa rolnego, w tym razie winna także umowa dokładnie określić wzajemny ich stosunek prawny i obowiązek odpowiedzialności za szkody zrządzone.

2. Stosunek górnika do władz wykonujących nadzór nad przemysłem górniczym.

Sprawę tę poruszaliśmy bardzo często w pracy niniejszej i dostatecznie omówiliśmy stosunek, w jakim górnik do władz górniczych i politycznych pozostaje: w szczególności wspomniałem o obowiązku górnika zawiadomienia władzy, że roboty poszukiwawcze rozpoczyna, że zamierza ustawić znak wyłącznościowy i t. p., tudzież o stanowisku władzy górniczej względnie politycznej, jakie zajmuje względem przemysłu górniczego i występujących przeciw niemu względom dobra powszechnego, rolnictwa i innych gałęzi przemysłu; nie mniej też omówiliśmy obowiązek górnika, przedkładania sprawozdań o postępie i wynikach robót górniczych (§ 178), utrzymywania w kopalni planu, wedle którego zamierza rozprowadzać roboty górnicze i karty robót wykonanych (§ 185), tudzież że jest obowiązany donosić o wszelkich zdarzeniach i wypadkach w kopalni, powodujących przerwę w robotach (§ 183), albo zagrażających kopalnictwu lub dobru ogółu i pojedynczych osób, aby umożliwić władzom nadzorującym obmyślenie środków zaradczych i postaranie się o zabezpieczenie zdrowia, życia i majątku ogółu.

Nadzór ten, przysługujący władzom, a uporządkowany w drodze usta-

---

Niezadowolnionemu z orzeczenia wolno wystąpić z procesem, który atoli, jeżeli go wszczął właściciel ziemi nie wstrzymuje oddania przymusowego przestrzeni żądanej w użytkowaniu górnikowi, jeżeli kwotę wykupna lub odszkodowanie roczne złoży do depozytu lub pupilarnie ubezpieczy.

wowej jest zmienioną stosownie do rozwoju stosunków społeczno-prawnych opieką, jaką ongi otaczały rządy przemysł górniczy, a władze powołane do jego wykonywania zwłaszcza górnicze sprawują go, zwiedzając od czasu do czasu kopalnie i przekonowując się osobiście przez przegląd karty i rozkładu robót o prawdziwości sprawozdań, przyczem przysługuje im prawo wydawać stosowne zarządzenia i wymuszać w sposób ustawowo określany ścisłe wykonanie tak przepisów ustawowych, jak i zarządzeń. Celem wymuszenia posłuchu dla swoich zarządzeń przysługuje władzom górniczym prawo karania; prawo to służy władzom także w wypadkach przekroczenia przepisów ustawy.

Niższym stopniem kar są grzywny, które mają być w razie nieściągalności zamienione na areszt, w przeciwnym zaś razie stanowią zasiłek dla kasy brackiej. Grzywny dzielimy stosownie do wysokości na trzy działy, a to: I od 1 zł. — 50 zł. nakładane w razie wysługiwania się w robotach górniczych dziećmi i kobietami wbrew przepisom ustawowym; II od 5 zł. do 50 zł., która nałożoną być może na górnika z powodu, że się nie obliczył co ćwierć roku z robotnikami względnie w dniu odejścia, że przyjął robotnika bez świadectwa, lub że nie zamianował pełnomocnika (§ 188 i 239), tudzież w tych razach, gdzie jako ostatnia kara może być wyrzeczone odebranie uprawnienia; i III do 100 zł. a nawet 200 zł., gdy niższe grzywny nie skutkowały, tudzież w razie nieuprawnionego trudnienia się kopalnictwem (§ 236) i niedozwolonego użytkowania kopalin (§ 237), jeżeli ich wartości stwierdzić nie można.

Tym grzywnom, o czem zresztą i wspominać nie potrzebuję, ulega górnik lub kierownik kopalni, podczas gdy przeciw robotnikom może być wyrzeczoną grzywna jedynie po myśli ustawy z 28/7 1889 l. 127 (kasy brackie), lub na zasadzie porządku służbowego, jeżeli je wprowadza.

Wyższym, a zarazem ostatnim stopniem kary jest orzeczenie odebrania uprawnienia nadanego. Jak z istoty rzeczy wynika, kara ta ma zastosowanie jedynie przeciw górnikowi (posiadaczowi uprawnienia), wcale zaś nie przeciw kierownikowi robót lub robotnikowi górniczemu. Jestto kara w ścisłym znaczeniu, pozbawioną jest bowiem zupełnie cechy środka przymusowego, czem się znamionują grzywny. Odebranie (cofnięcie) uprawnienia poprzedzić musi dochodzenie sprawy przez starostwo górnicze zarządzone, a nastąpić może w wypadku: 1) jeżeli górnik nie przestrzega przepisów mających uchylić niebezpieczeństwo dla zdrowia, życia i mienia osób, a niebezpieczeństwa grożące przybrać mogą znaczne rozmiary (§ 171 i 240); 2) jeżeli nie odbudowuje należycie miar, lub odbudowę

zupełnie zaniechał nie uzyskawszy pozwolenia na spoczynek; 3) nadto może orzec władza tę karę przeciw zaniedbującemu odbudowę podziemną główną tak dalece, że dojazd i odkrywanie pokładów jest utrudnione (§ 242).

Częściej atoli niż przeciw górnikowi korzystają władze górnicze z prawa odebrania uprawnienia przeciw właścicielom samoistnych urządzeń pomocniczych lub chodników okręgowych, jeżeli działają przeciw lub nie przestrzegają warunków zezwolenia (§ 243), najczęściej zaś przeciw posiadaczowi wyłączności, który mimo ponawianych wezwań nie wykazuje postępu i wyniku robót (§§ 178 i 179), lub wcale nie poszukuje w okręgu wyłącznościowym, a na to żalą się właściciel ziemi, albo inni przedsiębiorcy górniczy.

Kara ta może być wyrzeczona przeciw właścicielowi uprawnienia wówczas nawet, gdy z powodu klęski większej w kopalni nie można go wcale pociągnąć do odpowiedzialności karnej (§ 187).

Prócz dochodzenia poprzedzają orzeczenie odebrania uprawnienia prawidłowo inne środki przymusowe, zwłaszcza grzywny lub ustanowienie kierownika robót na koszt i niebezpieczeństwo przedsiębiorcy (§ 224).

Prawidłowo ustanowienie kierownika wprowadza ustawa jako środek przymusowy, karę, przeciw górnikowi, nie wymieuia zaś nigdzie usunięcia kierownika z kierownictwa robotami, jako karę przeciw kierownikowi samemu, to jest jako środka karnego przeciw niemu jedynie skierowanego, co więcej nawet z ducha ustawy wnosić można, że zarządzenie to należy uważać jedynie jako karę przeciw właścicielowi-górnikowi, to jest właścicielowi uprawnienia kierującemu osobiście robotami górniczemi. Niewątpliwie jednak stanowi usunięcie z kierownictwa względnie ustanowienie przymusowe kierownika także karę przeciw kierownikowi w tych wypadkach, gdzie właściciel uprawnienia traci uprawnienie, choć sam winy klęski w kopalni nie ponosi i za nią karnie nie jest odpowiedzialnym (§ 187 i 240), tudzież gdyby potrzeba było ustanowić z urzędu kierownika robót, trudno bowiem wątpić, aby w tym razie nie przysługiwało władzy prawo usunąć kierownika robót.

Wszystkie kary orzekane w myśl ustawy górniczej cechują się tem, że wcale nie uwalniają od odpowiedzialności karno-sądowej, jeżeli tylko czyn uznaje ustawa karna za karygodny (§ 2 p. u. g., § 48 ust. o kas. brac. i § 43 ust. naft.). Kary te dotykają prawie wyłącznie górników lub kierowników robót górniczych, robotnicy natomiast odpowiadają jedynie są-

downie, władza zaś górnicza może ich karać grzywnami w wypadkach przewidzianych ustawą o kasach brackich (z 28/7 1889 l. 127 dz. u. p. § 48), tudzież porządkiem służbowym, jeżeli on grzywny wprowadza.

Wszelkie grzywny ściągnięte zasilają kasę bracką właściwą (§ 233).

Ze względu na stosunek górnika do władz zaznaczyć wypada, że władze górnicze zawsze popierają górnictwo zwłaszcza w sprawach o wywłaszczenie i w wypadkach, gdy naprzeciw górnictwa występują względy publiczne rzekomo przemawiające przeciw prawu poszukiwań; jak również podnieść, że władze górnicze mają wspierać czynności kas brackich przez współdziałanie przy złożeniu sądu rozjemczego i wykonywaniu jego czynności urzędowych, współdziałać przy nabywaniu własności górniczych, układaniu umów o spółki i stowarzyszenia górnicze, statutów związku górniczego i innych i t. p. czynnościach, o których mówiliśmy powyżej, jak niemniej prowadzić księgi górnicze, o czem poniżej szczegółowo pomówimy.

ROZDZIAŁ PIĄTY.

Spółki górnicze, stowarzyszenia górnicze powszechnie gwarectwami zwane, i związki okręgowe.

1. Spółki i stowarzyszenia górnicze.

Własność górniczą w najobszerniejszem znaczeniu, a więc miary górnicze, pola górnicze z przymiarami, tudzież ze wszystkiemi częściami składowemi i przynależnościami własności górniczej, jako to: urządzeniami pomocniczemi, przygotowawczemi i przeróbczemi (topiarniami, dymarkami, tłuczkami), domami mieszkalnemi, pracowniami rękodzielniczemi, nieruchomościami, kolejami i t. p., o ile je w myśl §§ 117 i 118 p. u. g. przeznaczono na części składowe własności górniczej, obejmujemy ogólnem mianem kopalnia lub przedsiębiorstwo górnicze (Bergwerk), pojmując je jako całość w znaczeniu prawnem. Właściciela tej zbiorowej całości, do stworzenia której nie jest bezwarunkowo koniecznem równoczesne istnienie tych wszystkich zakładów, nazywamy właścicielem kopalni (Bergwerkseigentümer, Bergwerksbesitzer), przez który to wyraz rozumiemy zarazem trudniącego się z mocy upoważnienia władzy górniczej odbudową górniczą kopalin zastrzeżonych, przeróbką tychże kopalin i przygotowa-

niem ich do obrotu handlowego na własny rachunek, czyli krótko mówiąc górnika (str. 7, uwaga 2).

Właścicielem kopalni może być jedna osoba lub kilka, których prawa i obowiązki określa umowa. Gdy prawo własności kopalni jest podzielone między kilka osób, mamy przed sobą spółkę górniczą (Bergwerksmiteigentum-gesellschaft), lub stowarzyszenie górnicze powszechnie zwane gwarectwem [1]) (Bergwerksgemeinschaft, Gewerkschaft).

Tak spółki górnicze, jak i stowarzyszenia górnicze (gwarectwa) powstają wskutek umowy zawartej przez kilka osób co do ich udziału w majątku należącym do nich, wysokości świadczeń na wspólną rzecz, co do wspólnego zarządu i prowadzenia przedsiębiorstwa górniczego, różnią się jednak zasadniczo.

O spółkach mówimy, gdy na zewnątrz występują osoby, jako przedstawiciele majątku: przedsiębiorstwa górniczego, a zatem wówczas, gdy w księdze górniczej wpisuje się majątek wspólny, jako własność wspólną, w częściach oznaczonych liczebnie w stosunku do całości na rzecz spólników. Wskutek tego przy spółkach mamy przed sobą współwłasność kopalni i współwłaścicieli przedsiębiorstwa górniczego stanowiącego przedmiot wspólnej własności, którzy to współwłaściciele na zewnątrz występują jako właściciele pewnej części, wpisanej w księdze górniczej na ich imię. Każdy wspólnik ma prawo tą swoją własnością dowolnie rozporządzać, nie odnosząc się wcale do innych współwłaścicieli, a nawet żądać sprzedaży majątku spólnego celem zniesienia wspólnej własności, jeżeli nie może inaczej porozumieć się z innymi współwłaścicielami. Wszelkie wogóle stosunki prawne tak na zewnątrz (wobec osób trzecich) jak i wewnątrz (między współwłaścicielami) porządkują przepisy ustawy cywilnej lub handlowej, stosownie do jej ustroju, podczas gdy ustawa o górnictwie oznacza jedynie granicę podziału majątku wspólnego [2]).

Drugim rodzajem współwłasności nazwaliśmy Stowarzyszenie górnicze czyli t. z. gwarectwo. Przez stowarzyszenie rozumimy spółkę nieznajdującą wcale uzasadnienia w ramach ustawy cywilnej lub handlowej, odrębną, właściwą jedynie przemysłowi górniczemu, zbliżającą się nieco swym ustrojem do spółek akcyjnych. Cel stowarzyszeń górniczych jest

---

[1]) Wyraz „gwarectwo“ jest nieudolnem spolszczeniem niem. „Gewerkschaft“.

[2]) Wedle §§ 135 u. g. i 82 przyp. wyk. możliwym jest jedynie podział majątku wspólnego na szesnaście części, poniżej $^1/_{16}$ przy podziale zejść można tylko za zezwoleniem władzy górniczej lub przez utworzenie stowarzyszenia górniczego (gwarectwa).

ten sam co u zwykłych spółek górniczych, jakkolwiek tak co do ustroju, jak i istoty znacznie się różnią.

W stowarzyszeniach górniczych, gwarectwach, występuje na pierwszy plan majątek stowarzyszenia, przyjmującego pewną nazwę i jako takie wpisanego w księgach górniczych. Po za tem stowarzyszeniem, majątkiem na zewnątrz widocznym, giną najzupełniej osoby stowarzyszonych i to tak dalece, że nietylko ich własny majątek wniesiony do stowarzyszenia, ale nawet wydane w zamian za ich wnioski i na ich imię opiewające listy udziałowe, dowodzące wysokości udziału w majątku wspólnym (stowarzyszenia) w niczem tego nie zmieniają. Z tego też powodu nawet, gdy wszystkie udziały staną się własnością jednej osoby, stowarzyszenie istnieć nie przestaje, pokąd wyraźnie zniesionem nie zostanie (Orz. tryb. adm. z 9 lipca 1881, l. 1056 Bud. 1141).

O członkach stowarzyszenia można się dowiedzieć jedynie ze spisu imiennego, utrzymywanego przez władzę górniczą (starowstwo względnie urząd okręgowy) (§ 140); w spisie tym zapisani są wszyscy właściciele udziałów zwanych kuksami, tak pierwotni założyciele stowarzyszenia, jako też ich prawnabywcy w całości lub w częściach.

Udziały w majątku stowarzyszenia mogą być dowolnie wielkie i ze względu na podział majątku stowarzyszenia nie ma zastosowania przepis § 135, wykluczający podział poniżej $^1/_{16}$ i byle nie przekroczono ilości 128, może statut stowarzyszenia lub umowa dowolnie zakreślić granice podziału. Najwyżej zatem może być majątek stowarzyszenia podzielony na sto dwadzieścia ośm udziałów, gdy zaś każdy udział może rozpadać się na sto części, przeto najniższą możliwą granicę podziału oznacza $^1/_{12800}$ część [1]). Udziały w stowarzyszeniu górniczem poczytuje się za rzecz ruchomą (§ 140); ta ich cecha prawna, ważną jest ze względu na nabywanie prawa własności lub zastawu na udziale w stowarzyszeniu.

Właściciel udziału względnie części udziałowej otrzymuje list udziałowy lub częściowy list udziałowy (Kuxschein, Anteilskuxschein). List

---

[1]) Często spotykamy się z pytaniem, skąd pochodzi nazwa „kuks“ i dlaczego jako najniższą możliwą ilość udziałów przyjęto 128. Rozwiązania tych pytań nie znajdywałem; zdaje mi się, że nie mylę się, gdy wyprowadzę słowo „kuks“ ze starogermańskiego „cwł“ i „kot“ (ciąć), przechowanego do dziś dnia w języku angielskim w słowie „cut“ (ciąć), w obec tego przez kuks należałoby rozumieć „wycinek, część wydzieloną“ czyli udział; co do drugiego zagadnienia, zauważę, że ilość udziałów ograniczona na 128 ma tyle uzasadnienia, co liczba 16 (§ 135), której jest iloczynem i wątpię, by można w przyjęciu tych liczb dopatrywać się czego więcej, niż przypadku, uświęconego obecnie przepisem ustawy.

ten opiewa zawsze na imię właściciela udziału i uprawnia go jedynie do odpowiedniego udziału w dochodach (§ 139) i odpowiedniej wartości majątku stowarzyszenia (§ 164), wcale zaś nie do żądania zniesienia wspólnej własności, ponieważ takowa ściśle rzecz biorąc nie istnieje, a równocześnie wkłada na właściciela obowiązek uiszczania wkładek (Zubusse); tudzież przez czas jedynie posiadania udziału obowiązek przyczyniania się do umarzania zobowiązań zaciągniętych przez stowarzyszenie (§§ 166 i 167). Właściciel udziału może nim dowolnie rozporządzać, szczególnie wolno mu go w całości lub w części sprzedać, w całości się go zrzec (heimsagen) lub zastawić. Wszelkie zaś prawa nabywa się w sposób wskazany w ustawie cywilnej ze względu na rzeczy ruchome, jedynie przy sprzedaży lub darowiźnie wymaga ustawa przepisanie listu udziałowego na imię nabywcy [1]).

Sprawy stowarzyszenia górniczego i wszelkie stosunki stowarzyszonych porządkuje ustawa górnicza (§ 144—156), wolno atoli stowarzyszonym przez przyjęcie statutów (ustawy) nadać stowarzyszeniu inny ustrój prawny, odmiennie określić prawa i obowiązki stowarzyszenia i stowarzyszonych, byleby tylko nie uległy wskutek tego zmianie przepisy §§ 157—167, albo nie nadano stowarzyszeniu takiego ustroju, któryby nie dopuszczał szybkiego uporządkowania spraw ruchu kopalni (§§ 148 p. u. g. i 88 prz. wyk.). Statut stowarzyszenia wymaga prawidłowo jedynie zatwierdzenia przez starostwo górnicze, inne władze jednak muszą także udzielić mu swego zatwierdzenia, jeżeli urządzenia wprowadzone przez statuta wkraczają w zakres działania innych władz.

Stowarzyszenie zastępuje na zewnątrz dyrekcya z przewodniczącym na czele i walne zgromadzenie (wiec) członków stowarzyszenia i w ich ręku spoczywa zarząd sprawami stowarzyszenia.

Zakres działania dyrekcyi określa umowa względnie statut stowarzyszenia i o ile nie uczyniono wyraźnie poszczególnych czynności dyrekcyi zawisłemi od zatwierdzenia pewnych osób, ma prawo samoistnie i stanowczo załatwiać wszelkie bieżące sprawy zarządu przedsiębiorstwa i sprawozdania rachunkowe, wydawać porządki służbowe i instrukcye, przyjmo-

---

[1]) Dotychczas wpisywano prawo zastawu nabyte na udziale w księdze imiennej właścicieli udziałów. Wpisowi temu prawa zastawu w tej księdze nie sprzeciwia się wprawdzie żaden przepis ustawy, żaden jednak go nie zaleca tem mniej, że prawna cecha udziału, jako rzeczy ruchomej, tego nie dopuszcza. Z powodu zawikłań prawnych, jakie praktyka ta spowodowała, uchyliło ministerstwo rolnictwa rozp. z 3/3 1876 l. 1361/12 możność wpisów tego rodzaju.

wać i oddalać urzędników i robotników górniczych, tudzież ustanawiać ich płace, zakupować i przedawać ruchomości i nieruchomości, ustanawiać ceny, udzielać kredytu, zaciągać pożyczki wekslowe, odbierać i oddawać pieniądze i t. d., nabywać i zrzekać się uprawnień górniczych i wogóle to uczynić, co nie przekracza zakresu władzy udzielanej.

O składzie dyrekcyi, jak i zakresie udzielonej władzy, jeżeli zasadza się ona na umowie szczegółowej, ma być zawiadomiona władza górnicza celem uwidocznienia w właściwej księdze.

Zarząd innemi sprawami stowarzyszenia, to jest wszelkiemi, które przechodzą zakres działania dyrekcyi stowarzyszenia, spoczywa w ręku wiecu stowarzyszonych (walnego zgromadzenia).

Wiecem stowarzyszonych (Gewerkentag) nazywamy zgromadzenie ogólne (walne) wszystkich członków stowarzyszenia górniczego zapowiedziane i przeprowadzone po myśli przepisów ustawy o górnictwie względnie statutów stowarzyszenia. Wiec może być zwyczajny lub okolicznościowy; zwyczajnym nazywamy wiec zbierający się przynajmniej raz na trzy lata w siedzibie dyrekcyi lub miejscu wskazanem przez stowarzyszenie; okolicznościowym (nadzwyczajnym) jest każdy inny wiec zwołany na żądanie przynajmniej jednej trzeciej części stowarzyszonych, albo na zarządzenie dyrekcyi stowarzyszenia lub władzy górniczej. O każdym wiecu ma być zawiadomiona władza górnicza, której przysługuje prawo uczestniczyć i przestrzegać porządku (toku) spraw; z prawa tego winna władza bardzo oględnie korzystać, aby swoją obecnością nie krępować stowarzyszonych w obradach i uchwałach (§ 90 prz. wyk.), mimo tego niezawiadomienie jej o wiecu pociąga grzywnę na dyrekcyą, a nawet zarządzenie ponownego wiecu (§§ 220 i 221).

Wiecom przewodniczy przewodniczący dyrekcyi, zgromadzeni mogą jednak poruczyć przewodnictwo innej osobie (§ 152).

Przedmiotem obrad i uchwał wiecu są:

1) sprawozdanie dyrekcyi z czynności za czas ubiegły;

2) zamknięcie rachunkowe i bilans za ten czas, i

3) wszelkie ważniejsze sprawy z zarządu i ruchu przedsiębiorstwa, podane w porządku dziennym, o którym muszą być stowarzyszeni pisemnie lub za pośrednictwem dziennika krajowego zawiadomieni.

Prawo głosu przysługuje każdemu członkowi stowarzyszenia względnie pełnomocnikowi, jeżeli w tym względzie statut stowarzyszenia nie wprowadza zmiany. Głosowanie jest ustne i głos musi być oddany podczas wiecu, wszelkie późniejsze (dodatkowe) lub na piśmie przesłane głosy

są nieważne (§ 153). Jako pełnomocnik może głosować jedynie ten, kogo jako takiego władzy wskazano, byleby tylko mieszkał w okręgu starowstwa górniczego. Pełnomocnika może ustanowić każdy członek stowarzyszenia, musi zaś ten, który mieszka po za obrębem starowstwa górniczego (właściwego).

Prawidłowo wymagają uchwały wiecu, aby być prawomocnemi, bezwzględnej większości obecnych, a do głosu uprawnionych członków, pod warunkiem, że przedstawiają jakościowo większość udziałów, z tego też powodu rozstrzyga w razie równości głosów przewodniczący (§ 154). Uchwała natomiast o zmianie statutów stowarzyszenia i sprzedaży nieruchomości zbędnych muszą uzyskać przyzwolenia trzech czwartych części członków, podczas gdy jedynie wszyscy obecni na wiecu mogą uchwalić rozwiązanie stowarzyszenia lub przedaż majątku zakładowego, jeżeli zaś tylko trzy czwarte części członków oświadczyło się za rozwiązaniem stowarzyszenia lub sprzedażą majątku zakładowego, musi władza górnicza (starostwo) zatwierdzić tę uchwałę wiecu. Przed zatwierdzeniem zaś ma starostwo górnicze dokładnie zbadać z urzędu rachunki i bilansy i w ten sposób przekonać się o uzasadnieniu przyczyn przemawiających rzekomo za rozwiązaniem stowarzyszenia lub przedażą majątku zakładowego.

Przegłosowanym członkom nie przysługuje prawo żądania zabezpieczenia lub rozwiązania wspólnej własności (§ 155), ponieważ tego rodzaju czynności sprzeciwiają się istocie prawnej stowarzyszeń górniczych.

Przyczyny rozwiązania stowarzyszenia górniczego dadzą się podzielić na: 1) dobrowolne, będące wypływem woli stowarzyszonych, i 2) niedobrowolne, konieczne, niezależne od ich woli.

Do pierwszych należy:

1) rozwiązanie wskutek uchwały stowarzyszonych;

2) dobrowolna przedaż majątku zakładowego: i

3) zrzeczenie się wszystkich udziałów przez wszystkich stowarzyszonych.

Do drugich zaś zaliczamy:

1) niemożebność spełnienia lub osiągnięcia celu stowarzyszenia;

2) rozwiązanie wskutek orzeczenia władzy górniczej, i

3) odebranie uprawnień górniczych, stanowiących rdzeń majątku stowarzyszenia.

Nie powoduje zaś rozwiązania stowarzyszenia zjednoczenie wszystkich udziałów w majątku stowarzyszenia w jednym ręku, czy to wskutek kupna darowizny lub nabycia przymusowego z powodu zrzeczenia się innych, po-

nieważ rozwiązanie musi być wyrzeczonem przez władzę, do czego w tej chwili powodu nie ma (Orzecz. tryb. adm. z 9/7 1881 l. 1056. Bud. 1141).

Do zakresu działania wiecu należy także oznaczanie wysokości wkładki (Zubusse), wpłat rocznych na cele stowarzyszenia, tudzież sposobu i czasu ich ściągania od zwlekających z wypłatą.

Ściąganie wkładek jest rzeczą dyrekcyi, względnie jej przewodniczącego, który też ma wszystkich członków stowarzyszenia zawiadomić o uchwale zapadłej. Jeżeli zawiadomienia tego doręczyć nie może, lub uwiadomiony zwleka zapłatę, ma się dyrekcya zwrócić do właściwego sądu. Wskutek tej prośby, popartej odpisem wierzytelnym protokółu wiecowego i potwierdzeniem władzy górniczej, że wezwani są członkami stowarzyszenia, zarządza sąd doręczenie pełnomocnikowi ustanowionemu, lub umieszczenie tego zawiadomienia w dzienniku krajowym, dołączając od siebie wezwanie, aby wkładkę do dni 14 uiścili. Bezskuteczny wpływ czasu tego powoduje na prośbę dyrekcyi zarządzenie przedaży przez przetarg udziału należnego członkowi, który do chwili przetargu ma prawo, uznając żądanie dyrekcyi za nieuzasadnione wnieść zarzuty. Jeżeli zarzuty wniesione uprawdopodobnił lub wkładkę należną z kosztami narosłemi złożył u sądu, ma być przetarg zaniechany, a stowarzyszenie odesłane na drogę prawa (§ 161). Podobnie też winien być przetarg zaniechany, gdy dłużnik lub inny członek stowarzyszenia przed rozpoczęciem przetargu należną wkładkę z kosztami wypłaci (§ 162), nie mniej zaś i wtedy, gdy przed rozpoczęciem przetargu udziału swego się zrzeknie (§ 139 i 167).

Ze względu zaś na zarządzenie i prowadzenie przedaży udziału przez przetarg, obowiązują przepisy postępowania sądowego z zastrzeżeniem, że:

1) udziału nie można sprzedać poniżej ceny wywołania;

2) że wypłata ceny kupna musi być dokonana zawsze za gotówkę, i

3) że cenę wywołania stanowi wkładka zaległa i koszta sądowe w przybliżeniu obliczone.

W razie sprzedaży, przyznaje sąd udział przedany nabywcy na własność i zawiadamia o tem władzę górniczą, aby go wpisała w księdze członków w miejsce dłużnika, a z ceny kupna uzyskanej z przetargu, wypłaca koszta sądowe wkładki po dzień przetargu zaległe, zaś pozostałość możliwą wraca dłużnikowi.

Gdy jednak przetarg się nie uda, muszą przyjąć na siebie inni członkowie, stowarzyszenia udział wraz z obowiązkiem uiszczenia wkładek zaległych, im też w tym razie przyznaje go sąd na własność, zawiadamiając równocześnie o tem władzę górniczą, zaś dyrekcya od nich ściąga te

wkładki zaległe, które na udziale przyznanym ciążą, poszukując koszta sądowe na innym majątku dłużnika (dawnego członka) (§ 166).

Pośrednim ustrojem stojącym między zwykłą spółką a stowarzyszeniem górniczem są nieistniejące już prawie[1]) stowarzyszenia górnicze (gwarectwa) dawniejsze.

Pod mianem „stowarzyszenia górnicze (gwarectwa) dawniejsze“ rozumiemy właściwie wszelkie spółki górnicze, wszelką współwłasność górniczą nacechowaną pewną odrębnością, którą różniły się od zwykłej spółki lub współwłasności. Z brzmienia §§ 168 i 169, tudzież rozporządzenia min. sprawied. z $^{13}/_{12}$ 1884 l. 314 dz. u. p. wynika jasno, że prawo własności majątku stowarzyszeń dawniejszych było w księdze górniczej wpisywane na imię wszystkich współwłaścicieli — członków stowarzyszenia; właściciel taki miał prawo dowolnie udziałem swym rozporządzać: sprzedawać go, obciążać zastawem i t. p. i zezwalać na wpis praw tych w księdze górniczej, lecz mógł też równie się go zrzec, wskutek czego uwalniał się od płacenia zaległych wkładek, zwalając w ten sposób swoje obowiązki na innych współwłaścicieli wraz z obowiązkiem umorzenia długów udział obciążających, a bezsprzecznie służyło mu prawo żądania sprzedaży, celem zniesienia wspólnej własności, ponieważ niedopuszczalność jego wprowadziła dopiero ustawa o gw. z 1854 jedynie ze względu na stowarzyszenia górnicze.

Stowarzyszenia tego rodzaju będące pośrednim ustrojem, poczęści zwykłą współwłasnością, poczęści stowarzyszeniem górniczem, zostały częściowo przeistoczone w stowarzyszenia górnicze właściwe, częściowo zaś zatrzymały nadal swój dawny ustrój, przyczem rozporządzeniem powyżej powołanem wzbroniono dalszego dzielenia udziałów i przepisywania ich w księdze górniczej na imię nabywcy, tudzież zakazano dalszego obciążania i wpisywania prawa zastawu w księdze górniczej.

W razie zarządzenia przedaży udziału takiego (w stowarzyszeniu o dawnym ustroju) przez przetarg z powodu niezapłacenia wkładek mają być zawiadomieni wszyscy wierzyciele wpisani, którzy zaspokojenia swego poszukiwać mogą na pozostałej po strąceniu kosztów i wkładek reszcie ceny uzyskanej; udział sam zaś przyznaje się na własność nabywcy jako wolny od wszelkich długów, podobnie też staje się wolnym od długów

---

[1]) Użyłem wyrazu „prawie“, ponieważ po dziś dzień spotykamy tego rodzaju ustroje np. Spółka „Łączność“ w Sękowy, gwarectwo naftowe dawnego kroju, i jemu podobne „Wytrwałość“ i t. p.

wszelkich, gdy zostaje przyznanym innym współwłaścicielom na własność, ponieważ przez przetarg nie mógł być sprzedany. Te same koleje przechodził udział obciążony długami (wpisanemi w księgę górniczą), jeżeli się go właściciel zrzekł, a inni członkowie stowarzyszenia, których własnością udział ten miał się stać, korzystają z prawa żądania, aby go przedano w drodze przetargu publicznego.

2. Istota prawna stowarzyszeń górniczych.

Znamionami istotnemi różnią się stowarzyszenia górnicze od wszelkich spółek handlowych i cywilnych, tudzież stowarzyszeń zarobkowych i przemysłowych, tak, że musi się je uważać za ustrój prawny swego rodzaju, zupełnie odrębny. Listami udziałowemi zbliżają się stowarzyszenia górnicze do spółek handlowych akcyjnych (o akcyach imiennych); porównawszy atoli listy udziałowe i imienue akcye nie podobna nie znaleść zbyt rażących różnic, tak aby nawet ten drobny rys podobieństwa uznać właśnie za znamię wyróżniające te dwa ustroje prawne. Zaprzeczyć nie można, że tak spółki akcyjną jak i stowarzyszenia górnicze są przedsiębiorstwami obliczonemi na zysk, gdzie po za majątkiem osoby członków giną, a wysokość ich udziału w majątku wspólnym przedsiębiorstwa przedstawiają akcye względnie listy udziałowe, wcale jednak nie można stawiać na równi listów udziałowych i akcyi; pominąwszy nawet ten drobny szczegół, że przeniesienie własności listu udziałowego wymaga do swej zupełności wpisu tego zdarzenia w księdze imiennej członków, a dokonuje go władza górnicza na żądanie stron, podczas gdy do przeniesienia własności akcyi zwykły indos wystarcza, nie podobna nie spostrzec wybitniejszych różnic, jakoto: akcya wyraża udział we wspólnym majątku i zapewnia właścicielowi pewien stały dochód, oznaczony z góry w odcinkach (kuponach) jako odsetki od kapitału imiennego akcyi, list udziałowy natomiast wyraża właściwie obowiązek członka do uiszczania wkładek na opędzenie kosztów zarządu i prowadzenia przedsiębiorstwa, tudzież obowiązek przyczyniania się do umorzenia długów przedsiębiorstwa, nie zapewniając członkom równocześnie wcale żadnego dochodu, a co najmniej stałego, albowiem dochód zawisł zawsze od rozwoju i wydatności przedsiębiorstwa górniczego, i wskutek tego dałby się snadniej porównać z dywidendą niż odsetkami od kapitału włożonego.

Stąd też płyną dalsze następstwa, jak odpowiedzialność udziału za wkładki (Zubusse) i w ślad za tem idąca przedaż jego przez przetarg,

użycie uzyskanej kwoty, co wcale nie ma i mieć nie może zastosowania względem akcyi, podczas gdy stanowczo wykluczonem jest w podobnym wypadku (egzekucyi) oznaczenie ceny wywołania akcyi, jako rzeczy której wartość na giełdzie notują, a przepisanem szczegółowo przy egzekucyi przeciw członkowi stowarzyszenia górn. za wkładki zaległe nawet gdyby kurs listu udziałowego był także na giełdzie notowany. Oprócz tego nie mniej wybitną cechą wyróżniającą jest możność zrzeczenia się udziału, przysługująca prawnie członkowi stowarzyszenia nawet w chwili zarządzenia przedaży przez przetarg i przymusowy, konieczny wskutek przepisu ustawy, przyrost udziału tego (porzuconego) do udziałów innych członków stowarzyszenia wraz obowiązkiem uiszczenia zaległych wkładek (§ 167) a nawet w pewnych wypadkach i długów (§ 169 c). To nie ma wcale zastosowania ze względu na akcye i prawdopodobnie nigdy nie znajdzie się żaden akcyonarjusz w potrzebie korzystać z prawa zrzeczenia się akcyi, o czem zresztą ustawa zamilcza, uznając wypadek tego rodzaju za niepraktyczny wobec tego, że korzystniejszą byłaby dobrowolna sprzedaż akcyi.

Dalszem ważnem znamieniem stowarzyszeń górniczych, jest z góry ustawowo oznaczona możliwa ilość udziałów, której bezwarunkowo przekroczyć nie można, tudzież okoliczność, że nawet, gdyby wszystkie udziały przeszły na własność jednego ze stowarzyszonych, stowarzyszenie istnieć nie przestaje (Orzecz. tryb. adm. z 9/7 1881 l. 1056. Bud. 1141). Tak tę cechę, jak i niemożliwość 1) żądania zniesienia wspólności i 2) żądania zabezpieczenia przez przegłosowanych (§ 155), należy uważać jako następstwo i wynik ustroju prawnego stowarzyszeń górniczych. Niedopuszczalność tych żądań jest uzasadniona istotą stowarzyszeń górniczych. Przypatrzywszy się bowiem tym stowarzyszeniom, spostrzegamy jedynie majątek stowarzyszenia i listy udziałowe upoważniające posiadaczów do zysków, a więc co najwyżej uprawniających ich do żądania podziału przychodów przedsiębiorstwa, tudzież przedaży udziału przez przedaż listu, a to wprost i bezwarunkowo nie dopuszcza żądania przedaży majątku stowarzyszenia, celem zniesienia wspólności. Z tych powodów, jak i z przyczyny, że stowarzyszenia górnicze rządzą się (wewnątrz) statutem, ułożonym i przyjętym przez członków, względnie w braku tychże ustawą, a w obu wypadkach prawo żądania zabezpieczenia jest wprost wykluczone (§ 115), nie może przegłosowany korzystać z prawa przyznanego wspólnikom przez p. ustawę cywil. (§. 834).

Oprócz wymienionych znamion wyróżniają się stowarzyszenia górnicze tem jeszcze, że: 1) kapitał zakładowy, a szczególnie obrotowy, sto-

warzyszenia nie daje się z góry oznaczyć, z tego też powodu listy udziałowe jak to wyżej zaznaczono, wyrażają, ściśle rzecz biorąc, jedynie obowiązek uiszczania wkładek, a dopiero w drugim rzędzie prawo do pewnej części dochodów wypłacanych dopiero po zwróceniu wkładek na kapitał obrotowy i umorzeniu zobowiązań stowarzyszenia; tudzież tem, że stowarzyszenie musi być zawsze tam i wówczas zawiązane, gdzie i kiedy ma być majątek stowarzyszenia podzielony na części mniejsze, niż szesnaste, a władza górnicza nie zezwoli na zawarcie spółki górniczej (§ 137).

Najdonioślejszą bezsprzecznie cechą jest cel stowarzyszeń górniczych, trudnienie się kopalnictwem, z tego też powodu członkami stowarzyszenia mogą być jedynie osoby, zdolne do nabywania uprawnień górniczych. Jak poznaliśmy, trudnienie się kopalnictwem zawisło od spełnienia pewnych szczegółowo przepisanych obowiązków, za co zawsze osobiście właściciel odpowiada (§ 187). Tego ograniczenia zdolności biernej członków, nie spotykamy w innych stowarzyszeniach, co najmniej u spółek akcyjnych; nie mniej też nie znajdujemy nigdzie przepisu, wedle któregoby członek był obowiązany do zamianowania i wskazania władzy pełnomocnika, do czego zmusza § 148 p. u. g. każdego członka mieszkającego po za okręgiem starostwa górniczego.

Na ostatek należy zaznaczyć, że jak długo nie wskazano władzy górniczej nabywcy udziału, odpowiada za wkładki i obowiązki stowarzyszenia dawny właściciel udziału, wpisany jako taki w księdze imiennej członków stowarzyszenia (§ 142), tudzież że za obowiązania stowarzyszenia względem osób trzecich nie odpowiadają członkowie niczem więcej prócz udziału (§ 138).

Nie wdając się wcale w rozbiór rzeczy trudno nie dostrzec u stowarzyszeń górniczych znamion nieistotnych, któremi się różnią od spółek górniczych i gwarectw dawniejszego ustroju.

W spółkach i gwarectwach dawniejszych występują na zewnątrz osoby spólników, jako współwłaściciele majątku, u stowarzyszeń górniczych zaś widzimy majątek stowarzyszenia i listy udziałowe po za czem osoby członków giną, ponieważ pierwsi to jest spólnicy i członkowie dawniejszych gwarectw, dzielą między siebie istotę, rzecz samą, a jako właściciele części nie wydzielonych są uprawnieni do poboru i rozdziału dochodów zyskanych, podczas gdy drudzy, posiadacze listów udziałowych, mają prawo jedynie do dochodów, zysków przez przedsiębiorstwo osiągniętych, a jako tacy i to jedynie na wypadek rozwiązania stowarzyszenia do podziału rzeczy samej stąd też płynie dalsze następstwo, o którym już mówiliśmy,

że stowarzyszenie istnieje, jak długo nie uwidoczniono rozwiązania w księdze górniczej, nawet gdy jedna osoba wszystkie udziały nabędzie, podczas gdy spółka i dawne gwarectwa przestaje jako takie istnieć, skoro tylko jedna osoba nabyła cały majątek dotąd wspólną własność stanowiący. Również na zewnątrz jest widocznem inne jeszcze znamię, a tem jest prawo zatępstwa; stowarzyszenia zastępuje dyrekcya o zakresie działania ustawowo określonym, podczas gdy spółki i dawne stowarzyszenia nie były i nie są obowiązane do ustanawiania dyrekcyi, ponieważ wedle przepisów ustawy spólnicy je przedstawiają, a zamianowany pełnomocnik zawdzięcza w całości tak swoją władzę jak i zakres działania swym mocodawcom.

3. Związki górnicze okręgowe.

Związkami górniczemi okręgowemi (Bergrevier) nazywamy związki górników pewnego okręgu górniczego, mające na celu wspólnemi siłami pokonywać wszelkie przeszkody w wykonywaniu przemysłu górniczego. Związki tego rodzaju mogą tworzyć (§ 11) jedynie górnicy pewnego okręgu, których przedsiębiorstwa górnicze z powodu położenia (fizycznego), stosunków prawnych posiadania, wykonywania robót górniczych lub warunków innych np. handlowych, ekonomicznych, górniczo-gospodarczych i t. p. zostają z sobą w pewnym związku, a właśnie z powodu tychże w prawidłowych warunkach ustawą zakreślonych nie mogą się rozwijać korzystnie i wymagają pewnych wyjątkowych praw — przywilei. Podstawą powstania tychże związków jest umowa górników okręgu, którego granice zakreśla władza górnicza, porozumiawszy się z górnikami zamierzającymi połączyć się w związek, od nich zaś zależą ustrój związku i statuta związku, które muszą być przedłożone władzy górniczej do zatwierdzenia.

Związkowi górniczemu okręgowemu przysługuje prawo uwzględnić wszelkie warunki i stosunki pewnego okręgu górniczego i celem ulżenia sprawy górnikom tego okręgu, wprowadzić odpowiednio tymże stosunkom kształty i wymiary miar górniczych i rozprowadzenia chodników okręgowych, tudzież wykonywania robót poszukiwawczych i odkrywczych, nadto mogą wprowadzić odmienne zasady co do oceny popłatności odbudowy, jak niemniej uświęcić inne tego rodzaju wyjątki dla kopalnictwa w tymże okręgu.

W tych wypadkach wyczekuje prawidłowo władza górnicza wystąpienia ze strony górników, ograniczając się na poparcie ich zamiaru i pra-

wdopodobnie nie wystąpi nigdy z projektem utworzenia związku, ponieważ są to sprawy czysto prywatnej natury, leżą zatem poza zakresem działania i oceny władz górniczych. Za tem zdaniem przemawiają postanowienia §§ 274 i 275 u. g. tudzież §§ 129, a zwłaszcza 130 przyp. wyk. omawiającego sprawę utworzenia związku górniczego wbrew woli górników, ze względów prawnych. W wielu miejscach zastała ustawa miary górnicze różnego kształtu i rozmaite sposoby ich nabywania, nabywanie więc w tych miejscach uprawień górniczych musiałoby wywołać przeliczne powikłania prawne, coby znów odbiło się niekorzystnie na kopalnictwie. Z tego powodu musiała władza górnicza dążyć do utworzenia związku górniczego o celach powyższych, ponieważ przez to mogła władza swemu zadaniu zadosyćuczynić, użyczyć ochrony prawom nabytym, i nie ograniczać swobody nabywania nowych uprawnień górniczych.

Częściej atoli musiała występować w sprawach tworzenia związków górniczych okręgowych, jeżeli tworzenie ich wskazywały inne względy doniosłego znaczenia dla ogółu np. konieczność wprowadzenia urządzeń pomocniczych, odkrywek głównych, zbiorników wody, wodociągów, zakładów przygotowawczych i przeróbczych, topiarni, urządzeń maszynowych, kolei górniczych i t. p. tudzież potrzeba założenia kasy zaliczkowej i zaopatrzeń, lecznic i szkół zawodowych i t. p. dla górników, którym to zadaniom siły pojedynczego przedsiębiorstwa górniczego sprostać nie mogą z powodu braku funduszu na znaczne wkłady i niemożności usunięcia licznych przeszkód. Współdziałanie zatem wszystkich górników pewnego okręgu w tym razie jest wskazane i konieczne i dlatego też występuje tutaj władza górnicza czynnie, skoro tylko w jej okręgu znajduje się więcej samoistnych przedsiębiorstw górniczych. W tym celu ma wygotować mapy poglądowe całego okręgu, na nich uwidocznić wszystkie przedsiębiorstwa górnicze i wyrysować granice związków górniczych, tudzież wręczyć te karty wybitniejszym górnikom z wezwaniem, aby z innymi górnikami zamierzonego związku porozumieli się co do utworzenia takiego związku okręgowego i w czasie oznaczonym (w wezwaniu) zebrali się na wspólną naradę. Naradzie tej przewodniczy wysłannik starostwa górniczego, który w razie gdy zebrani górnicy zgadzają się na utworzenie związku, ma na nich wpłynąć, by obrali nazwę; w razie gdyby wynik narady był ujemnym może starostwo uwzględniając potrzebę utworzenia związku górniczego uznać go za istniejący i zarządzić naradę nad statutami.

Na czele każdego związku górniczego stoi wydział (Reviersausschuss), wybierany przez górników należących do związku (Reviersgewerke) w licz-

bie statutem przewidzianej, lub oznaczany przez starostwo górnicze (składający się w tym razie z trzech członków). Zakres ich działania określa w każdym razie statut (§ 274 p. u. g. i 36 pr. wyk.).

Sprawy związku górniczego porządkuje statut zatwierdzony przez ministerstwo, podczas gdy sprawy między pojedynczemi związkami załatwiają ich wydziały zbierające się na wezwanie przewodniczących, władzy górniczej lub też górników do związku należących (§ 36 pr. wyk.).

Granice związku górniczego oznaczają sami górnicy w porozumieniu z władzą górniczą.

ROZDZIAŁ SZÓSTY.

O władzach i sądach górniczych i ich zakresie działania.

1. Władze górnicze.

Wykonanie ustawy o górnictwie spoczywa w ręku władz i sądów górniczych. Władzami górniczemi są:

1) urzęda górnicze okręgowe;

2) starostwa górnicze i

3) ministerstwo dla spraw rolnictwa, prócz nich możemy tutaj wliczyć jako czynnik pomocniczy władz górniczych mierników (mierniczych) górniczych, zawodowo wykształconych i zaprzysiężonych.

Pierwszą instancyą stanowi urząd górniczy okręgowy co do wszystkich spraw, o ile nie wyłączono niektórych z pod ich władzy i nie przekazano ich starostwu górniczemu lub ministerstwu.

Prócz tego spełnia urząd górniczy wszelkie czynności przygotowawcze i dochodzenia wstępne na wezwanie starostwa lub ministerstwa w sprawach przekazanych tym władzom, jako pierwszym; tudzież wykonuje orzeczenia władz (§ 2) [1]. Granic zakresu działania władz górniczych nie można określić ogólnikowo, tylko wyliczając szczegółowo wszelkie czynności poruczone.

Przed starostwo górnicze, jako pierwszą instancyę, należy:

1) zezwalanie na założenie związków okręgowych (Bergreviere) (§ 11);

2) nadawanie miar górniczych, przymiarów, miar wychodnich, zezwalanie na urządzenia pomocnicze i dochodzenia wstępne w sprawach zezwolenia na chodniki okręgowe;

---

[1]) §§ w tym rozdziale powołane odnoszą się do ustawy z 21 lipca 1871, l. 77 dz. u. p.

3) zezwalanie na łączenie miar i pól górniczych, osobno nadanych i na podział miar górniczych poszczególnych;

4) nadawanie wód podziemnych (kopalnianych) (§ 129);

5) orzecznictwo co do rozmiaru i wykonania uprawnień płynących z nadań górniczych i współdziałanie w tych sprawach z innemi władzami (§ 132);

6) zezwalanie na podział własności górniczej (w księgach górniczych) poniżej części szesnastej;

7) zatwierdzanie umów i dokumentów założenia stowarzyszeń górniczych (gwarectw);

8) badanie i orzecznictwo w sprawach pełnomocnictw dla kierowników stowarzyszeń górniczych (§ 145—147);

9) zarządzenie wieców nadzwyczajnych stowarzyszeń górniczych i wysyłanie na nie delegatów swoich;

10) zezwalanie na rozwiązanie stowarzyszeń górniczych, na przedaż majątku zakładowego, jeżeli się na to nie zgodzili wszyscy członkowie stowarzyszenia (§ 155);

11) zastosowanie przepisów, dotyczących spraw stowarzyszeń górniczych do stowarzyszeń górniczych już przed ogłoszeniem ustawy obowiązującej istniejących (§ 168);

12) zatwierdzanie postanowień dotyczących utrzymania w odbudowie miar wychodnich (§ 176);

13) orzecznictwo w sprawie obowiązku przyzwolenia na służebność i jej rozmiaru, jeżeli interesowani nie mogą się co do tego porozumieć (§ 194);

14) zezwalanie na połączenie się kilku kas brackich i zatwierdzanie stututów kas brackich poszczególnych, związkowych i związku kas brackich (§ 210—212, tudzież §§ 15, 22 i 23, ust. z 28/7 1889 l. 127 dz. u. p.);

15) wydawanie orzeczeń karnych w sprawach przekroczeń przepisów ustawy górn. (§ 224, 228, 235—250).

16) orzecznictwo w sporach stron, o ile nie podpadają w zakres działania sądów i

17) dochodzenia i orzecznictwo w sprawach odebrania i złożenia (zrzeczenia się) uprawnień górniczych (§§ 253, 255—257, 259—265).

Sprawy te stanowią zwarty szereg czynności stanowiących zakres działania starostwa górniczego i nie dopuszczają podciągania innych spraw (orzecz. tryb. admin. z 26/10 1883 l. 2456 Bud. 1885).

Ustawa z 28/7 1889 l. 127 dz. u. p. (o kasach brackich) rozszerzył nieco zakres działania starostw, upoważniając je do:

18) mianowania przewodniczącego i jego zastępcy dla sądu rozjemczego (§ 19);

19) orzecznictwa w sprawie wstrzymania wykonania (systowania) uchwał wiecowych kas brackich (§ 25);

20) zarządzenia ściągnięcia wpłat do kas brackich w drodze egzekucyi politycznej (§ 32);

21) układania wzorów dla wykazów majątku członków i zaopatrzeńców kas brackich (§ 39) i

22) pośredniczenia i współdziałania w sprawie wprowadzania zgody między dawnym, a nowym ustrojem kas brackich i w sprawie wprowadzenia równowagi między ich majątkiem, a obowiązkami (§§ 40 — 42), a po nadto należy do starostwa, jako wyższej władzy, nadzór i prawo karcenia urzędników okręgowych.

Do zakresu działania ministerstwa dla spraw rolnictwa natomiast, jako pierwszej instancyi, należy:

1) udzielanie pozwoleń na chodniki okręgowe;

2) zatwierdzanie statutów związków okręgowych i

3) niektóre szczegółowo zastrzeżone sprawy kas brackich.

Wszystkie zaś inne sprawy należą do zakresu działania urzędu górniczego okręgowego, któremu nadto poruczyć może zastępczo, o czem zresztą wspominałem w ciągu pracy, starostwo lub ministerstwo co do sprawy pod 1 wymienionej, załatwianie względnie czynności wstępne i przygotowawcze do spraw innych wchodzących w zakres ich działania.

Od orzeczeń pierwszej instancyi, o ile nią jest urząd lub starostwo, nie zaś ministerstwo, służy prawo odwołania się do drugiej, wszelka zaś dalsza droga prawna jest wykluczona (§ 7). W sprawach zatem załatwianych stanowczo przez urząd jest starostwo, w sprawach zaś w jego zakres działania wchodzących ministerstwo drugą i ostatnią instancyą. Odwołanie winno być wniesione w ciągu dni 30, licząc od dnia doręczenia, i jedynie z powodów zasługujących na uznanie może być okres ten przedłużonym. Odwołanie nie wstrzymuje wykonania zarządzeń wydanych celem usunięcia niebezpieczeństwa grożącego osobom lub mieniu, albo gdy się rozchodzi o rzeczy ulegające snadnie zmianom.

Orzeczenia władz górniczych wykonuje władza polityczna lub sąd właściwy. Koszta dochodzenia w sprawach karnych ponosi skazany, w in-

nych strona powodująca dochodzenie, jakkolwiek władzy wolno oznaczyć stosunek rozdziału kosztów między obie strony.

Okresy (termina) liczy się nieprzerwanie, a więc kończą się z upływem dnia oznaczonego wyjąwszy, gdyby dzień ten przypadł na święto uroczyste lub niedzielę, wówczas bowiem upływa okres dnia roboczego następnego.

Podania do władz górniczych można wnosić ustnie lub na piśmie (§ 226). Jako prawidłowe postępowanie co do urzędu okręgowego uważa się podanie na piśmie, ponieważ ustnie można prośbę wnosić, gdy jest obecnym urzędnik okręgowy lub jego zastępca, a sprawa do ich zakresu działania należy (§ 6 ustawy l. 77/71). Wyjąwszy próśb o nadania i zezwolenia (koncesye), które muszą być wniesione na piśmie wprost do starostwa, jako władzy właściwej (§ 5 ustawy l. 77/71), mogą być wszelkie podania, bez względu na to do zakresu której władzy należą, wnoszone przez urząd górniczy i do niego.

Nadto należy do zakresu czynności władz górniczych prawo nadzorowania przemysłu górniczego, o czem wyżej już mówiliśmy. Prawo to uważać należy za przekształconą opiekę, jaką rząd otaczał przemysł górniczy w pierwszych chwilach jego bytu. Nadzór władz, któremu polega od pierwszej chwili pojawienia się cały przemysł, wyraża prawo i obowiązek przestrzegania, aby górnik dopełnił wszystkich obowiązków ustawowych i wkraczania wówczas, gdy tego wymaga dobro spraw górniczych lub względy publiczne (§ 220); z tego powodu winne władze górnicze:

1) od czasu do czasu zwiedzać wszystkie kopalnie;

2) zachowując w tajemnicy spostrzeżenia, badać porządki (plany) ruchu, karty kopalni i okręgowe (§ 185);

3) wydawać zarządzenia ku wymuszeniu lub zapewnieniu posłuchu dla przepisów ustawowych, i

4) zarządzać miejscowe dochodzenia lub wydawać zarządzenia stosowne, jeżeli nie wystarczają środki zaradcze użyte przez przedsiębiorców celem odwrócenia niebezpieczeństwa zagrażającego górnictwu wogóle lub poszczególnym osobom. Prawidłowo działa władza górnicza w tym wypadku wspólnie z władzą polityczną; jeżeli atoli sprawa wymaga działania bezzwłocznego, służy każdej z tych władz samodzielnie zapobiegać niebezpieczeństwu, a zwłaszcza politycznej, gdy ono zagraża osobom i mieniu niemającemu styczności z górnictwem; zresztą zaś, to jest gdy jedynie

górnictwo jest zagrożone, są powołane władze górnicze do zapobiegania nieszczęściu i zwalczania grozy niebezpieczeństwa.

W gronie władz górniczych [1]) zamieściliśmy także mierników (mierniczych) górniczych, im bowiem mogą władze górnicze polecać wykonanie pewnych czynności, jak np. opalikowania miar górniczych, odnawiania znaków granicznych, oznaczenia granic w kopalni (w podziemiu); na wniosek zaś stron mogą oni być użyci także do innych pomiarów. Wszystkie te czynności wykonują miernicy górniczy z polecenia i w zastępstwie władz górniczych pierwszej instancyi.

2. Sądy górnicze.

Sądami górniczymi nazywamy te sądy, którym poruczono orzecznictwo w sprawach górniczych (§ 22 najw. post. z 14 czerwca 1849 l. 278 dz. u. p.). W Galicyi poruczono orzecznictwo pierwsze sądowi: 1) krajowemu w Krakowie z władzą w okręgu tego sądu, tudzież sądów obwo-

[1]) W Galicyi mamy jedno starostwo górnicze w Krakowie, którego władza rozciąga się na całą Galicyę tylko, ponieważ Bnkowina podlega starostwu górniczemu we Wiednin. Pod względem zaś górniczym podzielono Galicyę na cztery okręgi górnicze a umieszczając

urząd górniczy okręgowy	przydzielono mu powiat
1 w Krakowie:	miasta Kraków i polityczne: Biała, Bochnia, Brzesko, Chrzanów, Kraków, Limanowa, Myślenice, Nowy Targ, Wadowice Wieliczka, Żywice.
2 w Jaśle:	polityczny: Brzozów, Dąbrowa Gorlice, Grybów, Jasło, Kolbuszowa, Krosno, Łańcut, Mielec, Nowy Sącz, Nisko, Pilzno Ropczyce, Sanok, Tarnobrzeg, Tarnów.
3 w Drohobyczu:	polityczny: Cieszanów, Dobromil, Dolina, Drohobycz, Jarosław, Jaworów, Lisko, Mościska, Przemyśl, Rudki, Sambor, Stare miasto, Stryj, Turka.
4 w Stanisławowie:	miasta Lwów i polityczny: Bóbrka, Bohorodczany, Borszczów, Brody, Brzeżany, Buczacz, Czortków, Gródek, Horodenkę, Husiatyn, Kałusz, Kamionka strumiłowa, Kołomyja, Kosów, Lwów, Nadworna, Podhajec, Przemyślany, Rawa ruska, Rohatyn Skałat, Śniatyn, Sokal, Stanisławów, Tarnopol, Tłumacz, Trembowla, Zaleszczyki, Zbaraż, Złoczów, Żółkiew i Żydaczów.

Na Bukowinie jest jeden nrząd górniczy okręgowy w mieście Kaczyka.

dowych w Jaśle, Nowym Sączu, Rzeszowie, Sanoku, Tarnowie i Wadowicach i 2) obwodowemu w Samborze z władzą w okręgu sądu krajowego we Lwowie, tudzież sądów obwodowych w Kołomyi, Przemyślu, Samborze, Stanisławowie i Tarnopolu. W drugiej zaś instancyi orzeka sąd krajowy wyższy we Lwowie tak w sprawach załatwianych przez nazwane sądy (w Krakowie i Samborze), jak i przez sąd krajowy w Czerniowcach, powołany do orzecznictwa w sprawach górniczych, tyczących się Bukowiny.

W sprawach górniczych orzekają prawidłowo dwaj radcy i przewodniczący sądu, tudzież jeden lub, o ile jest możliwem, dwaj ławnicy (Beisitzer), obznajomieni ze sprawami górniczemi; zresztą zawisła ilość orzekających od przepisów ustawy o porządku sądowym.

Do zakresu działania sądów górniczych należą wszystkie sprawy, których przedmiotem są:

1) Prawa rzeczowe, dotyczące kopalni samej lub jej przynależności, do których się zalicza nie tylko wszelkie odbudowy poszukiwawcze i odkrywcze dozwolone, tudzież uprawnienia górnicze, ale także wszelkie budowy zewnętrzne (na powierzchni), czyli wybudowy, grunta i zakłady przeznaczone do celów górniczych (wydobywcze i przeróbcze), lub też jako całość, złączone z kopalnią i używane, a więc wszystkie rzeczy składowe.

2) Używanie kopalń i przynależności; wskutek tego więc należą do zakresu działania sądów spory o naruszenie w posiadaniu lub z niedotrzymania umów [1]).

3) Sprawy pierwszeństwa (Alter) pola pod względem nadań górniczych.

4) Wezwanie (proces wywoławczy) o rozkład pola (miary górniczej wymiernej). Spory te mogą się wyłonić tak w czasie nadawania pól, jak i odnawiania granic zatartych.

5) Oznaczenie granic i opalikowanie pól górniczych.

6) Wydatność i wkładki do przedsiębiorstwa górniczego i dymarskiego, tudzież sprawy sprzedaży udziałów z powodu niezapłacenia wkładek.

7) Uznanie uprawnień za uwolnione (przepadłe).

8) Sprawy o opłatę chodnikowego za chodniki główne i inne, tudzież szyby wraz z innemi opłatami, należnemi właścicielowi chodników okręgowych.

9) Wynagrodzenie za budowy pomocnicze lub odkrywcze, wykonane w obrębie cudzego pola górniczego.

---

[1]) Istotę naruszenia posiadania bada i stwierdza sąd właściwy (rzeczowy).

10) Wynagrodzenie za użytkowanie wspólne cudzych kopalń, dołów, budynków, urządzeń celem odwodnienia, doprowadzenia powietrza lub wydobywania kopalin, ziemi i t. d.

11) Sprawy kas brackich, o ile nie należą do zakresu starostwa górniczego. Dziś przeszły wszystkie te sprawy w zakres działania sądu rozjemczego.

12) Uszkodzenia kopalni, dymarek, rudnic i t. p., jeżeli przyczyną jest przeoczenie przepisów ustawy górniczej.

13) Własność i użytkowanie wód podziemnych (Grubenwasser).

14) Umowy o spółki co do prowadzenia i używania wspólnych kopalni i dymarek, tudzież ich spieniężania, a nadto wszelkie spory między spółką a spólnikami co do świadczeń wzajemnych, współdziałania, rozdziału zysku, rozwiązania spółki i t. p.

15) Zarząd i rachunki z przedsiębiorstwa, prowadzonego między właścicielem, jego urzędnikami lub pełnomocnikami.

Nadto należy do sądów górniczych prowadzić księgi górnicze co do przedsiębiorstw górniczych i ich przynależności, tudzież zakładać nowe księgi, przeprowadząć przymusowe ocenienia przedmiotów górniczych i publiczną sprzedaż takowych przez przetarg.

Postępywanie przed sądem górniczym określa ustawa z 19 grudnia 1796 l. 329 z. u. s. w §§ 590—609. Zasadą jest postępowanie ustne, jeżeli inaczej się strony nie umówiły; na żądanie jednak jednej strony, winna się rozprawa odbyć pisemnie, jeżeli spór dotyczy:

1) prawa własności lub pierwszeństwa miar górniczych, rozdołów, żył, składów piętrowych, warstwowych lub ławicznych:

2) kończyn pola górniczego (Feldverschärfung);

3) przekroczeń palików granicznych i przebitek górniczych i

4) służebności chodników głębokich.

Mówiąc o sprawach, należących do zakresu działania sądów górniczych, wspomnieliśmy, że przez wezwania, czyli pozwem wywoławczym wszczyna się sprawę o rozkład miar górniczych wymiernych, w tensam sposób (przez pozew wywoławczy) ma być wdrożona rozprawa o uznanie własności i zabezpieczenie (Kiesung) chodników, rozdołów i kopalni już zwiedzonych, podczas gdy wcale tutaj nie należą spory, wyłaniające się w czasie odbudowy górniczej z powodu przekroczenia granic pola, o odszukanie zerwanych żył (uskoków), ostateczny rozkład pola (Wehrzug) i tym podobne sprawy.

Ocenienie przymusowe przeprowadza się ściśle wedle przepisów o postępowaniu sądowem; sąd zaś, wykonujący tę czynność, musi jedynie wyróżnić przedmioty, na których wywłaszczenie właściciel zgodzić się musi od innych, ponieważ w akcie ocenienia ma być wartość ich podana raz łącznie z uprawnieniem górniczem i powtóre oddzielnie, niezawiśle od niego, to jest wartość jego, jako samoistnego przedmiotu obrotu i stosunków prawnych. Zdaje się, że wspominać nie potrzebuję, że oceniając kopalnię, musi się ocenić wszelkie jej przynależności i wszystkie rzeczy składowe, tudzież, że przymusowego ocenienia nie zarządza się jedynie w razie egzekucyi, lecz także na wypadek zrzeczenia się lub odebrania uprawnienia górniczego.

Po uskutecznieniu ocenienia rozpisuje sąd górniczy na żądanie władzy górniczej sprzedaż przez przetarg. Jeżeli władza górnicza nie zarządziła sekwestracyi sądowej, odpowiada właściciel dotychczasowy za stan niezmieniony przedmiotu egzekucyi. W sprawie przetargu mają również zastosowanie przepisy ustawy o postępowaniu sądowem z tą zmianą, że wyznacza się tylko jeden termin do przetargu na 30 lub 60 dni i sprzedaż może nastąpić jedynie powyżej wartości ocenienia lub za tę wartość, wyjąwszy, gdy w obwieszczeniu zaznaczono, że nabyć można także poniżej tej wartości; w tym razie jednak nie może być cena nabycia niższą, niż wartość, jaką przedstawiają części składowe uprawnienia, znajdujące się na powierzchni z wszystkiemi przynależnościami (§ 257). Warunki przetargu układa starostwo górnicze.

Cena, uzyskana przy sprzedaży przez przetarg, stanowi zapas na pokrycie: 1) kosztów postępowania, do których wlicza się koszta ocenienia, sekwestracyi, sprzedaży, ustanowienia porządku, w jakim mają być wierzytelności hipoteczne umorzone, i rozdziału ceny kupna; 2) a. wierzytelności skarbu z tytułu miarowego i należytości górniczych na 3 lata wstecz, licząc od dnia zezwolenia na przetarg; b. wierzytelności robotników górniczych (pracujących w kopalniach i dymarkach), które nie zalegają dłużej, niż rok, licząc od dnia zezwolenia na przetarg; c. wierzytelności kas brackich i cechowych, ze względu na ilości pieniężne, przez robotników uiszczone lub im z zarobku potrącone, których atoli do kasy brackiej nie wniesiono lub tamże brakują; d. wierzytelności z tytułu opłat chodnikowych za chodniki główne i okręgowe i innych dodatków na cele zakładów okręgowych, z tytułu wodnego, szybowego i cięglowego (Gestaengsteuer), tudzież wszystkich innych świadczeń rocznych za przyznane służebności górnicze, jeżeli także nie zalegają dłużej niż rok, od dnia

zezwolenia licząc; 3) wierzytelności hipoteczne w porządku przez wpis hipoteczny wskazanym (§ 258, 268). Resztę ceny kupna, pozostałą po umorzeniu zobowiązań, wydaje się właścicielowi uprawnienia sprzedanego, który również winien umorzyć koszta postępowania, gdyby na ich spłacenie zupełne kwota przez sprzedaż uzyskana, nie wystarczyła (§§ 258 i 261).

Gdyby przez przetarg nie można było uprawnienia sprzedać, czy to z powodu, że nikt kupić nie chciał, czy też, że kwota ofiarowana była za niską (§ 259), orzeka władza górnicza odebranie lub zarzucenie miar górniczych i t. p. i uznaje uprawnienie górnicze za zgasłe. W ten sposób uwolnione (zgasłe) miary z urządzeniami wszelkiemi, mogą być ponownie nadane, jakkolwiek władza górnicza zarządza natychmiast ich wykreślenie we wszystkich zapiskach i księgach górniczych i to publicznie ogłasza. Wszelkie wybudowy, to jest budynki na powierzchni, tudzież grunta itp., pozostają wrazie zgaśnięcia uprawnienia we własności dotychczasowego właściciela, nadal je jednak obciążają wpisane prawa zastawu, a nadto cięży na właścicielu obowiązek, uzyskać sprostowania wpisów hipotecznych czyli postarać się o przywrócenie do pierwotnego stanu hipotecznego przez wykreślenie wpisów, wskazujących na dawniejszy związek tych przedmiotów z przemysłem górniczym.

W porządku powyżej wskazanym umarza się wierzytelności w razie konkursu, ogłoszonego do przedsiębiorstwa górniczego, cała zaś sprawa różni się od egzekucyi tem, że zapasem na pokrycie jest dochód, uzyskany z przedsiębiorstwa. Ze względu na rozprawę konkursową, obowiązują przepisy ustawy z 25 grudnia 1868 l. $^{1}/_{69}$ dz. u. p.

ROZDZIAŁ SIÓDMY.

Księgi górnicze.

Pojęciem księgi górnicze obejmujemy wszelkie wogóle księgi wprowadzone przez ustawę górn. z 23 maja 1854, a mające jakąkolwiek łączność z przedmiotami prawa górniczego. W tem pojęciu ksiąg górniczych mieszczą się tak księgi prowadzone przez zarządy przedsiębiorstw górniczych i władze górnicze, które mają przedstawić techniczny rozwój uprawnienia górniczego, jak i księgi prowadzone przez władze i sądy górnicze, których celem jest przedstawić rozwój prawny tychże uprawnień. Jest to jednak pojęcie ksiąg górn. obszerniejsze, podczas gdy przez księgi

górnicze w ścisłem znaczeniu rozumiemy jedynie księgi prowadzone przez sądy górnicze.

Z pośród ksiąg górniczych prowadzonych przez zarządy przedsiębiorstw górniczych zasługują na wymienienie:

1. Księga pomiarów (Schin- lub Zug-buch), której uzupełnieniem jest mapa robót górniczych wykonanych;

2. Księga zwiedzań (objazdów) kopalni (Freifahrungsbuch).

Księgi te wraz z innemi pomniejszej doniosłości utrzymywane przez przedsiębiorstwa górnicze mają o tyle tylko znaczenie, że są księgami pomocniczemi, uzupełnieniem innych ksiąg wypełniających pojęcie księgi górniczej.

Władze górnicze utrzymują księgi dwojakiego rodzaju: 1) prowadzone dla tych uprawnień, które nie stanowią przedmiotu wpisu w księgach górniczych sądowych i 2) prowadzone ze względu na inne uprawnienia, w których przedmiotem wpisu są wyjąwszy prawa zastawu te wszystkie prawa rzeczowe, które wpisuje się w księdze górniczej sądowej, a więc które co do treści zgadzają się z księgami sądów górniczych.

Do pierwszych należy:

1. Księga pozwoleń do poszukiwań górniczych (Schurfbuch). Nazwa sama wskazuje przeznaczenie tej księgi mającej przedstawić dzieje pozwolenia do poszukiwań górniczych; wpisuje się więc tutaj pozwolenie to jest jego liczbę i dzień nadania, granice okręgu poszukiwań, czas do poszukiwań i osobę uprawnionego do poszukiwań; nie mniej wpisuje się w tej księdze przeniesienie uprawnienia na inne osoby, przedłużenie czasu do poszukiwań, zrzeczenie się prawa lub zgaśnięcie względnie odebranie jego, jako też wyłączności górnicze zatwierdzone na jego zasadzie, ich przeniesienia na inne osoby i w ogólnych zarysach dalsze zmiany, jakim uległy.

2. Księga wyłączności górniczych (Freischurfsvormerkbuch), której osnową są szczegółowe dzieje każdej z osobna wyłączności, a zatem oprócz przeniesienia wyłączności na inne osoby, zrzeczenia się, zgaśnięcia lub odebrania takowej, ma ta księga podawać wyniki poszukiwań i robót opałowych (odkrywczych) ilość i jakość świadczeń (§. 179 u. g.), orzeczone kary, zamierzenia i wszelkie okresy nadań górniczych. Nadto mają być tutaj wpisane wszelkie rozprawy o wywłaszczenia, ich wyniki i t. p. Szczegóły te mają być podawane osobno dla każdej wyłączności, łącznie zaś wówczas tylko, gdy to jest uzasadnione i dopuszczalne wedle przepisów ustawy o górnictwie.

Natomiast do drugich:

Księga nadań i zezwoleń (koncesyi) górniczych (Verleihungs- und Concessionsbuch). Każdemu przedmiotowi wpisu w tej księdze: nadaniu lub zezwoleniu, poświęca się kilka stron, z których pierwsza podaje nazwę przedmiotu n. p. pole górnicze „Stanisław" w gminie katastr...... powiatu politycznego.... podatkowego..... i t. p. Oprócz nazwy ma być zamieszczone dokładne opisanie przedmiotu co do położenia, dzień, miesiąc, rok i liczba aktu nadania lub zezwolenia, karta i liczba mapy okręgowej (§. 34), zamierzenie i opalikowanie.

Dalsze strony tej księgi podają a mianowicie: *a*) z napisem „Stan ksiąg górniczych" (Bergbuchsstand) osnowę karty posiadania ksiąg górniczych utrzymywanych przez właściwy sąd, przedewszystkiem więc musi być podany tom księgi górniczej (sądowej) względnie obecnie liczba wykazu hipotecznego, tudzież liczba i dzień uchwały dozwalającej na wpis nadania w księdze górniczej, rodzaj i jakość wpisu to jest czy nadanie wpisano jako ciało górnicze samoistne, czy też jako część składową innego. Nadto wpisuje się tutaj wszelkie przynależności ciała górniczego podając ze względu na nadania i zezwolenia, tudzież nieruchomości tom lub liczbę wykazu hipoteczn. księgi właściwej, a odnośnie do prawa użytkowania siły wodnej, zakłady przeróbcze, dymarki itp. liczbę i dzień pozwoleń udzielonych i wszelkie szczegóły potrzebne do bliższego określenia. Niemniej też powinno być podane tom i strona kadastru miarowego (Massenkataster), gdzie przedmiot jest wpisany. *b)* Z napisem „posiadanie i zarząd" (Besitz und Verwaltung) zawiera imię, nazwisko, zatrudnienie i miejsce zamieszkania pierwotnego nabywcy i jego następców prawnych. Jeżeli przedmiot należy do stowarzyszenia górniczego ma być wpisane miano jego tudzież imiona, nazwiska, zatrudnienie i miejsce zamieszkania jego naczelnictwa (dyrekcyi) i pełnomocnika ustanowionego, a prócz tego powołanie się na księgę stowarzyszeń górniczych i podawać stronicę, gdzie są spisani właściciele udziałów i ich pełnomocnicy; gdy natomiast przedmiot stanowi własność spółki, mają być na tej stronie obok imion, zatrudnienia i miejsca zamieszkania współwłaścicieli także ich pełnomocnik lub pełnomocnicy wpisani.

Łącznie z każdym wpisem ma być przytoczona liczba i dzień załatwienia sprawy (uchwały, orzeczenia itp.).

c) Z napisem „Uwaga" (Anmerkung) gdzie się wpisuje:

1) udzielenie zezwolenia na spoczynek (§. 182 p. u. g.),

2) ważniejsze zdarzenia i wypadki (§§ 221 i 222),

3) orzeczone grzywny i kary (§§ 238—240, 243—246, 248 i 250 p. u. g.),

4) rozprawy i orzeczenia w sprawie przebitek (§ 198 p. u. g.),

5) zezwolenia na złączenia miar (§ 112 p. u. g.),

6) ciężary i prawa ze względu na urządzenia pomocnicze i chodniki okręgowe, wedle tego czy przedmiot wpisany występuje jako uprawniony lub obowiązany (§ 87, 94 i 95 p. u. g.), tudzież wszelkie stosunki z powodu służebności górniczych powstałe (§§ 191—197 p. u. g.), również zawsze z przytoczeniem liczby i dnia orzeczenia władzy.

W myśl przepisów ustawy (§ 35), przedmiotem wpisu są wszelkie zmiany, jakim ulegnie uprawnienie z biegiem czasu, a więc wszelkie zmiany co do osoby właściciela jak samego przedmiotu i jego przymiotu, jeżeli z samoistnego zmienia się na część składową innego uprawnienia lub związek ten ustaje. Zmiany te z powołaniem orzeczenia władzy, mają być uwidocznione przez wpis w księdze (na brzegu) i przytoczeniem tomu i strony księgi nadań, w których dalszy ciąg wpisów się znajduje.

Obok tych ksiąg, najważniejszą rolę odgrywających, zasługują jeszcze na wzmiankę

1) księga członków stowarzyszenia górniczego (gwarków) (Gewerkenbuch).

Na pierwszej stronie tej księgi ma być wypisane miano (firma) stowarzyszenia górniczego, obok którego ma być powołany dzień aktu założenia stowarzyszenia, tudzież dzień i liczba uchwały zatwierdzającej, prócz tego wszystkie przedmioty majątku stowarzyszenia z przytoczeniem tomu i strony księgi nadań i zezwoleń. Dalsze strony są przeznaczone na spisy członków, tudzież udziałów i części udziałowych do nich należących, z których pierwsze rzymską, drugie zaś arabską liczbą się oznacza. W tej księdze ma być zaznaczona każda zmiana, jakiej ulegają pojedyncze przedmioty stowarzyszenia lub udziały albo ich części z przytoczeniem orzeczenia władzy właściwej.

Ze względu na prowadzenie tej księgi, winienem podać, że podział udziału na części, jego zrzeczenie się (§ 167) lub nieudanie się przetargu, zarządzonego co do niego (§ 165), ma być podkreśleniem czerwonem uwidocznione, a nadto w pierwszym wypadku w jego miejsce na osobnej stronie wpisane części udziałowe w porządku liczbowym z podaniem imion właścicieli, w dwóch innych zaś wypadkach nie wykonuje się żadnych wpisów, ponieważ udział staje się z mocy przepisu ustawy własnością innych członków (§ 86 p. wyk.).

Przeniesienia własności udziału w całości lub części, nie potrzebują stwierdzać strony spisaniem umowy, wystarcza, gdy wniosą podanie o przepisanie do władzy i przedłożą list udziałowy, na którym w pierwszym wypadku podkreśla się czerwono imię dawnego i wpisuje się nowego właściciela, powołując się na orzeczenie odnośne, w drugim zaś wypadku zaznacza się częściową sprzedaż, a nabywcy wydaje częściowy list udziałowy; na żądanie zaś stron, może władza właściwa wydać obu (sprzedającemu i nabywcy) nowe listy udziałowe, na których ma zanotować wszystkie urzędowe wpisy, ale w tym razie zatrzymuje dawny list w aktach.

Gdy list udziałowy zginął lub zniszczał, winien się posiadacz jego postarać o amortyzacyę sądową, zanim ją uzyska, nie może udziału przy współudziale władzy ani częściowo ani w całości pozbywać; obowiązek przedłożenia listu celem przepisania udziału dopuszcza tylko jeden wyjątek, a mianowicie, jeżeli się właściciel zmienia w drodze egzekucyi, konkursu lub spadku, ponieważ wówczas poświadczenie sądowe zastępuje przepisanie udziału.

2. K s i ę g a d o k u m e n t ó w (Urkundenbuch), powstaje ona z oryginalnych lub odpisów wierzytelnych dokumentów, statutów, pełnomocnictw i t. p., sporządzanych w myśl postanowień pow. ustawy o górn.

Księgę dokumentów utrzymuje każda władza we własnym zakresie, księgę stowarzyszeń górniczych, nadań i zezwoleń, prawidłowo starostwo górnicze; na wniosek stron może ono poruczyć prowadzenie jej urzędowi okręgowemu, który utrzymuje wszystkie inne księgi wymienione. Na ostatek dodać muszę, że każdemu służy prawo przeglądu tych ksiąg, tudzież, że cechują się one częstokroć drobiazgowością i dokładnością znacznie większą, niż księgi górnicze sądowe, przecież jednak nie przyznaje im ustawa tej mocy dowodowej, jaką wyposażyła księgi sądowe.

Wszystkie te księgi zaliczamy do ksiąg górniczych w szerszem znaczeniu, podczas gdy przez księgi górnicze w ścisłem znaczeniu, księgi górnicze właściwe, rozumiemy księgi utrzymywane przez sąd, któremu ustawa poruczyła władzę i obowiązek utrzymywania ich, tudzież obowiązek przestrzegania ich zgodności z rzeczywistym stanem rzeczy i wpisywania tych wszystkich zdarzeń, które są przedmiotem wpisu.

Ze względu na przedsiębiorstwa, wydobywające kopaliny zastrzeżone, polegają księgi górnicze w chwili obecnej na zasadach ustroju, przepisanego dla ksiąg tabularnych, względnie gruntowych (w Galicyi wprowadzonego patentem z 4 marca 1780 i 25 maja 1792, na Bukowinie dekre-

tem nadworn. z 24 lutego 1787 i 17 stycznia 1791, względnie ustawą z 25 lipca 1871 l. 95 i 96 dz. u. p.). Wedle zasad, przyjętych w tych patentach, dekretach i ustawach, ocenia się dopuszczalność wpisu hipotecznego i przepisuje się sposób jego wykonania, jeżeli zmian nie wprowadziła ustawa z 23 maja 1854 (o górn.), tudzież rozporządzenia ministerstwa, zajmujące się tą sprawą. Do rzędu tych rozporządzeń zaliczam: 1) z 13 grudnia 1854 l. 314 dz. u. p., 2) 16 marca 1858 l. 41 dz. u. p. i 3) 9 września 1859 l. 166 dz. u. p. [1]).

Mówiąc zatem dziś o księgach górniczych musimy pamiętać, że się składają z księgi głównej (Hauptbuch) i księgi dokumentów (Urkundenbuch). Druga, jak sama nazwa wskazuje, zawiera odpisy dokumentów, na zasadzie których dozwolono na wpis prawa rzeczowego w księdze górniczej, i z tej przyczyny jest dla sprawy niniejszej obojętną, ograniczamy się więc na tej wzmiance. Księga główna jest przeznaczona na wpisy dozwolone prawa rzeczowego dotyczącego własności górniczej i ze względu na przyjęty w ustawie podział tych praw rozpada się na trzy części: 1) z napisem „stan posiadania“, 2) „stan własności“ i 3) „stan ciężarów“, które ustawa hipoteczna z 25 lipca 1871 zastąpiła kastami A) posiadania, B) własności i C) ciężarów. Dwie pierwsze części obejmujemy powszechnie mianem wspólnem, stan czynny, trzecią natomiast, stan bierny. Nazwy te, acz niezupełnie szczęśliwie dobrane, upowszechniły się tak dalece, że po za niemi zginęły prawie nazwy podziału ustawowego.

Jak wogóle tak i w księdze górniczej uzasadnia wpis dokument w ustawowo ważnej formie sporządzony, który prócz tego ze względu na przepis §§ 7 i 8 p. u. g. wymaga zatwierdzenia przez władzę górniczą, jeżeli się rozchodzi o nabycie własności górniczej (§ 122 p. u. g.). O od-

---

[1]) Haberer i Zechner zaliczają tutaj także rozporządzenie, wprawdzie jeszcze obowiązujące, lecz wskutek ogłoszenia ustawy o górnictwie, dziś bez znaczenia, z 24 lutego 1850 l. 7 dz. u. p., bo zastępują je §§ 122 p. u. g. i 71, 72 i 78 prz. wyk. Exner (die oester. Grundbuchsgesetze) wlicza do rzędu rozporządzeń tego rodzaju, oprócz powołanego powyżej z 24 lutego 1850, także i rozporządzenie z 12 września 1871 l. 4556. Rozporządzenie to ma chyba o tyle ze względu na księgi gruntowe znaczenie, że zajmuje się sprawą przedsiębiorstw, wyłączonych z zakresu działania władz górniczych po myśli art. V. patentu, ogłaszającego ustawę o górn. i przypisuje sposób postępowania dla władz w okresie przejściowym; zresztą zaś wcale nie zajmuje się ani ustrojem ksiąg, ani istotą wpisów, dlaczego też je z pośród rozporządzeń, zajmujących się sprawą ksiąg górniczych wyłączyłem.

mowie zatwierdzenia winna władza górnicza zawiadomić właściwy sąd górniczy, aby nie dozwolił na wpis przeciwny ustawie (§ 78 prz. wyk.) [1])

Przedmiotem wpisu w księgach górniczych jest:

1) Własność górnicza nabyta tak w sposób pierwotny na podstawie aktu nadania lub zezwolenia jak i w sposób niepierwotny, pochodny, w drodze kupna, darowizny, spadku i t. p. a więc wszelkie miary górnicze, pola górnicze, przymiary, urządzenia pomocnicze, chodniki okręgowe, tudzież miary wychodne czyli dzienne, jeżeli stanowią część składową własności górniczej wpisanej w księdze górniczej (§ 71 prz. wyk). Nadto zalicza tutaj ustawa, poczytuje bowiem za przedmiot wpisu, opalikowania miar górniczych. Prócz tego są przedmiotem wpisu w księdze górniczej wszelkie zmiany własności górniczej, co do istoty samej i co do osoby właściciela, a więc wszystkie złączenia miar pojedynczych i pól, ich podziały, wszystkie przedmioty przeznaczone na części składowe, służebności górnicze, dodatnie i ujemne itp. tudzież wszelkie przeniesienia prawa własności bezwarunkowe jak np. przedaż, darowizna itp. i czasowe jak przeniesienie (ustąpienie) prawa wykonywania kopalnictwa, odebranie, zrzeczenie się lub porzucenie (§ 259—261, 263 i 265).

Tyle o przedmiocie wpisu w księdze górniczej, przyczem zaznaczę, że wedle ich istoty i znamion mają być prawa te wpisane bądź w stanie (na karcie) posiadania lub ciężarów, podczas gdy w stanie (na karcie) własności wpisuje się imię i nazwisko właściciela bez względu czy jest nim osoba fizyczna lub spółka, stowarzyszenie albo inna osoba prawna. Pozostaje nam jeszcze zapoznać się ze sposobem wpisywania praw rzeczonych w księdze górniczej. Jako prawidło przyjąć należy, że każda samoistnie nabyta własność górnicza stanowi osobne dla siebie ciało tabularne (hipoteczne). Wskutek tego też zarządza starostwo nadając górnikowi miary (pola) górnicze, lub chodniki okręgowe utworzenie osobnych ciał w księdze górniczej, jeżeli nabywający je się nie oświadczył, że żąda, by je do istniejącej już (dawniejszej) własności przypisano jako jej część składową. Wskutek takiego żądania górnika traci przedmiot nadania swą samoistność prawną i tworzy z dawniejszą własnością całość tabularną. Jest to więc wyjątek z prawidła zawisły od woli uprawnionego, obok tego atoli wyjątku stwarza sama ustawa wyjątek postanawiając, że przymiary i urządzenia pomocnicze mają być przypisane do własności dawniej-

[1]) W praktyce bardzo rzadko przestrzega się tego porządku i w zwyczaj prawie weszło wnoszenie prośby do sądu górniczego o zarządzenie wpisu w księdze górniczej i zawiadomienie o tem starostwa górniczego.

szej, podczas gdy przymiary nadane kilku górnikom i urządzenia pomocnicze samoistne (§ 87) stanowią odrębne ciała i jako takie mają być wpisane w księdze górniczej (§ 111 p. u. g.), a jedynie wówczas mają być przypisane do ich dawnej własności, jeżeli im ją wspólnie nadano lub też później je złączyli, ponieważ postępowanie to uzasadnia duch ustawy.

Istotę uprawnienia górniczego, przedmiot własności górniczej, wpisuje się na karcie (w stanie) posiadania, obok niego wpisuje się wszelkie prawa służebnościowe jemu służące; na karcie (w stanie) własności wpisuje się imię i nazwisko uprawnionego właściciela, względnie jego prawnabywców, zaś na karcie (w stanie) ciężarów wszelkie obowiązki służebnościowe i prawa zastawu, przy chodnikach okręgowych natomiast wpisuje się tutaj także prawo zastawu dla obowiązków przyjętych przez rozprowadzającego chodniki okręgowe wobec górników, podczas gdy prawo zastawu dla ich obowiązków względem właściciela tychże chodników zapełnia kartę ciężarów ich własności górniczej (§ 110).

Powyżej wspomniałem o potrzebie uzyskania przyzwolenia wierzycieli (hipotecznych) na podział lub połączenie własności górniczej obciążonej tudzież o potrzebie ustanowienia porządku, w jakim te ciężary mają przejść na ciało nowo powstałe, nie mniej też o sposobie zgaśnięcia i wykreślenia ciężarów hipotecznych, właściwym ustawie górniczej jedynie. Wykreślenie to ciężarów zarządza władza górnicza w wypadku uznania własności górniczej za uwolnioną (aufgelassen), co następuje po nieudałej przedaży przez przetarg, zarządzonej z powodu egzekucyi lub w razie porzucenia albo odebrania uprawnienia. Uznawszy własność górniczą za uwolnioną zarządza władza górnicza wykreślenie jej w księdze nadań i zezwoleń, a przez sąd górniczy w sądowych księgach górniczych. Wskutek tego orzeczenia gaśnie własność dla dotychczasowego właściciela, sąd więc zarządza wykreślenie nietylko samego przedmiotu, ale także wszystkich ciężarów w księdze górniczej i zawiadamia o wpisie tego wykreślenia wszystkich wierzycieli; ponieważ atoli zgasła jedynie własność górnicza, nie narusza orzeczenie władzy górniczej wcale bytu długów, o ile one ciężą na wszelkich innych przedmiotach, przynależnościach i rzeczach składowych przedsiębiorstwa i wierzyciele są uprawnieni w całej rozciągłości domagać się ich zaspokojenia z tychże przedmiotów. Z tej też przyczyny winien sąd górniczy spowodować inne władze, które utrzymują księgi zapisów co do tych przedmiotów, aby zarządziły sprostowanie

wpisów odnośnie do nich[1]) przez wykreślenie stosunku, w jakim do przedsiębiorstwa górniczego pozostawały, i wpis prawa zastawu dla ciężarów dotąd przedmiot główny, a tem samem i przynależności i części składowe jego, obciążających w porządku zachowanym w księdze górniczej (§ 261 p. u. g. i rozp. z $^{16}/_{3}$ 1858 l. 41 dz. u. p.).

ROZDZIAŁ ÓSMY.

O należytościach górniczych i podatkach uiszczanych za przemysł górniczy.

Do należytości górniczych, sięgających początkiem swym daleko w przeszłość, o czem świadczy sama nazwa niemiecka Bergfrohne, zaliczamy: wyłącznościowe (Freischurfsgebühr) i miarowe (Massengebühr), tudzież należytości wymierzane za przeniesienie prawa własności, podczas gdy do podatków uiszczanych za trudnienie się przemysłem górniczym należy podatek dochodowy i zarobkowy, tudzież należytość ekwiwalentowa.

Wyłącznościowem czyli opłatą za potwierdzenie wyłączności nazywamy należytość, opłacaną za każdy okręg wyłącznościowy w okresach ćwierćrocznych z góry. Opłata ta wynosi cztery złr. rocznie, bez względu na to, czy okrąg wyłącznościowy wskutek postanowień statutów związków okręgowych jest mniejszy czy większy, albo czy poszukiwania trwały krócej lub dłużej, jeżeli nie uzyskano zniżenia[2]). Wskutek tego też posiadacz wyłączności jest obowiązanym uiścić należytość nawet za tę ćwierć roku, kiedy wyłączność zgasła, lub wskutek nadania miary jako taka istnieć przestała (§. 4 rozp. z 1/6 1862 l. 3927), podczas gdy nie przypisuje się jej za te ćwierć roku, w której ją nabyto. Uzyskanie zniżki

---

[1]) Na określenie tej czynności używa ustawa o górn. (§ 120) „Die Wiederherstellung der Rubriken über dieselben in den Grund- und anderen öffentlichen Büchern“. Wyrazu Wiederherstellung nie można wcale uważać za trafnie dobrany, ponieważ czynność wskazana właściwej władzy nie ogranicza się tylko na odtworzenie dawnego stanu hipotecznego, lecz muszą być z księgi górniczej przeniesione wszelkie prawa rzeczowe, które obciążały przedmiot główny.

[2]) Leuthold D. oest. Berggesetz 1887 str. 74 mylnie twierdzi, powołując się na ozp. min. handl. z 1/6 1862 l. 3927, że zniżenie wyłącznościowego jest niedopuszczalne. Twierdzenie to odpiera §. 1. rozp. ces. z 29/3 1866 l. 42 dz. u. p. gdzie wyraźnie zniżenie uznano za możliwe pod warunkiem, że na pewien czas je ograniczono.

uzasadniają jedynie ważne powody np. bardzo ubogie pokłady kopalin, utrudnione wykonywanie robót, i to tylko w pierwszym okresie robót poszukiwawczych, prawie zaś nigdy w późniejszych okresach.

Miarowem nazywamy opłatę uiszczaną również w okresach ćwierćrocznych za nabyte miary górnicze (pola) i wychodne. Jako jednostkę zasadniczą (§. 215) poczytuje się ze względu na wysokość miarowego miarę górniczą, mierzącą 45.116 m^2 i wychodnią o powierzchni 115.000 m^2, wskutek tego większa lub mniejsza przestrzeń zajęta jako miara, powoduje podwyższenie lub zniżenie.

Ze względu na miarowe poczytuje się za prawidłowe miary także miary podłużne, (wzdłużmiernice) o zmiennej szerokości (Schermbreite) i bezdenne (§. 217).

Na obowiązek opłaty miarowego wcale nie wpływa uzyskanie zezwolenia na spoczynek, lub niepopłatność przedsiębiorstwa, jakkolwiek dla tych innych ważnych powodów można uzyskać zniżenia należytości miarowej do połowy (§. 4 rozp. ces. z 29/3 1866 l. 42 dz. n. p. Zniżenie to może być udzielone na lat sześć, względnie na czas dłuższy, aż do odwołania.

Wprowadzając te opłaty, zniesiono równocześnie rozp. min. skarbu z 4/10 1854 l. 267 dz. u. p. wszelkie inne należytości, a w szczególności spoczynkowe (Fristen-gelder), zjazdowe i wywozowe (Grubenraitgelder), wszystkie stałe należytości lenne (fixe Frohne), tudzież opłaty górniczo-kameralne i lennicze, wyjąwszy, gdy te ostatnie uiszczano do kas brackich lub powszechnych związkowych, ponieważ wówczas byt tych opłat zawisł od postanowień statutu kasy brackiej lub związku okręgowego.

Należytość za przeniesienie prawa własności. Mówiąc o uprawnieniach górniczych zaznaczyłem, że wszystkie są przedmiotem obrotu prawnego. Nie wszystkie jednak stanowią jednaki przedmiot obrotu ze względu na wymiar należytości, niektóre bowiem z nich uważa się za ruchomości, inne za nieruchomości, co o tyle na sam wymiar wpływa, że w pierwszym wypadku wymierza się należytość wedle skali, podczas gdy nieruchomości podlegają opłacie procentowej.

Z pośród uprawnień górniczych zalicza się do rzeczy ruchomych: pozwolenia na poszukiwania górnicze, wyłączności górnicze i udziały w stowarzyszeniach górniczych (kuksy §. 140 p. u. g.), a poniekąd i służebności górnicze; wszystkie, zas inne uprawnienia i udziały w spółce górniczej uważa się za nieruchomości.

Wedle tego, czy nabyto uprawnienie bezpłatnie, czy za wypłatą ceny kupna lub w zamian za pewne świadczenia, poczytuje się czynność prawną za darowiznę lub kupno. W razie kupna należytość za przeniesienie własności rzeczy ruchomej oblicza się wedle skali II. i III., stosownie do wartości podanej [1]), zaś za przeniesienie własności rzeczy nieruchomej $3^1/_2\%$ od wartości podanej i 25% należytości tytułem dodatku podczas gdy dokument ma być ostemplowanym na 50 ct. w. a. Przy wymiarze tej należytości z powodu darowizny wchodzi w grę więcej czynników; ponieważ odgrywa tu rolę obok wartości przedmiotu także stosunek pokrewieństwa osób działających, z powodu którego podwyższa się stopniowo należytość od 1 do 8% od wartości, do której to należytości dolicza się jeszcze $1^1/_2\%$ i 25% dodatku, jeżeli rozchodzi się o przeniesienie własności rzeczy nieruchomej.

Sprawę podatku dochodowego od przedsiębiorstw górniczych wymierzanego i pobieranego porządkuje okólnik minist. skarbu z 22-go marca 1864 r. l. 12221.

Podatek ten wymierza się wedle zasad ogólnych opodatkowania na podstawie zeznań podatkowych (fasyi), przedkładanych oddzielnie za każde przedsiębiorstwo administracyjnie samoistne. Za przedsiębiorstwo samoistne pod względem zarządu (administracyjnie) uważa się każde przedsiębiorstwo, choćby do tego samego właściciela należało, jeżeli zyski i straty z niego zamieszcza się w oddzielnym wykazie obrotu.

Przedmiotem zeznania podatkowego (fasyi) są wytwory ostatecznie przerobione, w stanie do obrotu zdolnym i przeznaczonym, bez względu na to, czy przedsiębiorca przeróbce poddaje jedynie kopaliny własne, czy też obok nich i nabyte, jeżeli tylko sam kopalin wydobytych wprost nie zużywa, ani ich nie przedaje w stanie surowym, lecz poprzód poddaje przeróbce w dymarkach, rudnicach lub innych zakładach.

Zeznanie podatkowe rozpada się na trzy części:

1. Przychody, do których się wlicza:

a) wartość płodów (wytworów) przedanych, przez przedsiębiorcę zużytych lub przerobionych, lub udziałowcom wydanych, tudzież wartość

---

[1]) Skala II w miejsce stempla dokumentowego, a III jako należytość za przeniesienie. Jeżeli należytość w ten sposób obliczona wynosi więcej niż 20 złr., można je uiścić do kasy rządowej zaopatrując dokument stemplem na 50 ct.

ostatecznych wytworów [1]) głównych lub ubocznych, uzyskanych w przedsiębiorstwie, podana wedle ceny targowej.

Nie oblicza się natomiast wartości zapasów składowych, ponieważ przychodu nie stanowią (okól. min. skar. z 6/6 1865 r.) l. 8715);

b) wpłaty uiszczone do kasy za urządzenia pomocnicze, chodniki okręgowe i główne głębokie (Erbstollen), tudzież jako odpłata za świadczone usługi lub przyznane służebności (§. 124, 126, 191 i 195).

2. Wydatki bieżące zarządu i obrotu jako to:

a) ogólny wydatek zarządu z tytułu płac, dodatku w naturze, odsetek od przychodu (dywidendy) kosztów zwołania i odbycia wieców stowarzyszenia górniczego i innych zebrań uczestników przedsiębiorstwa, płac (pensyi), udziałowych należności (prowizyi) i kosztów biurowych;

b) właściwe wydatki na roboty górnicze za zrobiska (Vorbau), zabudowę (Ausbau) i odbudowę, tudzież wydobycie, odwodnienie i odwietrzenie;

c) wydatki na przeróbkę płodów surowych nabytych lub zakupionych;

d) wydatki przedsiębiorstwa na przygotowanie, przeróbkę kuźniarską i rafineryjną;

e) wydatki utrzymania urządzeń przedsiębiorstwa, budowli, silni (maszyn), zwierząt roboczych, tudzież mieszkań dla urzędników, nadzorców i robotników;

f) wydatki na uzupełnienie lub utrzymanie zapasów materyałowych narzędzi i sprzętów potrzebnych dla przedsiębiorstwa;

g) należytości miarowe [2]) i inne publiczne uiszczane przez przedsiębiorstwo, nie zaś podatek przychodowy, gdyż nie należy do rzędu wydatków, mogących być strącanemi i wymierza się go dopiero od przychodu;

h) wpłaty do kasy brackiej i na urządzenia związków okręgowych (Revier), na cele szkolne, lecznic, świadczenia na rzecz cudzych urządzeń pomocniczych, chodników okręgowych i głównych, tudzież odpłaty za służebności górnicze;

---

[1]) Za ostateczny wytwór poczytuje się każdy wytwór, który w przedsiębiorstwie zeznającem nie podlega dalszej przeróbce, nawet gdyby ono sprzedawało go w celu dalszej przeróbki innemu zakładowi. N. p. ropa sprzedawana przez zarząd kopalni destylarniom, stanowi ze względu na kopalnią ostateczny wytwór.

[2]) Należytości wyłącznościowe mogą być zamieszczane w zeznaniach podatkowych tylko wówczas gdy wyłączności stanowią część składową przedsiębiorstwa (orzecz. tryb. adm. 2/4 1878 r. l. 525 B. 242).

i) czynsze uiszczane za budowy górnicze i urządzenia cudze, za prawo odbudowy lub użytkowania ziemi potrzebnej przedsiębiorstwu, następnie czynsze najmu uiszczane za mieszkania dla urzędników, nadzorców i robotników, tudzież najem biura;

k) odsetki od długów przedsiębiorstwa, jeżeli dłużnikom nie wolno podatku dochodowego strącać z odsetków wypłacanych wierzycielowi [1];

l) należytości za ubezpieczenie, straty z powodu niewypłacalności odbiorców, z powodu uszkodzenia lub zupełnego zniszczenia wyrobów górniczych lub dymarskich.

m) wydatki na składy i przechowki w obrębie lub po za miejscem przedsiębiorstwa.

3. Trzecią część zeznań podatkowych stanowią wydatki, mogą zaś być jako takie potrącone:

a) cena kupna wypłacona za kopalnię i koszta pierwotnego (unmittelbar) nabycia miar górniczych.

b) koszta nabycia gruntów, jakoteż koszta zakupna lub wybudowania budynków i innych urządzeń;

c) kwoty z przedsiębiorstwa wycofane lub przez nie spłacone;

d) odsetki od kapitału w przedsiębiorstwo włożonego;

e) odsetki od długów przedsiębiorstwa, jeżeli dłużnikowi wolno potrącić zapłacony podatek dochodowy wierzycielowi z odsetek należnych lub żądać od niego potwierdzenia odbioru kwoty potrąconej;

f) wynagrodzenie za pracę podatnika, tudzież jego żony i jego dzieci, jeżeli o ich zaopatrzenie winien się starać;

g) czynsz za mieszkanie podatnika i jego rodziny;

h) wynagrodzenie i wydatki z powodu zgromadzeń, o ile nie należą do drugiej części (2 a), podarunki i zaliczki, tudzież koszta podróży właściciela kopalni.

Co do zeznań podatkowych winna władza górnicza się oświadczyć i w tym celu ma prawo zarządzić dochodzenia, a nawet zażądać szczegółowego wykazu przychodów i rozchodów [2] lub wglądnąć w księgi rachunkowe przedsiębiorstwa, to samo prawo wglądu w księgi przysługuje władzy podatkowej.

---

[1] Prawo to nie służy dłużnikom na Węgrzech, w Kroacyi, Slawoni i Siedmiogrodzie.

[2] Przez szczegółowy wykaz przychodów i rozchodów nie rozumie się odpisów z ksiąg rachunkowych, lecz tylko odpisy pojedynczych rachunków.

Należytością ekwiwalentową nazywamy opłatę uiszczaną co lat dziesięć przez wszystkie stowarzyszenia i wogóle osoby prawne za majątek posiadany. Obowiązek ten rozciągnięto także na stowarzyszenia górnicze (orzecz. tryb. adm. z 14/10 1879 r. l. 1989 i 8/6 1881 l. 996 B. 336 i 260). Opłata ta wynosi 3% od wartości rzeczy nieruchomych, a $1^1/_2\%$ od wartości rzeczy ruchomych.

W celu wymierzenia należytości rzeczonej winno naczelnictwo stowarzyszenia górniczego przedłożyć władzy podatkowej wykazy obejmujące wszystkie rzeczy nieruchome i ruchome, jakie należą do majątku stowarzyszenia, i podać w nich wartość przedmiotów poszczególnych. Wartość ma być podaną zgodnie z przepisami §§. 50, 51 i 52 patentu z 9/2 1850 l. 50 dz. n. p., władzy podatkowej zaś przysługuje w razie potrzeby zarządzić ocenienie sądowe (§. 52 i 53 1 b).

Zadawnienie praw skarbu: *a)* do wymiaru następuje bezwarunkowo dopiero z upływem 30 lat, licząc od końca roku obrotowego, w którym obowiązek ten się zrodził, a władza nie zdołała ani wymierzyć, ani przypisać należytości, zaś z upływem lat czterech co do opłat za pewien okres czasu lub pewien akt, a lat pięciu ze względu na opłaty stemplowe i bezpośrednie, pod warunkiem, że władza podatkowa mogła należytość rzeczoną wymierzyć, a obowiązany do zapłaty nie był równocześnie obowiązanym do zgłoszenia, następnie w trzech latach gaśnie prawo wymierzenia dodatkowej należytości stemplowej lub bezpośredniej, w dwóch natomiast latach co do innych spraw. *b)* Do żądania zapłaty należytości zapadłych po latach sześciu po upływie roku obrotowego.

Zadawnienie może być przerwane przez doręczenie nakazu zapłaty, wdrożenie egzekucyi lub zezwolenie na zwłokę do zapłaty.

Na zakończenie dodać należy, że kasy brackie, związkowe kasy i połączone kasy, tudzież zarząd główny funduszu rezerwowego, zażywają zupełnej wolności od podatków i należytości (ust. z 15 kwietnia 1885 l. 51 dz. u. p.), zaś wszelkie pisma i dokumenta spisywane w sprawach kas brackich, są wolne od należytości skarbowych i stemplowych (§ 45).

ROZDZIAŁ DZIEWIĄTY.

Sól.

Wyżej wspomniałem, że dotychczas mimo zapowiedzi (§ 4 u. g.) nie zajęto się uporządkowaniem sprawy warzenia, poszukiwania i wydo-

bywania soli kuchennej i wszelkich jej odmian, wskutek czego dotąd w tej sprawie obowiązuje porządek cłowy i monopolu państwa z 11 lipca 1835. Wedle postanowień tego porządku, poczytuje się sól kuchenną i wszelkie jej odmiany za wyłączną własność państwa, którą zarządzają władze skarbowe i administracyjne, mające jedynie prawo udzielać upoważnienia do poszukiwania i wydobywania soli, jej wywarzania lub wyłączania drogą chemicznego przetworu, pod warunkiem oddania całej ilości wydobytej do rozporządzenia skarbowi państwa, któremu służy prawo monopolu. Ta cecha soli nakłada na właściciela lub posiadacza ziemi, na wszystkie władze rządowe, obowiązek doniesienia właściwej władzy skarbowej w ciągu dni 90, że sól się pojawiła w źródle lub rząpie (solance), niemniej też obowiązanym jest każdy, oddający się przeróbce chemicznej, donieść tej samej władzy, jeżeli uzyskał sól czystą lub z przymieszką, bądź jako odpadki przy przeróbce, bądź też jako wytwór uboczny lub jako domieszkę innego wytworu. Wskutek tego doniesienia, szczególnie o odkryciu pokładu soli lub pojawieniu się źródła słonego, ma władza skarbowa sprawę zbadać i przekonać się, czy wskazanem jest urządzenie żupy lub warzelni, czy też zniszczenie (unbrauchbar) źródła, jeżeliby ilość soli wydobyta nie opłacała kosztów warzenia.

W pierwszym wypadku przysługuje władzy skarbowej prawo żądać, ażeby właściciel odstąpił jej odpłatnie (§ 365 p. u. c.) przestrzeń gruntu, potrzebną w tym celu, tudzież budynki, w drugim zaś ma prawo zniszczyć wynagradzając jedynie szkody zrządzone. Obowiązek odstąpienia ciąży na właścicielu jedynie wówczas, gdy nie nabył od władzy skarbowej prawa poszukiwania i wydobywania soli. O prawo to będzie się właściciel ziemi względnie inny przemysłowiec ubiegał, szczególnie gdy sól pojawia się jako domieszka innych kopalin wydobywanych lub uzyskuje ją przy przeróbce, zresztą zaś będą te wypadki bardzo nieliczne, z powodu bardzo uciążliwych przepisów, które nabywszy pozwolenie to, przestrzegać będzie musiał. Z powodu tych przepisów musi przystać:

1) na ograniczenie dowolności co do wyboru środków i sposobu wydobywania i uzyskiwania soli, zachowując ściśle wszelkie w tym względzie wskazówki władz skarbowych;

2) na ograniczenie co do wyboru miejsca poszukiwania, ponieważ może sól poszukiwać i ją wydobywać jedynie w miejscu, szczegółowo przez władzę skarbową oznaczonem.

3) na odstawianie całego zapasu soli wydobytej (całej warki) do składów rządowych, które mu wypłacają wynagrodzenie z góry oznaczone

za ilość odstawioną, jeżeli została uznana za nadającą się do użycia. Ilości, nie dające się zużyć, niszczy się, nie wypłacając dostawy wynagrodzenia.

Dotychczas zatem nie ma pow. ust. górn. żadnego zastosowania w sprawach poszukiwania i wydobywania soli; sprawy te w zupełności należą do zakresu działania władz skarbowych, podczas gdy władze górnicze mają:

1) wdrażać rozprawy celem przymusowego odstąpienia ziemi i wód, o ile nie rozchodzi się o saliny morskie,

2) badać porządki służbowe i statuta kas brackich, tudzież wykazy statystyczne postępu robót,

3) prowadzić księgi nadań i zezwoleń (koncesyi) i

4) wkraczać, gdzie tego wymagają sprawy górnictwa lub interes publiczny.

ROZDZIAŁ DZIESIĄTY.

Kopaliny niezastrzeżone. Ustawy naftowe.

Przyjęcie kopalin zastrzeżonych w znaczeniu powyżej podanem zmusza nas przeciwstawić im kopaliny niezastrzeżone, jako pojęcia wprost przeciwnego. Ściśle rzecz biorąc, należą do kopalin niezastrzeżonych wszystkie te, których do zastrzeżonych doliczyć nie można, których prawo rozporządzania przysługuje właścicielowi ziemi z tytułu prawa własności. Oprócz tych kopalin należą, jakeśmy to wyżej zaznaczyli także te z pośród zastrzeżonych, których uzyskiwanie się nie opłaca, a nadto w Galicyi i na Bukowinie wszystkie żywice i oleje ziemne, które zresztą do zastrzeżonych należą (§ 3 p. u. g.), ponieważ je ze względu na te kraje w drodze ustawowej wyłączono z rzędu zastrzeżonych. Wychodząc zaś ze stanowiska ustawy o górnictwie rozumiemy przez kopaliny niezastrzeżone jedynie te z pośród nienależących do zastrzeżonych, których sprawę poszukiwania i wydobywania porządkuje ustawa z 11 maja 1884 l. 71 dz. n. p.; należą tutaj zatem olej ziemny (ropa, nafta), olej skalny (petroleum), smoła ziemna (kamfina), wosk ziemny lub skalny (ozokieryt) i asfalt (kir), tudzież inne kopaliny niezastrzeżone, dające się zużytkować z powodu zawartej w nich żywicy (bitumen), wyjąwszy węgli żywicznych, które z powodu swej istoty należą nadal do rzędu zastrzeżonych (orzecz. tryb. adm. $^{30}/_{1}$ 1889 l. 3703 Bud. 4990).

Ustawę z 11 maja 1884 i kraj. z 17 grudnia 1884 l. 35/86 dz. u. kr. dla Galicyi poprzedziły orzeczenia i rozstrzygnięcia ministerstwa skarbu z 1855 i 1860, tudzież najwyższe rozstrzygnienia a to z 22 stycznia 1862 uzupełnione okólnikiem min. skarbu z 1865 i z 12 września 1866 uzupełnione orzecz. min. dla handlu i roln. z 16 września 1866 l. 15010 i l. 55/66 dz. u. p., które w Galicyi i na Bukowinie przyznawały prawo rozporządzania żywicami ziemnemi właścicielowi ziemi, jeżeli ich używano na wyrabianie oleju świetlnego.

Gdy oporne stanowisko sejmu galicyjskiego przeszkodziło usiłowaniom rządu, aby te kopaliny zaliczyć do zastrzeżonych, należy powyż powołane orzeczenia i rozstrzygnięcia uważać za zapowiedź ustaw zwanych powszechnie naftowemi, to jest ustawy z 11-go maja 1884 roku, która wskutek ustawy krajowej powyż powołanej zyskała moc obowiązującą w Galicyi [1]).

Ustawę tę ze względu, że obowiązuje jedynie w części państwa, musimy uważać za partykularną, a tem samem, gdy jest częścią prawa górniczego, przedstawia się prawo „naftowe" jako prawo wyjątkowe partykularne (prowincyonalne).

Prawo rozporządzania. Pole naftowe [2]).

Prawo „naftowe" wychodzi z założenia wprost przeciwnego prawu górniczemu powszechnemu. Zarzuca zasadę królewszczyzny górniczej przyznając wolności górniczej zbyt nieograniczone znaczenie, albowiem pozostawia prawo rozporządzania kopalinami niezastrzeżonemi właścicielowi ziemi zastrzegając dla władz górniczych nadzór policyjny (§ 1). To prawo rozporządzania obejmuje także prawo poszukiwania i wydobywania kopalin niezastrzeżonych, które właściciel może wykonywać osobiście lub odłączywszy je od prawa własności ziemi odstąpić i innemu przemysłowcowi. Odłączenie to może nastąpić jedynie na podstawie porozumienia się stron, wcale zaś nie może być do tego zmuszoną żadna ze stron w drodze rozprawy o wywłaszczenie. Celem stwierdzenia odłączenia, muszą umawiający

---

[1]) Na Bukowinie obowiązuje nadal najw. rozst. z 27 września 1866 uzupełnione orzecz. min. z 16/9 1866 l. 15010.

[2]) Ponieważ ustawy naftowe jedynie częściowo zmieniają pow. ust. o górnictwie, ograniczę się tutaj jedynie na omówieniu spraw odmiennie uporządkowanych, dodając, że zresztą w całej pełni obowiązują przepisy powyżej omówione ustawy powszechnej.

się zawrzeć umowę (notaryalnie lub sądownie uwierzytelnioną[1]), ponieważ tylko na zasadzie takiej umowy może być uzyskany wpis prawa nabytego w księdze naftowej. Prawo to odłączone uzyskiwania kopalin niezastrzeżonych stanowi odrębny przedmiot majątkowy, zdolny do obrotu

[1]) W rzędzie umów stwierdzających odłączenie tego prawa poszukiwania i wydobywania kopalin niezastrzeżonych od prawa własności ziemi, spotykamy najróżnorodniejsze mniej lub więcej nieuzasadnione jako to: kontrakta dzierżawy, ustanowienia służebności, kupna itp. Na myśl spisania kontraktu dzierżawy sprowadził prawdopodobnie przepis § 187 p. u. g., w tym razie zresztą nie mający znaczenia, bo prawiący, o „Verpachtung eines Werkes“ (kopalni), a nie omawiający sprawy poszukiwania i wydobywania kopalin. Oddzielając od prawa własności ziemi i przelewając na kogoś trzeciego prawo poszukiwania kopalin niezastrzeżonych wcale nie mamy przed sobą dzierżawy, albowiem przedmiotem umowy nie jest wcale ziemia, z której mają być kopaliny te wydobywane, lecz prawo wydobywania tej do kopalin i ono samo, a naówczas wcale o dzierżawie nie można mówić, ponieważ prawo nabyte wykonuje się właśnie przez zużycie przedmiotu co się sprzeciwia istocie dzierżawy (§ 1090 p. u. c.) Pomijając nawet te znamiona, nie podobna przeoczyć, że został pominięty lub na drugie miejsce usunięty przedmiot główny, który właśnie powinien był stanowić istotę rzeczy, gdyby zawierając kontrakt dzierżawy nwzględniano grunt, z którego się kopaliny ma wydobywać a nie kopaliny.

Nie więcej ma uzasadnienia kontrakt ustanowienia służebności, ponieważ ustawa tego rodzaju służebności nie zna. a powtóre gdyby nawet i na to nie zważać, znaleźlibyśmy się w niemałym kłopocie do jakichby służebności tę nowo powstałą zaliczyć należało. Stanowczo nie jest prawo poszukiwania i wydobywania kopalin służebnością osobistą, nie mniej też miejską (Hausservitut), a wobec braku gruntu panującego i służebnego nie można pomieścić jej między służebnościami miejskiemi. Nie zważając nawet na to, można się bezwarunkowo przeciw tego rodzaju umowom oświadczyć, ponieważ 1 nie było zamiarem stron ustanowić usłużebności nieuznawanej przez ustawę i 2 sprzeciwiają się tego rodzaju umowom zastrzeżenia ust., że nabywcy wolno prawa nabyte ustępywać, wyraźne lub domniemane, a zawsze z istotą służebności § 485 p. u. c. niezgodne.

Z temi umowami walczy o lepsze trzecia, dziś coraz więcej zarzucana: kontrakt kupna i sprzedaży na lat 25, 30 lub nawet 99 zawierany, przeciw któremu najwyraźniej przemawia przeciwny zamiar stron, wobec czego umowa ta nietylko że nie jest wyrazem woli kontraktujących, lecz nadto jest wyklnczoną wskntek postanowień §§ 1053 i 1267 i nast. p. u. c. Podobnie zapatrują się na rzecz tę orzeczenia trybunału spraw. z 27 marca 1866 G. U. 2442 i 27 lutego 1872 l. 4488, które uznały kontrakt dzierżawy i ustanowienia służebności w tych wypadkach za nieodpowiedne, a zawarcie umowy bezimiennej Innominat contract za jedynie właściwą formę umowy. Oprócz błędów powyżej wytkniętych, popełniają zwykle jeszcze jeden niemniej rażący niż tamte. Ustawa z 11 maja i 17 grudnia 1884 uznaje odłączone prawo poszukiwania i wydobywania kopalin niezastrzeżonych jedynie za przedmiot ksiąg naftowych, tymczasem wyróbcy kontraktów wspomnianych nienwzględniając postanowień ustawowych i nzupełniając najdowolniej wszelkie ustawy obowiązujące nie pozostawili odłogiem i tej sprawy, stworzyli z prawa tego przedmiot wpisu książek gruntowych, dozwalając na najdziwaczniejsze wpisy hipoteczne w tych księgach.

prawnego, który wedle postanowienia ustawy jest rzeczą nieruchomą i jako taki stanowi przedmiot wpisu w księdze naftowej.

Powierzchnia ziemi, co do której odłączono prawo rzeczone (poszukiwania kopalin niezastrzeżonych), nazywa się polem naftowem (Naphtafeld).

W sprawie odłączenia prawa poszukiwania kopalin od prawa własności ziemi obowiązują przepisy ustawy z 25 lipca 1871 l. 95 dz. up. i 6 lutego 1869 l. 18 dz. up. jednak nawet mimo sprzeciwu wierzycieli może być dozwolone odłączenie, jeżeli 1) wedle orzeczenia starostwa górniczego racyonalne wydobywanie kopalin jest możliwe jedynie, gdy odłączenie nastąpi i 2) wierzyciele sprzeciwiający się przez odłączenie nie będą na straty narażeni.

Do prośby o utworzenie pola naftowego ma być dołączona oprócz umowy z właścicielem względnie jego oświadczenia, jeżeli sam zamierza wydobywać kopaliny niezastrzeżone, karta przedstawiająca granice pola żądanego, tudzież podane miejsca odkrywek, znaki na powierzchni służące do zorjentowania się i południk. Granice pola naftowego które ma otrzymać miano, zależą od woli stron i kształtu powierzchni odstąpionej górnikowi, ponieważ bezwarunkowo nie może pokrywać przestrzeni nieobjętej umową z właścicielem ziemi zawartą. Nadanie zawisło od stwierdzenia przez władzę górniczą, że w przestrzeni podanej znajdują się kopaliny poszukiwane. Pola naftowe mogą być dowolnie dzielone lub łączone i wymieniane na zasadzie dokumentów uwierzytelnionych, jeżeli są wolne od ciężarów lub jeżeli w razie przeciwnym na to zezwolili wierzyciele hipoteczni. Umowa z wierzycielami zawarta ma 1) ustanowić porządek, w jakim prawa rzeczowe mają obciążyć całość nowo powstałą, o ileby prawa te uledz miały zmianie. 2) oznaczyć stosunek, w jakim pola złączone uczestniczą w ciężarach pola powstałego przez złączenie. W tych czasach przysługuje nawet górnikom prawo, aby usunąć przeszkody ze strony wierzyciela hipoteczn., wypłacić wierzycielowi jego wierzytelność, o ile da się ona ilościowo oznaczyć, nawet przed dniem płatności. Dzielić i wymieniać pola naftowe lub ich części wolno również każdego czasu, jeżeli z sobą graniczą, a starostwo górnicze uzna podział lub wymianę za wskazane względami gospodarki górniczej t. j. ponieważ własność górniczą przez to się zaokrągli lub umożliwi się daleko korzystniejszą gospodarkę (§ 5 i 6).

Zmiany te są przedmiotem wpisu w księdze naftowéj; do podania ma być dołączony oprócz umowy plan nowo powstałych własności w rozmiarze katastralnym, tudzież podana ich nazwa. (§ 8 u. kr.)

Spółki i stowarzyszenia.

Celem poszukiwania i wydobywania kopalin niezastrzeżonych mogą się zawięzywać spółki i stowarzyszenia górnicze (gwarectwa). Wzajemne stosunki spólników i stowarzyszonych ocenia się wedle umowy przez nich zawartej, względnie wedle przepisów powszechnej ustawy cyw. lub ustawy o górnictwie, jeżeli umowa jakiejś sprawy nie rozwięzuje.

Podobnie jak poszukujący kopalin zastrzeżonych mogą i poszukujący kopalin żywicznych tworzyć stowarzyszenia górnicze (gwarectwa) naftowe przestrzegając przepisów §§ 137 do 167 p. u. g. z tą jedynie zmianą, że majątek stowarzyszenia może rozpadać się co najwyżej na sto udziałów (kuksów).

Również zdarzyć się może jeszcze że wydobywaniem kopalin żywicznych zajmuje się kilka osób, które nie złączyły się ani w spółkę, ani nie zawiązały stowarzyszenia. Ich wzajemny stosunek ocenia się podług powszech. ustawy, ze względu atoli na władze górnicze, mają ci górnicy ustanowić pełnomocnika i wyposażyć go władzą odbierania prawomocnego wszelkich pism i rozporządzeń władz. Ustanowiony pełnomocnik winien wykazać się dokumentem wierzytelnym, jeżeli ustawa sprawy tego zastępstwa inaczej nie porządkuje. (§ 8 ust. państw. i §§ 26 i 29 ustawy krajowej).

Zgaśnięcie uprawnienia do wydobywania kopalin.

Uprawnienie nabyte może zgasnąć w skutek zrzeczenia się lub odebrania. Z powodu zrzeczenia się gaśnie uprawnienie, jeżeli górnik w sposób ustawą wskazany (przedkładając oświadczenie uwierzytelnione) wyrazi wobec władzy prowadzącej księgi naftowe swą wolę; odebrać zaś pole naftowe może władza górnicza, jeżeli stwierdzi, że górnik odbudowę zupełnie lub tak dalece zaniedbuje, że stan kopalni zagraża bezpieczeństwu osobistemu lub dobru ogólnemu, a ponawiane wezwania pozostały bez skutku, to jest górnik nie postarał się o środki zaradcze i nie odpowiedział przepisom policyjno-górniczym. O odebraniu orzeka starostwo górnicze (§ 12 ust. państ. i § 9 ust. kraj.)

Zgaśnięcia uprawnienia wskutek zrzeczenia się lub odebrania nie można wcale uważać za bezwarunkowe, zwłaszcza wówczas gdy władza górnicza zarządza sprzedaż przez przetarg, ponieważ w tym razie zmienia się jedynie osoba właściciela, który nabywa ten sam przedmiot wraz ze wszelkiemi prawami i obowiązkami swego poprzednika. Ocenienie i prze-

daż przez przetarg winna władza zarządzić zawsze w razie odebrania, tudzież w wypadku zrzeczenia się, gdy pole naftowe obciążają ciężary hipot., a choćby jeden z wierzycieli o zrzeczeniu się zawiadomionych żądał zarządzenia sprzedaży przez przetarg. Natomiast zgaśnięcie jest bezwarunkowem, gdy władza zarządza wykreślenie pola naftowego w księgach naftowych, a mianowicie w razie zrzeczenia się, gdy własności górniczej nie obciążają żadne ciężary, tudzież gdy przez przetarg nie można uzyskać ceny wyrównającej wartości wybudowy (budowli na powierzchni) z przynależnościami lub w drodze przetargu uprawnienia sprzedać nie można, ponieważ w tych wypadkach starostwo górnicze wyrzeka zgaśnięcie pola naftowego i zarządza jego wykreślenie z księgi naftowej. Następstwem tego zarządzenia jest odebranie ksiąg zwiedzań, pomiarów, rysunków itp. tudzież wprowadzanie środków mających zabezpieczyć dobro ogółu.

Narówni z zrzeczeniem się stawiać można porzucenie pola naftowego; w tem miejscu zaznaczyć należy, że w przemyśle naftowym nie mają zastosowania przepisy §§ 243 i 252 p. u. g., ponieważ sprawa poszukiwania i wydobywania kopalin niezastrzeżonych jest stosunkiem prywatnoprawnym, — usuwającym się w tym kierunku z pod zakresu działania władz, — a rozgrywającym się jedynie między górnikiem a właścicielem ziemi.

Wykonywanie i zarząd robót górniczych.

Cztery tygodnie przed rozpoczęciem robót górniczych winien przedsiębiorca o swym zamiarze donieść władzy górniczej. Doniesienie to ma podawać przedsiębiorcy kierownika technicznego, dowód uprawnienia do wydobywania kopalin niezastrzeżonych i miejsce przedsiębiorstwa, tudzież przestrzeń, jaką zajmuje, przedstawiać na planie sporządzonym przez zaprzysiężonego mierniczego lub inżyniera górniczego; plan ten może być także zastąpiony planem przepisanym w § 5 (§ 14).

Doniesienie to załatwione być ma odmownie, jeżeli przestrzeń mająca być zajętą przez przedsiębiorstwo kształtem lub rozmiarem uniemożliwia odbudowę racyonalną, zresztą zaś przychylnie.

Za wykonanie robót górniczych (popęd, prowadzenie kopalni) poczytuje się jedynie poszukiwanie kopalin niezastrzeżonych szybem (studnią) kopanym, otworem świdrowym lub chodnikiem podziemnym (sztolnią), nie popadają zaś pod to pojęcie wszelkie inne roboty (§ 14 i 33).

Odbudowa musi być prowadzona ściśle wedle planu robót (odbudowy) zatwierdzonego przez władzę górniczą i zmiany mogą nastąpić jedynie za zgodą tej władzy, chyba, że nagły jaki wypadek nie dozwala zasięgnąć jej przyzwolenia.

Robotami górniczemi zarządza kierownik technicznie wykształcony lub przynajmniej praktycznie uzdolniony, który swe uzdolnienie wykazać musi władzy (§ 23 i 24 ust. kr.) Na nim też ciąży obowiązek oznaczania na mapach pomiarowych postępu odbudowy.

Stosunki właściciela kopalni do urzędników i robotników porządkuje rozdział IX. pow. ust. o gór., a ustawa z 28 lipca 1889 l. 127 dz. up. obowiązuje ich w sprawie ubezpieczenia na wypadek nieudolności do pracy i zapewnienia zaopatrzenia dla wdów i sierót; [1]) natomiast stosunek przedsiębiorcy do właściciela ziemi streszcza się w obowiązku właściciela ustąpić przedsiębiorcy przestrzeń ziemi, potrzebną na zbudowanie dróg, mostów, kolei żelaznych, przewodów (kanałów), wodo- i ropo-ciągów, ścieków, stawów i na urządzenia pomocnicze (§§. 10 ust. pań. i 30 ust. kraj.). Za odstąpienie tych przestrzeni należy się właścicielowi ziemi odszkodowanie; wysokość odszkodowania zawisła od porozumienia się stron, jeżeli zaś nie mogą się porozumieć lub właściciel przestrzeni potrzebnych odstąpić nie chce, przysługuje przedsiębiorcy prawo przymusu t. j. żądać wywłaszczenia górniczego (§. 101—103 p. u. g.) Niemniej też wolno górnikowi poszukującemu kopalin żywicznych na obcym gruncie lub w obrębie pola naftowego zakładać urządzenia pomocnicze, aby ułatwić sobie wydobywanie kopalin szukanych, prawo to atoli służy mu tylko pod warunkiem, że nie utrudnia ruchu kopalni obcej lub nie zagraża narażeniem na szkody. Jeżeli zakładając te urządzenia w obrębie cudzego pola, napotka tamże pokład kopalin zastrzeżonych lub wydobędzie je, cięży na nim obowiązek wydania ich właścicielowi pola (§. 10, 12 i 13 ust. kraj.), nadto tak względem właściciela pola naftowego jak i właściciela ziemi jest obowiązany do wynagrodzenia wszelkich szkód przez nich poniesionych. Prawa te winni mu pod tymi warunkami uprawnieni przyznać, w razie zaś sporu orzeka starostwo górnicze o dopuszczalności wprowadzenia tych urządzeń, a tem samem o obowiązku wymienionych właścicieli (§. 11 ust. kraj.).

---

[1]) Sprawę tę omawia rozdział trzeci.

Policya górnicza.

Poszukiwanie kopalin niezastrzeżonych zapomocą szybu (studni), chodnika podziemnego lub otworu wiertniczego, tudzież ich wydobywanie pozostaje pod nadzorem policyjnym władz górniczych. Nadzór ten ogranicza się jedynie na przestrzeganie ubezpieczenia odbudowy górniczej, jakoteż ochronę życia i zdrowia robotników, tudzież na zabezpieczeniu powierzchni ziemi w kierunku prawnym prywatnym i publicznym i przeciw szkodliwym wpływom górnictwa (§. 33 i 34 ust. kraj.).

Celem umożliwienia tego nadzoru służy władzom górniczym prawo wstrzymać wszelkie roboty górnicze rozpoczęte bez poprzedniego zgłoszenia (§. 46), nie mniej też, jeżeli powierzono kierownictwo osobie nieuzdolnionej lub odstąpiono od planu robót, zatwierdzonego przez władzę, a prócz tego wyposażono władze te prawem nałożenia grzywny od 5 do 200 zł. a. w., a nawet odebrania uprawnienia (§. 9 ust. p.) zaniedbującym przepisy ustawowe lub lekceważącym sobie ich zarządzenia. Również w tym celu nałożono obowiązek na przedsiębiorcę i kierownika technicznego, aby o każdym wypadku zagrażającym bądź to zdrowiu i życiu osób, bądź też mieniu natychmiast zawiadomił władzę górniczą, która wespół z władzą polityczną ma obmyśleć i w życie wprowadzić środki zaradcze lub ochronne przy pomocy sąsiednich przedsiębiorstw. W wypadkach wymagających bezzwłocznego działania, służy prawo każdej z władz nazwanych na własną rękę zarządzić, co uważa za stosowne,

Szczegółowe określenie spraw policyi górniczej, a mianowicie sposobu przestrzegania porządku i bezpieczeństwa, ubezpieczenia miejsc niebezpiecznych, odwadniania, odwietrzania i oświetlania kopalni, używania materyi wybuchowych, zjeżdżania do kopalni, wydobywania kopalin, ludzi i t. d., dawania znaków itp., należy do porządku służbowego, który musi określając te sprawy, przestrzegać granic podanych w przepisach policyjnych z dnia 11 maja 1884 l. 71 dz. u. p. względnie rozporządz. z 13 marca 1886 l. 47 dz. u. p.

Księgi naftowe.

Przez księgi naftowe rozumie się księgi założone i prowadzone przez sądy, a których przedmiotem wpisu są pola naftowe, przyznawane im prawa (służebności) prawa zastawu i obowiązki. Księgi naftowe powstają z poszczególnych wykazów, z których każdy składa się z trzech oddziałów

oznaczonych A B C. Oddział pierwszy A dzieli się na dwie części; przedmiotem wpisu w pierwszej części oddziału A jest nazwa pola naftowego i oznaczenie miejsca (położenia miejscowego) z powołaniem się na plan położenia, tudzież przynależności (urządzenia pomocnicze, wybudowy itp.) pola wpisanego, podczas gdy w drugiej części wpisują się prawa służebności (służebności górnicze) przysługujące uprawnieniu górniczemu. W oddziale B stanowiącym kartę własności, ma być wpisane imię i nazwisko właściciela pola naftowego, natomiast w oddziale C wszelkie obowiązki służebnościowe to jest służebności górnicze, przyznane innemu uprawnieniu górniczemu, tudzież prawa zastawu dla innych świadczeń. (Rozp. min. spraw. z 15/6 1885 l. 6599). Księgi naftowe prowadzi właściwy sąd rzeczowy, to jest sąd właściwy dla nieruchomości, od której prawo wydobywania kopalin odłączono. Do tego też sądu należy wnosić podania o połączene dwóch pól sąsiadujących, podział lub wymianę takowych, poparte planem położenia pól odnośnych i podające nazwę, jaką otrzyma własność w ten sposób powstała (§. 8). Postępowanie w tych sprawach jest takie same jak przepisuje pow. ust. gór., które przedstawiono p. n. „Łączenie i dzielenie miar i pól górniczych".

Władze górnicze powołane do orzecznictwa w sprawach górniczych uprawnione są w równej mierze do orzecznictwa w sprawach kopalnictwa naftowego w okręgach urzędowych powyżej podanych.

Podatek spożywczy od żywic ziemnych.

Sprawę podatku porządkuje ustawa z 26 maja 1882 l. 22 dz. u. p. obowiązująca w krajach zastąpionych w radzie państwa, wyjąwszy okręgu tryesteńskiego.

Opodatkowaniu ulega olej skalny oczyszczony (rafinowany) o gęstości 870 stopni przy ciepłocie 12⁰ Reaumura w wysokości 6 zł. 50 ct. za 100 kg. Uwolnioną zaś jest ta ilość, która służy do wytwarzania rozczynów lub wyciągów (Lösungs- und Extractionsmittel), gęstość jednak tego oleju ma wynosić przy podanej ciepłocie 770 stopni, a nadto ubiegający się o uwolnienie winien wstrzymać się w tym razie od sprzedawania lub używania oleju o 770⁰ gęstości do oświetlania, z którego to powodu musi się poddać ścisłemu dozorowi władzy skarbowej (rozp. min. skar. z 16/8 1882 l. 25118 Nr. 38 III). Podatek uiszcza się w chwili uwiadomienia o wywozie z rafineryi, jeżeli nie uzyskano od władzy zwłoki w opłacie za złożeniem zabezpieczenia.

Uiszczenie podatku lub uzyskanie zwłoki w zapłacie upoważnia do wydania oleju w ilości opłaconej, w naczyniach i w czasie podanym przez zarząd rafineryi. Wcześniejsze wydanie lub wysyłka opodatkowanych olei jest niemożliwa, zwłoka zaś jest możliwa, jeżeli spowodował ją przypadek nieprzewidziany, o czem ma być władza skarbowa, jej wykonawcy lub zwierzchność gminna uwiadomiona.

Przedsiębiorstwa naftowe opłacają także podatek przychodowy i w tym względzie mają przestrzegać przepisów rozp. min. z 22 marca 1864 r. l, 15221, p. wyżej.

Słownik Górniczy niemiecko-polski.

Skrócenia użyte:

BA . . . . Booch Arkossy
Dar . . . . Darowski.
D . . . . Adam Dębicki.
L . . . . Linde, słownik.
Ł . . . . Hier. Łabądzki.
Łodz. . . . . Łodziński, górnik.
M . . . . Mrongowius.
O . . . . Olszewski.
W . . . . A. Weber, komisarz górniczy.

A.

Abäthmen wypalić kocioł (tygiel), celem zupełnego wyczyszczenia.

Abbau odbudowa, wyroby, opał, opałek, budowa opałowa, wszelka budowa górnicza i podziemna, patrz: Ausbau i Einbau.

Abbauen die Grube kopalnię głębić, odbudobywać, wykonywać roboty opałowe, die Minerallagerstaetten odkrywać za pomocą odbudowy pokłady kopalin.

Abbaustoss przodek, czoło, opałek.

Abbaustrecke chodniki wyrobowe, opałowe, dobywalne.

Abbauzimmerung zabudowa opałów drzewna, (ubezpieczenie odbudowy przez rozpory i okładzinę drzewną).

Abbrand szych, odchód, odpadki przy przetapianiu kruszców.

Abbreiten rozpłaszczyć.

Abbruch nabycie twardego kamienia przez pracę (hartes Gestein durch vorteilhafte Behandlung gewienen).

Abdampfen odłączyć np. żywe srebro od złota.

Abdörrofen piec do odłączania reszty srebra i inych kruszców.

Abdünstungshaus gradynerya (w warzelniach soli), tężnia p. Gradirhaus.

Abendgang zrób ku zachodowi.

Abendschicht szychta, praca rozpoczynająca się w nocy.

Abfall odpiłki, odpadki, zendra, zędra.

Abfallsröhre rura, żłobek spustowy.

Abfallstück część spadająca (O.)

Abfangen podpierać (przy świdrach), chwytać (O.)

Abflaufass beczka do opłukiwania.

Abflauherd płuczkarnia.

Abgestemme schodowanie, zasadzki.

Abgewähren odpisać udział górniczy w kopalni, w stowarzyszeniu górniczem (kuks).

Abgewährzettel potwierdzenie sprzedaży udziału w kopalni.

Abhau, *Abhauen* pochylnia w głąb spadająca.

Abhauen am frischen Feld kopać w nowem zrobisku, rozpoczynać odbudowę.

Abhub szumowiny.

Abhütten die Grube zaniedbać kopalnię.

Abkehrschein, *Abkehrzettel* świadectwo odejścia, uwolnienia od obowiązków.

Abkommniss oddalenie wieży od głównego chodnika, wieża oddalona.

Abkühlrinne rynwa, cewka, koryto, którą sprowadzają wodę dla ostudzenia srebra.

Abkühltrog koryto, niecki do chłodzenia kruszców.

Ablagerung składy, pokłady, warstwa.

Ablass rów do spuszczania wody, spust, odpływ.

Abläuterer chłopak czyszczący kruszce.

Abläutertrommel bęben oddzielający.

Abläuterungsfass (Kiste) beczka (skrzynia) do czyszczenia kruszców.

Ablenkung zboczenie (żył).

Ablöhnung zapłata, płaca.

Ablerschen (Ablörschen) wykopać do pewnej głębokości, pogłębić do pewnej granicy.

Abnehmen mierzyć.

Abneisseln zużyć, zniszczyć.

Abplätzen ochłodzić, ostudzić.

Abpochen odtłuc, odbić.
Abquick beutel worek do przeciskania rtęci, gdy się ją odłącza od złota, worek do przecierania rtęci.
Abquicken Gold odczyszczać złoto za pomocą rtęci.
Abquicken Silber chłodzić, oczyszczać rtęć.
Abraum rumowisko przekrywające wodę, zbierki.
Abraum arbeit zbieranie, przebieranie, wybiórka.
Abrichthammer młot do wybijania żelaza.
Abrichtstab (stock) kowadło do wybijania żelaza.
Abschienen zmierzyć kopalnię.
Abschneiden des Ganges urwanie się, ucięcie się żyły, uskok żyły.
Abseigern zmierzyć poziom, głębokość szybu.
Abseigern Silber oddzielić srebro.
Absetzen zmienić kierunek.
Absinken komin wzmocnić, rozeprzeć komin, szyb zjazdowy.
Abspreitzen wypierać, podpierać.
Absprung odskoczenie, zeskoczenie, wybocz, wybocze, zboczenie (pokładów).
Abstecheisen równadło (żelazko do obtaczania nierówności).
Abstechgrube (herd) spływalnia (miejsce w toparni pod podłogą, dokąd spływa kruszec stopiony).
Abstechstachel żelazo do przedziurawiania pieca.
Abstich spust, kruszec wypływający dziurą w piecu.
Abstrich szumowiny kruszcu stopionego.
Abstrichholz (löffel) warzecha do szumowania kruszcu topionego.
Abstufen wyłamywać warstwami, pokładami.
Abstützen p. *Abspreitzen.*
Absud odgotowanie, wywarzanie.
Abteufen pogłębiać, wygłębiać.
Abtreibe des Getriebepfalls pal (O.)
Abtreibe Arbeit robota gnana.
Abreiten (Gold, Silber) czyścić, pławić, (fainować).
Abzucht rury krzyżowe pod piecem do ściągania wilgoci, rury ułożone na krzyż.
Abzugsschlacke żużel z kruszcu topionego, zamróz.
Achsenblech podosek, okucie osi.
Achsenschine podosie.
Achsenschnitt nacięcie na osi.
Adel bogaty (pokład).
Adel aufschlag (aufschluss) bogate odkrycie, odkrycie bogatych pokładów.
Adlersalz orlica, sól orłowa.
Adlerzange obcęgi orle, orzeł.
After reszta kruszcu tłuczonego i płukanego.
Alte Baue, Alter Mann dawne zroby, wyrobiska, zrobiska, porzucona odbudowa, opały dawne.
Alter im Felde pierwszeństwo nabyte.
Amalgamirwerk odciągalnia, ortącarnia.
Amtssole solanka oddawana jako płaca.
Anemometer prądnik (do mierzenia siły przewiewu wiatru).
Anfahren rozpocząć robotę.
Anfahrt rozpoczęcie, początek roboty.
Anfahrtsschacht szyb pierwszy, szyb pierwiastkowy.
Anfahrungspunkt miejsce pojawienia się, wyjścia pokładu.
Anfrischer odświeżacz.
Anfrischfeuer ogień do odświeżania.
Anfrischschlacke żużle z odświeżania pochodzące.
Angeflossenes Erz ruda zewnątrz skały osiadła.
Angewittertes Erz ruda osadzająca się na głazach.
Angraenzer sąsiad górniczy, górnik sąsiadujący.
Angriffspunkt miejsce włomu.
Anhangmasse p. *Schermasse* domiar, miara dodatkowa, uzupełniająca.
Ankerschurf pochylnia kotwicowa.
Anlauf ostatnia część ogniska (płomieniska) pod przewiewem (cugami) do góry podniesiona.

Anlauf (Anlass) des Stahles kolory naleciałe na stali.
Anlanfeisen żelazo olewne, nabierane.
Anlaufen lassen blau na błękitno szmelcować, stal napuścić.
Anpfhal przycios.
Anquellen napęcznieć.
Anquicken amalgamować, zmięszać z rtęcią, ortęcić (D.).
Anreiben utłuczoną rudę złota trzeć z rtęcią.
Anreichern (Erz) zbogacić rudę.
Anschiessen osiadać (kryształy), zsiąść się (o soli) wieszać się, wnikać.
Anschiessfass beczka do zamrażania.
Anschiesskessel kanał do krystalizowania.
Anschläger napełniacz, zakładacz, narażacz.
Anschlagfaeustel młotek do kruszenia, roztrącania.
Anschlagspunkt miejsce zaczęcia roboty, miejsce gdzie się odbywa napełnianie wózków.
Anschlusskranz wieniec czołowy.
Anschmauchen (Erze) osiadać, przylegać do innych (po rozpuszczeniu w roztworach.
Anschnitt rachunek górniczy.
Anschnittbuch księga rachunkowa.
Anschnittschere nożyce do obcinania szkła.
Anschuss kryształki osiadające się, krystalizacya i osiadanie kryształków się tworzących, okładanie.
Anschussfass beczka do krystalizacyi.
Anschlusspunkt linie zetknięcia się kryształów.
Anschuitt (Auwurf) przysyp, przysypisko.
Ansetzblech blacha do obstawiania.
Ansintern przylgnąć do czego i skamienieć.
Ansitzarbeit robota początkowa, zaczęcie roboty.
Ansitzen vor e. Orte zacząć robotę, kopanie.
Ansitzer zaczynający robotę, kopiący na cudzym gruncie (w opolu).
Ansteckgezimmer odrzwia początkowe p. *Hebethürstock.*
Ansteigen wznosić się (o chodniku).
Anstich p. *Abstich* przekłucie pieca.
Anstockgezimmer odrzwia początkowe.
Anstosskolben ubijacz, ubijaczka.
Anticlinale warstwy robieżne (O.).
Antracit węgiel kopalny naturalny, błyszcz węgla, antracyt.
Antreibeholz drzewo do podpalania pod tyglem przed rozpoczęciem topienia się mięszaniny.
Antheil udził w kopalni, p. Kuks.
Anwaesche płukanie rudy tłuczonej.
Anwelle podstawa, osada kołowrotu.
Anwittern (angewittertes Erz) ruda osadzająca się, przyczepiająca się głazów.
Anwitterung wyziewy osiadłe na rudzie.
Anwurf p. *Anschütt* przysyp.
Anzug nita.
Arbeit mit breitem Blick p. *Strebearbeit* odbudowa przysposobiona.
Arbeitsbrust- l. gewölbe czeluść robocza (gdzie się pracuje).
Armfrischen (Erz) rudy ubogie wzbogacać.
Arschleder p. *Bergleder.*
Arsenikbutter masło arszenikowe.
Arsenik könig arszenik lity.
Arsenikleber wątroba arszenikowa.
Aschenfall popielnica, popielnik.
Aschkrücke kociubka do popiołu.
Aschlochblech blacha do zastawiania popielnika.
Asphalt asfalt, smoła ziemna, kir.
Atlasvitriol witryol jedwabisty.
Aufbereitungswerkstaette pracownia przygotowawcza.
Aufbrechen (Eisen) próbować, czy się żelazo nadaje do kucia.
Aufdeckarbeit robota odkrywkowa, odkrywcza, opałowa.
Auffahren podnieść (o chodniku), wznosić się.
Aufgeber nasypujący rudę i węgle do pieca.
Aufgebetrag skrzynia, niecki do podawania węgli i rudy do pieca.

Aufgiesser polewacz.
Aufgiesslöffel łyżka do polewania.
Aufhängrechen p. *Rechen* wieszadło, palec.
Aufheben wzwodzić, podnosić.
Aufhub wzwód, p. *Aufzug*.
Aufholen wydobywanie.
Auflassen porzucić, opuścić, zarzucić, zrzec się, zaniechać.
Auflaufer p. *Aufgeber*.
Aufnehmen e. Stollen aus d. freien nowy chodnik założyć.
Aufplattung wiązanie płaskie.
Aufsattelung podwyższanie się (o chodniku.
Aufsatzkranz wieniec śrótowy.
Aufsatzstange łokciówka.
Aufschlag otwór, odkrywka, odkrycie, wybicie, wkop.
Aufschlagspunkt miejsce, punkt, środek miar obranych. punkt rozpięcia, rozkładu miar górniczych.
Aufschluss odkrywka p. *Aufschlag*.
Aufschlusskranz p. *Anschlusskranz* wieniec czołowy.
Aufwerfhammer młot podrzutowy.
Aufwältigung przeróbka komory (chodnika) zawalonej, przebudowa.
Aufziehen p. *Aufheben* wzwodzić.
Aufzug wzwód.
Augennicht p. *Nicht* urewiec, żużel.
Augensalz sól oczkowa.
Ausbau wybudowa, wyprawa, zabudowa na powierzchni p. *Abbau* i *Einbau*.
Aubeute obłowiny.
Ausbeutegrube kopalnia, z której się dobywa kopalin.
Ausbeuten dobywać z kopalni.
Ausbeutestock (trog) skrzynia, gdzie się obłowiny składa, wózek górniczy, pies.
Ausbiss warstwy, pokłady wychodne.
Ausblasekanal szyja wywiewna, przewód wywiewny.
Ausblasen d. Hochöfen wystudzić (miechem) piec.
Ausfäumen wyfalmować, wyszumować.
Ausgebauenes Feld wyrobiska.
Ausgussrohr wylew, ujście, rura służąca jako wylew.
Aushöhlung wydrążenie, żłobkowanie.
Auskehlen szurowanie (O.).
Auskeilen sich der Gang żyła ścina się klinowato, wyklinia się, pokład kopalni ścina się klinowato.
Auskeilung wykliniania (Ł.).
Auskesseln przybrać kształt kotła.
Ausketzern żłobić i kliny wybijać.
Auslängen przedłużać.
Ausläufer kończyny.
Auslöser rozjemnik.
Auspauschen rozdrobić, rozkruszyć.
Ausrichten wyszukiwać *d. Verwerfung* linię uskokową, uskok, odbudowa przedwstępna.
Ausschlacken żużel wybrać, kruszec czyścić, żużel wybić, wyłamać.
Ausschlagen kruszyć, drobić.
Ausschneiden sich utykać, smurzyć.
Ausschürfen wykopać.
Ausseigern wysączyć, wyciec podczas topienia.
Ausstreben Eisen wyciągnąć (młotem) żelazo.
Aussud wywar, wywarzyny.

B.

Backofen piec spiekowy.
Ballendamm tama belkowa.
Band kłapeć, ława.
Bandhauer rębacz.
Bank ławica, płaskury, obłazgi.
Bär obciążnik.
Barreneisen żelazo sztabikowe.
Baue alte dawne zroby.
Bauererz czyste srebro, ruda srebrna czysta.
Banhafthaltung utrzymanie w stanie odbudowy.
Bauwürdig wart aby pracować, zdolny, godny odbudowy, opłacający odbudowę.
Becken p. *Mulde* zagłębia, łęki.
Befahrbar dostępny.
Bafahrung objeżdżanie, objażdżka, zwiedzanie kopalń.
Behauen poszukiwać za pomocą rąbania.

Beigang chodnik boczny.
Beilass przynależność.
Belegen puścić w ruch.
Beräumen usunąć, uprzątnąć.
Bergader żyła kruszcowa.
Bergälteste starszy górnik.
Bergart ziemia kruszcowa (B. A).
Bergart taube obstach, ziemia płonna, jałowa.
Bergausteiler wydzielający należące się udziały.
Bergbarte topór górniczy, oskard.
Bergbau kopalnictwo, robota górnicza.
Bergbaubetrieb prowadzenie robót górniczych, przemysł górniczy, kopalnictwo.
Bergbutter glina żółta tłusta.
Bergeisen p. *Fimmel* dłóto.
Bergfertig chory z powodu choroby górniczej, suchotnik.
Bergfeste ochrona skalna.
Bergfossilien kopaliny.
Bergfreiheit wolność górnicza, wolność zakładania kopalni.
Bergfrohne należytość, danina górnicza.
Bergharz żywica ziemna.
Berghaspel winda, dźwigar, ciągacz p. *Haspel.*
Bergherr gwarek.
Berghund p. *Hund* wózek górniczy, pies.
Berglachter p. *Lachter* sążeń górniczy.
Bergleder fartuch, skóra p. *Arschleder.*
Berglosung wolne miejsce przeznaczone na zwiezienie rumowiska, wybranej ziemi.
Bergmann górnik, *von der Feder* piórowy (uczony), *vom Feuer* ogniowy, *von Leder* skórzany.
Bergmehl pył krzemionkowy.
Bergmilch kruszce białe płynne.
Bergmittel p. *Bergart* ziemia kruszcowa.
Bergnachfahrer dozorca robotników.
Bergoel olej skalny, nafta, kanfina, ropa.
Bergrath radca górniczy, olbornik
Bergregale królewszczyzna górnicza.
Bergrevier okręg górniczy, związek górniczy.
Bergschaden szkoda zrządzona przez wykonywanie górnictwa, uszkodzenie kopalni.
Bergschicht robota wykonywana w wolnych chwilach.
Bergschmiede kuźnica, kuźnia górnicza.
Bergschüssig z ziemią zmięszany, nieczysty.
Bergschwaden powietrze zatrute, rozpary nieczyste.
Bergtheer wosk ziemny p. *Erdharz.*
Bergwand ziemia, łupek okrywający kruszec.
Bergwerk kopalnia, żupy (kruszcowe, solne).
Bergwerksmasse miara górnicza p. *Grubenmasse* i *Tagmasse.*
Bergversatz zasadzka.
Besatz przysypka, przybitka dziury strzałowej.
Beschicken die Erze kruszec mięszać, zaprawiać.
Beschickung namiał, domieszka, zaprawa kruszców.
Besensole udział w solance dla bachmistrza na miotły i rękawiczki, namietlne.
Besteg p. *Geleit* smuga, rodzaj ziemi kruszcowej walającej, cienka warstwa iłu.
Bewaesserung skrapianie, nawodnianie.
Bihne kruszec przeznaczony do stopienia.
Bittersole p. *Mutterlauge* ług słony.
Bitumen ił bituminowy, żuber, błotnik.
Blähendes Gebirge pokłady, warstwy pęczniejące.
Blaeser dmuchacz, dymacz, wydmy gazowe (rozparowe).
Blaserrohr dmuchawka, świstuła.
Blasgewölbe p. *Formgewölbe* czeluść formowa.
Blättererz kruszec przykryty płatkami czystego srebra.
Blätterheben p. *Braten* szpleisować, wytapiać, prażyć.

Blätterkohle węgle listkowe.
Blechhammer, *Blechhütte* blachownia, blacharnia.
Blechwalzer walce blachowe.
Bleiabgang żużel ołowiany.
Bleiarbeit topienie rudy srebra zawierającej ołów.
Bleiblume kwiat ołowiany, treść ołowiana.
Bleicherz bladokrusz.
Bleigang żyła ołowiu.
Bleiglanz kostkokrusz, kruszec ołowiany, galena, błyszcz ołowiu.
Bleikönig p. *Bleiblume*.
Bleimulm zwietrzały ołów.
Bleiofen piec do topienia ołowiu.
Bleiquick amalgam ołowiu, ołów z rtęcią.
Bleischicht ilość ołowiu naraz stopionego.
Bleischweif ołowiec.
Bleistufe podkop ołowiu, wyroby, roby, zrobiska ołowiu.
Bleizug koło szklarskie do ciągnienia ołowiu okiennego (B. A).
Blende światło w chodnikach, tudzież blenda (pseudogalena) ruda złożona z cynku, żelaza i siarki.
Blickgold czyste złoto (M.) blickgold złoto, przez które przegląda jeszcze srebro (B. A), złoto z domieszką złota p. *Kapellengold*.
Blicksilber czyste srebro (M), srebro błyskawe.
Blockmörser moździerz klocowy (na klocu osadzony).
Blocksalz sól w bałwanach.
Blocksignal sygnał trójkątny.
Blockzinn (Zinn in Blocken) cyna w świniach, bryły cyny.
Blume piana np. *Silber geht in Blumen* zaczyna się pienić.
Blutstein krwawnik p. *Glasskopf*.
Bodenstein spodek (Ł).
Bohle brus.
Bohlenstück oszwary.
Bohnenerz żwir żelazny, żelazo bobikowe.
Bohrdocke kocieł.
Bohrduckel jama, bania, studnia górnicza, szyb, bełkotka.
Bohrfäustel młotek do wbijania świdra w kamieniołomach.
Bohrkeule gruszka.
Bohrklotz obciążnik.
Bohrloch otwór świdrowy, studnia górnicza, szyb.
Bohrmaschine wiertarnia (Ł), wiertak.
Bohrscheibe przykrywa otworu świdrowego.
Bohrschmand łyżkowiny, błoto, namuł.
Bohrschengel waga, wahacz, wahadło.
Bohrspreize rozpory wiertnicze, pentar hydrauliczny.
Bohrtäucher kadłub.
Bohrzeug (Schaft u. Bohrstücke) przyrząd wiertniczy.
Bolzen p. *stehende Spreizen* słupki.
Bolzenschrotzimmerung oprawa na dranki.
Bolzenzimmerung oprawa słupkowa, czołodrzewna.
Böschung uskok, stok pochyły zakopu, zeskok.
Boysalz sól zamorska, krupiasta, gradówka.
Branddamm wał pożarny.
Branderz zgorzelica, ruda palna.
Brandschiefer łupek palny.
Brandsilber srebro oczyszczone w piecu do ociągania.
Braten p. *Blaetterheben*.
Brauneisenerz p. *Limonit* żelaziak brunatny.
Brauneisenstein ruda żelazna brunatna, okrawa.
Braunkohle węgiel brunatny, bury (burowęgiel wedle star. górn.).
Brechstange (eisen) stosygla, drąg żelazny, wyłomidło (B. A), kosior *(Krücke)*.
Breiter Blick szeroki przodek.
Breithacke topór.
Breithaue (Rothaue) motyka.
Bremmer odstęp w szybie.
Bremmerschacht szyb z odstępami, oddziałami.

Bremsberg chodnik spadkowy, równia pochyła, pochylnia.
Bremshütte kuźnica srebra.
Bruch przełam, załam, odłam, utrącenie się, zawał.
Bruchbau włamy, odbudowa załamowa.
Bruchsilber odpadki, okruchy srebra.
Bruchstein kamień łamany, kruszony.
Brücke pomost, spąg szybowy.
Bruderladen kasa bracka, kasa otroków, związek bracki.
Büchse pyskacz.
Buckel siodło, podniesienie łukowe.
Bühne przykrywa, ława pomost, tama, bono p. *Ruhebühne* spoczynki, przestanki.
Bühnlöcher zacięcia, wyrąb, gniazdo.
Bündel ściskacz.
Bünge zroby, zrób, p. *Pinge*.
Butzen buły.

C.

Capellengold p. *Kapellengold* i *Blickgold* złoto z pod kapeli czyszczone w piecu do ociągania.
Cement cement, kit, klej, wapno bezwodne.
Cementkupfer miedź najprzedniejsza.
Cementwasser woda klejowa, cementowa.
Concession koncesya, przyzwolenie, nadanie, zezwolenie.
Conglomerat p. *Konglomerat* zlepy, lepy (Ł), zlepienia (O.).
Contactgang żyła graniczna.
Cuvelage zabudowa szczelna *in Gusseisen* żelazna, *in Holz* drzewna.
Cuvelagekranz p. *Aufsatzkranz* wieniec śrutowy.

D.

Dach nakład, wierzch, przykrywa (O).
Dachstein wierzch, strop (Ł), dachówka (M).
Dammerde wierzchnia warstwa ziemi na pokładzie węgla.
Dampfgöpel dźwigarka parowa.
Dampfgöpelseil linia spustowa u dźwigarki.
Darrhaus (kammer) suszarnia.
Deckung opona.
Deul dul, kłąb p. *Eisenklumpen* wilk.
Deul roh u. gaar aufbrechen wyłamywanie dulu na surowo.
Dölle nizkie położenie ziemi.
Donlage (Donlege) pochyłość, spadzistość, urwisko.
Donlegig pochyło, obłazgiem, urwisto.
Dome kaleniec (O).
Doppelgänge żyły podwójne, dwojakie.
Doppelkerhaue askard.
Doppelmass miara górnicza podwójna.
Dornengradirung tężenie cierniowe.
Drahmbaum odbijak.
Drallzüge podłużne wyżłobienie.
Drathzieherei druciarnia, drutowanie, drutarnia.
Drehbank tokarnia.
Drehkreuz kołowrot.
Drehungsgeblaese miechy obrotowe p. *Rotationsgeblaese*.
Druckpumpe pompa z tłocznią, pompa stokowa.
Druse skorupka kryształowa, zwietrzały kruszec (Ł), gromadka (O).
Drüse próżne wydrążenia, komórki.
Duckelbau odbudowa duklowa, dołowa.
Dunkel p. *Zeche*.
Durcharbeiten przekopać, przeleźć.
Durchschlag przebitka, przekop, przełom.
Durchschlagszug wytyczenie przebitki.
Durchsetzen sich (o żyłach kruszcowych) przebijać się.
Durchsinken e. Schacht szyb wgłąb kopać, pogłębiać.
Durchwittert pomięszany na wskroś.

E.

Ebensohle poziom.
Eigenlöhner kopacz, górnik przypuszczony do gwaractwa i pracujący w kopalni.
Einbau włom, wkop.
Einbruch zakop, podrywka (O).
Einfahren in d. Schacht spuścić się, wejść do kopalni.

Einfriedung ogrodzenie kopalni, ubezpieczenie otworów.
Einkamung podpustka, podpórka.
Einkehlen szurowanie, wykrążenie (oprawy).
Einsatzöffnung otwór do wsypywania.
Einschlagen rozpocząć kopać, włamywać się.
Einstrich rozpora poprzeczna, poprzeczka.
Eintrag nasada.
Einträнken włożyć kruszec do roztopu ołowiu dla ułatwienia stopienia.
Eisen gediegenes żelazo rodzime, *kaltbrüchig* kruche na zimno, zimnokruch, *rohes* surowiec, *rothbrüchig* kruche na gorąco, rozprach.
Eisenbeize moczenie żelaza (przed pobielaniem).
Eisendruse ruda żelaza ścięta w kryształy.
Eisenerde ziemia zawierająca żelazo.
Eisenerz ruda żelaza.
Eisenfänger ściskacz śrubowy.
Eisenglanz (glimmer) błyskawka, łyszczek żelaza.
Eisenhütte huta żelazna, kuźnica, dymarska żelazna, rudnia, rudnica.
Eisenkies piasek żelazny, dzarń żelazna p. *Bohnerz*.
Eisenklumpen p. *Deul*, dul.
Eisenmulm żelazo zwietrzałe.
Eisenschicht ilość żelaza naraz topionego.
Eisenschmelzer dymarz.
Eisenstein kamień żelazny, ruda żelazna, żeleziak (Dar), *hellgrauer* jasnokrusz.
Eisenstufe kawałek rudy żelaznej.
Eisenthon glina żelazista, zawierająca żelazo.
Eisenthongebirge utwór górski gliny żelazistej.
Eisenwerk fabryka żelaza, kuźnica.
Enterben pogłębić, aby chodnik głębszy ściągał wodę z wyższych.
Entlasschein p. *Abkehrschein*.
Entlastungsbogen podwalina łukowa.
Erbkuks udział w gwarectwie przyznawany właścicielowi ziemi p. *Freikuks* (różnica).
Erbschacht szyb najgłębszy.
Erbstollen chodnik głęboki, główny, okręgowy p. *Revierstollen*.
Erdbrand pożar we wnętrzu ziemi z zapalonych węgli.
Erdharz żywica ziemna, asfalt, kir.
Erdkohle węgiel ziemny, brunatny.
Erdlager pokład ziemny.
Erdoel olej ziemny, skalny, ropa.
Erdschicht warstwa ziemna, ziemi.
Erschroten w kopaniu na wodę natrafić, dokopać się wody.
Erschürfen odkryć.
Erzart gatunek rudy, odmiana kruszcu.
Erzauge ruda ziarnkowata.
Erzbruch (grube) kopalnia kruszcu.
Erzgang żyła, chodnik kruszcowy.
Erzmittel wypełnienia kruszcowe.
Erzmühle rudo-młyny.
Erzreich obfity w rudę.
Erzröste p. *Erzmühle* i *Röste*.
Erzschlich ruda oczyszczona.
Erzstufe żyła, kawałek rudy.
Erzteufe głębokość szybu.
Erztrog płóczka.
Erztropfen ruda srebrna kroplista.
Erzwäsche płóka, płóczka, płókanie rudy.
Esse kuźnia, komin.
Essenklappe klapa, zasuwa, przykrywa.
Extractionswerk wydzielarnia p. *Laugewerke*.

F.

Fahrbogen sprawozdanie tygodniowe co do zwiedzania kopalni.
Fahrbuch dziennik górniczy, księga objazdów, zwiedzania kopalni.
Fahrkunst spusty.
Fahrloch otwór w przestanku, pomoście.
Fahrmaschine urządzenie zjazdowe, silnia zjazdowa.
Fahrleder fartuch z tyłu, opona.
Fahrraum chodnik właściwy.
Fahrschacht szyb wjadzowy.

Fahrt drabinki, zejście, schodzenie, spuszczanie się do kopalni.
Fallen pochylenie, upad, spadek, *Einfallen, Verflächen.*
Fallfangschere szczęki.
Faltung fałdowanie.
Fangfeder koronka.
Fanghacken nogi.
Fangistrument chwytawka, przyrząd ratunkowy.
Faule Gaenge żyły płonne (Ł), chodniki leniwe, gdzie ma się zwolna chodzić (BA).
Faules Eisen żelazo przepalone.
Faules Gebirge kamień kruchy (BA).
Federauschuss krystalizacya pierzasta w kształcie piórek.
Federerz piórokrusz.
Federharz żywica sprężysta.
Federsalz sól pierzasta.
Feingold czyste złoto.
Feinkorneisen żelazo drobnoziarniste.
Feinsilber czyste srebro.
Feld pole górnicze.
Feld abgebauenes wyrobiska, zroby.
Feldspath skaleń.
Feldsperre pole zastrzeżone, niedostępne, z powodu, że ktoś nabył prawo przeszukiwania na niem.
Feldstrecke chodnik pośredni (Ł).
Feldvermessung pomiar, zamierzenie pola.
Fellverschaerfung kończyny pola górniczego, wcięcia się pola górniczego.
Felsenader żyła skalista.
Felsenwerk miał kamienny.
Ferch wyziewy siarkowe.
Feste twarde kamienie, opoka.
Fettthon ziemia folarska.
Feuerbrücke murek przedziałowy, próg.
Feuerhacken bosak, osęk, osęka.
Feuerraum palisko, palowisko (Ł).
Feuersetzen wypalanie.
Feuerzeug krzesiwo (Ł) podpałka.
Fimmel żelazny klin do rozsadzania.
Fimmelfäustel młot.
Firste p. *Förste* góra, wierzch, powała, pułapa.
Firstenbau odbudowa pułapami, stropowa.
Firstenweise do góry, w górę, pod wierzch, pod powałę.
Flachfallend lekkospadzisty.
Flachstebe bilety.
Flachwalzen walce, wały gładkie.
Flammofen piec płomienny.
Fleissgold piasek złoty p. *Waschgold.*
Flintglass szkło kryształowe, czyste.
Flitschgold p. *Fliessgold.*
Flötz warstwa, pokład.
Flötzgebirge góry pokładowe, warstwowe.
Flötzlage (schicht) pokład poziomy.
Flötzweise pokładami, pokładowo.
Flüchtiger Salz sól lotna.
Flügelanemometer prądnik wiatrakowy.
Flügelort chodnik boczny, skrzydła, *(Seitenbau).*
Flügelrad skrzydło wiatrakowe.
Flugsand kurzawka p. *Triebsand.*
Fluss roztop (Ł) top, topnik (BA).
Fluss blumig kwiecisty roztop, średnia surowizna.
Flusspulver proszek do roztapiania.
Förderrolle sypka p. *Füllrolle.*
Förderschlacht szyb dobytkowy, okno dobytkowe, dobywalny, popędowy, wywozowy, szyb warpowy (?) (O),
Förderstollen chodnik wywozowy.
Förderstuhl cap (O).
Förderungsmaschine maszyna wyciągowa, popędowa.
Forderungsschacht p. *Förderschacht.*
Formalhauer kruszak.
Formalstücke okruchy, sól centnarowa (Ł).
Formhacke (meisel) pogrzebacz, formak, formysel.
Former kształtownik (BA).
Formsand piasek (miałki) formowy.
Förste piętro, dach, wierzch, powała, p. *Firste.*
Förstenbau odbudowa wschodowa odwrotna, stropowa, wznosząca się.
Förstenkappe wcios (Ł).
Förstenkasten wypierzanie, okładanie.
Fossil ciało kopalne, kruszec.

Freifahren zwiedzać kopalnię, nadawać.
Freifahrt objazd, oglądanie, zwiedzanie kopalni, zjazd do kopalni.
Freifahrung objazdy, oględzina, zwiedzanie kopalni.
Freifallapparat nożyce.
Freifallschere nożyce zwyczajne *selbstthätige*, luźnospad, samodzielnie działające.
Freifallbohrung wiercenie z nożyc.
Freischurf wyłączność górnicza, udział w gwarectwie przypadający panującemu, wolny od wszelkich wpłat i należytości, jeżeli użyto tego wyrazu w miejsce *Freikuks*.
Freischurfbuch księga wyłączności.
Freischurfgebühr wyłącznościowe.
Freischürfer poszukujący, poszukiwacz w okręgu wyłącznościowym (uprzywilejowany) p. *Schürfer*.
Freveln Salzstücke suszyć sztuki soli (warzonej).
Frischblei czysty ołów kruszcowy.
Frischiesen żelazo fryszowane czyste. (Dar).
Frischen fryszować, ponownie przetapiać, czyścić, świeżyć (Dar).
Frischer fryszerz, fryszer, fryszownik (BA).
Frischfeuer ogień fryszerski, kuźniacki (Ł).
Frischofen fryszerka, piec fryszerski, do odświeżania kuźniarka.
Frischpfaune kocioł do topienia miedzi.
Fristgelder l. Fristengelder opłata za spoczynek, spoczynkowe p. art. IV patentu ogłaszającego ust. o gór.
Fritte fryta, zacier na szkło, na roztop szklany, miazga szklana.
Frohne danina górnicza, p. olbora.
Frosch żaba (przy kole palczatem).
Fuchs wylot, spadek, *F. schleppen* niedbale robić.
Füchse wypukłość.
Füllort wylew, lejek (D), narożnik, podziemna komora.
Fundeid przysięga, że kopalnię odkryto przed innym.
Fundgrube kopalnia, w której odkryto kopaliny poszukiwane.
Fusspfal pątnik.
Futter dosypy.
Füttern dosypywać, podsypywać.

G.

Gaar p. *Gar*.
Gang żyła, odmienny kierunek pokładu (Ł), chodnik, zrób, zrobisko (M) i (BA), *abschneiden sich* ścinać się, *adelig* obfity, bogaty, *bleibt in seinem Streichen* chodnik zostaje w kierunku właściwym, *durchsetzen sich* przebijać się, *fällt aus s. Streichen* zbaczać, zmieniać kierunek, *faul* płonny, jałowy, *flach* leżący, *flachfallend* pochylony, ukośny, *hebt sich* wżnosić się, *keilt sich aus* wyklinać się, *kreutz sich* krzyżuje się. *schaaren sich*, *schleppen sich* włóczyć się, towarzyszyć (gdy jedne pokłady za drugiemi następują), *seiger* pionowy, *schwebend* poziomy, *stehend* stojący, *stürtzt sich* zapada się, *taub* jałowy, płonny, p. *faul tonnlägig* upadający, *thut sich auf* przybierać, *übersezt* zarzucony, *verdrückt* zwężony, *verschlagen* rozbijać się, *verworfen* zarzucony p. *übersetzt*, *wirft e. Bauch l. Haken* burzyć się, okrągławo się zakrzywiać, haczyć się, zakrzywiać się pod kątem, grubieć, *Schaarkreuz des G.* krzyżowanie skośne, *Verwerfung* uskok, *Winkelkreuz* krzyżowanie prostokątne, pod kątem.
Gangart obstachy (Ł), pławnica, wypławek (BA), złoże (Dar).
Gangerz kruszec znajdujący się w żyłach.
Ganggebirge góry chodnikowe, góry zrobiste (BA).
Gans gęś, masa żelazna twarda, twarde kamieniska.
Garerz ruda dostatecznie wyprażona, czysta, wywarzona.
Gareisen żelazo czyste, wykończone.
Gares Eisen żelazo dobrze wytopione.

Gargang bieg zupełny.
Garkupfer miedź czysta i ciągła.
Garmachen czyszczenie kruszców.
Garofen piec do czyszczenia.
Garsalz sól czysta, wywarzona do czystości.
Garschlacke żużel denny, zamróz.
Gas gaz, rozpar.
Gasauströmmung wyziewy rozparowe
Gasbrunnen bełkotki.
Gebirge pokłady, góry, *aufgeschwemmt* napływowy, *fest* twardy, stały, *ganz* jednolity, *gebräches* sypiący się, *geschichtet* skały osadowe, uławicone, *loses* luźny, *mildes* miękki, *schwimmend* kurzawka, napływowe, *zerklüftet* rozpadliny.
Gebirgsart p. *Steinart.*
Geblaese miech, *arbeitet v. spielt* w ruchu, *steht still* milczy.
Gebläseraum miechownia.
Gedigen rodzinny, samorodny.
Gefährte ślad.
Gefaessofen piec naczyniowy.
Geflunder żłób.
Gefriermetode zabudowa przez zamrażanie.
Gegenort czoło przeciwległe.
Geissfuss nogi.
Geleit p. *Besteg.*
Gerrinne paar żłobki parzyste.
Gerinnstein najlepsza odmiana rudy cynowej, osadzającej się na żłobku tłuczki.
Gerölle żwir gruby, otoczaki, otok (D).
Geschiebe p. *Verdrückung* ścieśnianie, znikanie (Ł), kawał rudy, skały przez wodę wyrwany i uniesiony, urwisko, ułam.
Geschmiediges Erz ruda topna, ruda podatna.
Geschmiedigkeit ciągłość. podatność, podajność, giętkość, kowalność.
Geschür oskrobiny z pieca, wyskrobiny.
Gesenke (Absinken) komin, szyb ślepy.
Gestaenge tyczki, drągi, cięgle.
Gestaengebohrung wiercenie (sztangere) tyczkami.
Gestaengsteuer należytość za połączenie drągami, cięglowe, prętowe.
Gestehungskosten nakład, koszta wytworzenia (produkcyi), ogólne.
Gestein kamienie, kamienisko *tauber* obstach.
Gestell zaprawa (Ł).
Gestübe ksztyb, mięszanina węgla miałkiego i piasku, miał, zalepa (Ł).
Getriebe rygle, kliny, kszpany, część góry zwrócona ku słońcu.
Getriebearbeit robota gnana, pośpieszna.
Getriebezimmerung oprawa gnana.
Geviere p. *Schachtkranz* okno, wieniec.
Gewerke gwarek, kopacz, górnik, ludzie opędzający koszta prowadzenia kopalni, należący do stowarzyszenia górniczego p. *Mitgewerke.*
Gewerkentag wiec gwarków, zebranie, zgromadzenie gwarków
Gewerkschaft gwarectwo, stowarzyszenie górników, stowarzyszenie kopaczy, spółka górnicza.
Gewinn an Erz ilość wydobyta kruszcu.
Gezähe naczynie górnicze.
Gezeugstrecke główny chodnik.
Gezimmerungsauswechslung przeróbka, wymiana oprawy.
Gicht gichta, nadpiecek, ganek, wchód na wysoki piec, *leere* próżne naboje.
Gichtaufzug, Gichtbrücke gichtociąg, pomost piecowy.
Gichtmantel nadpiecek.
Giesserz bronz.
Giesserei odlewarnia, ludwisarnia.
Giesser odlewacz.
Giesskolben (löffel) łyżka do nalewania kruszcu stopionego.
Giftmehl arszenik biały.
Giftstein kamień arszenikowy.
Glanzerz błyszczokrusz.
Glanzkohle węgiel czarny, kamienny.
Glasserz ruda srebra szklista.
Glasshütte dymarka szklana.
Glasskopf ruda żelazna, kamień żelazny błyszczący, krwawnik.
Glassofen piec do topienia szkła.

Glätte gleita, p. tamże.
Glauch bladoniebieski.
Glimmer mika, błyszcz, błyszczyk.
Glühofen piec żarzysty, glijowy, rozgrzewalny (Ł), do rozpalania (BA).
Glühraum p. *Schmelzraum* ognisko, żarzysko.
Goldgeschiche urwisko z rudą złota.
Goldkönig czyste złoto.
Göpel dźwigarka.
Graeberei rudokopy (Ł), odbudowa rowami.
Gradbogen półkole stopniowe, kątomierz łukowy (O).
Gradiren gradyrować, przez warzenie czyścić.
Gradirhaus (werk) tężnia (Ł), budynek, w którym sól czyszczą i tężą.
Gradirung tężenie.
Gradirwasser woda solna (do czyszczenia złota).
Graunicht surowiec groniasty.
Graupe kruszec drobno potłuczony.
Grauwachs szarogłaz.
Grob małowart, bez wartości, mało zawierający.
Grobkohle węgle twarde, kostkowe.
Grubenarbeit robota w kopalni, podziemna.
Grubenaufstand doniesienie, sprawozdanie o jakości i stanie kopalni.
Grubenausbau ocembrowanie, zabudowa podziemna.
Grubenbau odbudowa podziemna.
Grubenbeil toporek górniczy.
Grubenbericht p. *Grubenaufstand*.
Grubenblende latarnia górnicza.
Grubenbrand pożar kopalni.
Grubeneinfahrt wjazd do kopalni.
Grubenfeld pole górnicze.
Grubenförderung przewożenie podziemne, w kopalni, wywożenie, wydobywanie kopalin, wywożenie z kopalni.
Grubengas powietrze wybuchające, rozpary wybuchające.
Grubengefälle materyały wybuchowe używane w kopalniach.
Grubenmass miara górnicza.
Grubenraitgeld (steuer) zjazdowe (?), wywozowe (?), spoczynkowe (?).
Grubenscherzer nóż, kozik.
Grubenwasser woda z kopalni wychodząca.
Grundriss rzut poziomy, rys poziomy.
Grundsohle próg, podkładki.
Grundstrecke chodnik główny.
Grünlicherz zielonawokrusz.
Grus zaspy piaskowe.
Guhr rozczyn kopalin z wodą.
Guhr dynamit dynamit krzemionkowy.
Guhrig kruchy, łamliwy.
Guterz bogata ruda.

H.

Haarsilber srebro rodzime włosiaste.
Hacke kilof podwójny, oskard, siekiera.
Hackenwerfen wycięcia, załamania (Ł).
Halde ziemia wyrzucana z kopalni, hołda, hałda, warpi, warpisko, fursztus, kupa gruzów, kopiec, górka.
Haldenplaz warpisko, warpowisko.
Hallore halor, hutnik, robotnik na soliskach.
Hammerbahn płatnia młota, młot.
Hammerhelm toporzysko, stylisko.
Hammerordnung porządek kuźniarski, rudnic.
Hammerwerk kuźnica.
Handfahrt schodzenie do kopalni po drabinie.
Handfäustel perlik, berlik.
Handkrückel rączka.
Handscheidung przebieranie.
Hängebank wejście (do szybu).
Hängebogen (bügel) wieszadło.
Hängeisen zawieszenie, wieszadło panwiowe (Ł).
Härten (das Eisen) kwasić żelazo (BA) nastalić.
Hartfluss surowica szkląca, twarda (Ł).
Hartwasser ciecz do hartowania, nastalenia.
Harzern hartowanie w ognisku.
Haspel kołowrót.
Haspelhörner rogi, korba.
Haspelstützen podpory kołowrotu.

Haspeler ciągarz.
Haue drewniany młotek do drobienia kamyków żelaznych.
Hauer rębacz, rąbacz.
Hauerwerk rąbanie, robota rąbana.
Haugeld zapłata rąbacza.
Hauptschacht główny, najgłębszy szyb.
Hauptschachtbühne główna powała.
Hebethürstock odźwierze początkowe.
Heimsagen zrzec się, porzucić.
Herdformerei formowanie przed piecem bez nakrycia.
Hereintreibearbeit robota wyłomowa, klinowa.
Hilfsbau urządzedzenie pomocnicze.
Hilfsschacht szyb pomocniczy, odbudowa pomocnicza.
Hilfszins opłata za dozwolone służebności górnicze.
Hintergebirge tylna strona góry.
Hobelbank heblarnia, ławka do heblowania.
Hochofen wielki piec.
Hoffnungsschlag podkop, włom próbny, wkop, wyłączność górnicza podziemna.
Hohleisen dłubaczka, skublica.
Hohlladen strzelanie w próżni.
Hornblende blenda rogowa, błyszcz rogowy.
Hornerz ruda srebra półprzeźroczysta,
Hornstein rogowiec.
Hülse hilza.
Hund pies, wózek: węgierski (o 2 parach kół nierównych), niemiecki (o 2 parach kół równych), skrzynia wywozowa.
Hut-eiserner przyczółek żelazny (żyły wychodne, zawierające rudy przekształcone).
Hutkaffer baba stożkowa.
Hutmann sztygar.
Hütte huta, *Eisenhütte* kuźnica, rudnica, rudnia, *Glashütte* dymarka.
Hüttenmeister hutniczy.
Hüttenrauch sadza kruszcowa.
Hüttentausend 250 sztuk.
Hüttenwerk p, *Hütte.*
Hüttenwesen hutnictwo, dymarstwo, kuźniarstwo, rudnictwo.
Hüttenzentner ciężarek = 150 funtów.

J.

Jodhaltige Mineralien jodaki.
Joch (o cymbrynach) podłużnica, para.

K.

Kalkstein wapień.
Kalkspath wapień krystaliczny.
Kalkstuff wapień źródłowy.
Kampagne bieg (roztopu kruszcowego).
Kapelle piec do ociągania.
Kapellengold złoto oczyszczone w piecu do ociągania, złoto ociągane.
Kappe p. *Förstenkappe* wcios, podwoje, kapa.
Karrenlaufer wozak, szleper (Ł), taczkarz (BA).
Kastenschlagung, *Kastenzimmerung* kasztowanie, wypieranie, okładanie rozporami.
Kaster p. *Former* formierz, kształtownik (BA), lepiarz.
Kaue kawa, szopa, jata, koszara (O).
Kehrherd zamiatalne płanisko.
Kehrrad kierat, koło zwrotowe pionowe, kołowrót pionowy.
Keile klin.
Keilfäustel młot do zakliniania (BA).
Keilhacke p. *Hacke* oskard.
Keilhaue kilof, czagan, nosak.
Keilhauerarbeit robota kilofowa.
Kern doreń, szpindla.
Ketzern przełupywać.
Keubel sito, rzeszoto.
Kiesel żwir, piasek krzemionkowy.
Kieselguhr pył krzemionkowy.
Kiesel-kohlensaueres Erz ruda żelaza krzemionkowa.
Kiesung uznanie dochodzonej własności górniczej i jej zabezpieczenie.
Kippen p. *rücken* ześliznąć, spaść.
Kippregel dwurożnik.
Klappenbüchse puszka przy przyrządzie ratunkowym *(Fangistrument).*
Klaube kluba, skrobaczka.
Klaubarbeit przebieranie, przebiórka.

Kleesalz sól oczkowa.
Klopfarbeit odbudowa leżąca.
Klopfwerk łupek odbijany młotkiem.
Klotz młotek.
Klumpen bryła, kłąb, bochenek (soli) (Ł).
Klutte miękki, zły węgiel kamienny.
Knappe otrok, kopacz (Ł), towarzysz, czeladź, kopacz górny (L).
Knappschaftskasse kasa bracka, kasa wspólnej pomocy otroków, związek bracki.
Knechtfahren zjeżdżać w beczkach, w siedzeniach.
Koaksofen suszarnia.
Kobaltblüthe wywietrzalec (BA).
Kobaltglanz kobaltokrusz.
Kohlenmulde pokład węgli (BA).
Kohlensack przestroń.
Kohlensaueres Salz węglan.
Kolbe łupka, kolba.
Kolbenbohrer stępak.
Kolbmeister dozorca czyszczących.
Kollimator przyrząd do oznaczania zboczenia, nachylenia.
Kompass godzinnik.
Konglomerat lepy, zlep, zlepienniki.
Korn p. *Kern.*
Kornling granit.
Kornstätter ciągacz.
Krael v. Kraele grabie.
Krahn dźwignia, kran, dźwigacz.
Kranzzimmerung wieniec, tymczasowa zabudowa.
Kraetz odchód kruszcu przy wyrabianiu. odpadki, okruchy.
Krätze rydel (Ł), skrobaczka, graca (BA).
Krätzer skrobaczka, śrubownica przy przyrządzie ratunkowym.
Krebsen szelest, łomot (gazów).
Kreisen odbijać, uderzać zwolna.
Kreuzen p. *Gang.*
Kreutzschnüre wytyczenie sznurowe.
Krücke kruk, koszora, ożóg, kuczerga, kusior.
Krückel rączka.
Krückelführer wiertacz.
Krücken ożogiem wygrzebywać.
Krumhäler-Arbeit p. *Klopfarbeit* odbudowa leżąca, robota kilofowa.
Krummofen piec krzywy, piec czerpakowy.
Kugeldamm wały koliste.
Kuhlenbau odbudowa słupami, odbudowa słupowa.
Kühlofen piec chłodzący, chłodnik w dymarkach szklarnych.
Kühlschlange chłodnica w alembiku, wąż alembikowy.
Kührarbeiter oddziałowy, robotnik oddziałowy.
Kührführer przewodnik oddziału.
Kunstschacht szyb wodny.
Kupferblau błękitokrusz.
Kupferblüthe kwiat miedzi.
Kupfergang żyła miedzi.
Kupferhammer młot do kowania miedzi.
Kupferhütte hamernia, kuźnica miedzi.
Kupferkalk wapno miedziane, miedź wapniowa.
Kupferkärten czarnokrusz.
Kupferkies żółtokrusz.
Kupferkönig czysta miedź.
Kupfernikel miedziokrusz.
Kupferrohstein (erz) ruda miedziana, surowiec miedzi.
Kupferschiefer miedź łupana.
Kupferschlacke zendra miedzi, żużel miedziany.
Kupfervitriol siarkan miedzi.
Kupferwolle miedź włoskowata.
Kupferzuschlag zaprawa miedzi.
Kuppelofen piec kuplowy, kupelak, piec sforowy.
Kux kuks, udział w kopalni, w gwarectwie, 128 część kopalni. Patrz str. 69 Wykł. pr. gr.
Kukskraenzler zaprzysiężony przedawca udziałów.
Kuksschein list udziałowy.

L.

Lachter łańcuch mierniczy z mosiądzu $5-6^0$, sążeń (O).
Ladeholz okładziny.

Lagerbaum zelbon, legar, kętnar.
Lagergang żyła pokładowa.
Lagerung rozkład rozpięcie (miar górn.), składy (kopalin).
Lagertätte pokład, łożysko (Ł), łoże, skład, złożysko, *plattenförmig* płaskie, *massig* bryłowe, *oberflaechig* powierzchniowe.
Laist błoto, namół w kopalni.
Längenmass miara podłużna, zdłużna, dłużmiernica, wzdłużmiernica.
Laschenbohrer dłuto.
Lauf piętro.
Laufstollen biegnia.
Laufstrecke chodnik główny.
Laugehütte (werk) ługawnia, ługownik p. *Extractionswerk.*
Lebererz wątrobnica.
Ledige Schichte szychty (roboty) nadzwyczajne, niedzielne.
Legirung połączenie, aliaż, przymięszanie, dodanie, stop, przymieszka.
Lettenbesatz przysypka iłowa.
Lettendamm nasypy iłowe, betonowe.
Lettenstauchung obijanie iłem.
Lichtloch okno, świetlnik.
Liegend pokładowy, spągowy.
Limonit p. *Brauneisenstein* żelaziak brunatny.
Lochstein palik, słupek, kamień graniczny.
Löffelbohrer świder łyżkowy,
Löss glina dyluwialna.
Lösche, Löschtrog gista, dzierza do chłodzenia narzędzi rozpalonych (L).
Luftmörtel zaprawa wapienna.
Luftröhre kanał, przewód powietrzny, dysza.
Luftsattel siodło ścięte.
Lunte słupiny, lont, nitka siarkowa.
Luppe łupy, bryła topionego żelaza o wadze 100 funt.
Luppenfeuer dymarka, ogniska kolbowe, szplejsowe.

M.

Mächtigkeit miąższość, grubość, szerokość.
Mann alter dawne zroby, stary chodnik (na nowo odkopany).
Mannloch właz (na walec).
Mannschaftsbuch księga rodowodów.
Markscheide granica, nacięcia, poboki, szlamisko, boczne szyby.
Markscheidebock kozioł mierniczy.
Markscheidekarte mapa kopalni, górnicza.
Markscheidekunst miernictwo górnicze, podziemne.
Markscheider miernik, mierniczy, inżynier górniczy.
Markstein p. *Lachstein* palik graniczny (górniczy).
Mass p. *Grubenmass* miara górnicz.
Masselgarben v. Leistengarben kopyto.
Massenformerei formowanie w piasku tłustym, w masie.
Massengebühr, *Massengelder* miarowe, należytość miarowa.
Meiler miler, milerz, stos drwa palony na węgle.
Meilerstätte kotlina, miejsce spalania.
Meissel posłut, wielki młot (Ł), świder górniczy (Bet).
Mennig minia, minium.
Mennigofen piec do wypalania minium.
Mesinghammer młot do kucia mosiądzu.
Messingofen piec do wypalania mosiądzu.
Metallerz ruda kruszcowa (metaliczna).
Metallkönig kruszec zupełnie czysty.
Metallsalz p. *Spissa* spisa, sól zbita.
Metamorphische Gebirge skały ławiczne, plutoniczne.
Mine mina, podkop, *graben, ziehen, führen*, zrobić, poprowadzić.
Minengang chodnik podkopowy, proprowadzący do podkopu.
Minengraebr, *Mineur*, *Minirer* minier, podkopnik.
Minentrichter stożek strzałowy.
Mineral kopalina, ciało kopalne (Ł) kopanina (M), minerał.
Mineralkohlen węgiel ziemny.

Minutensalz p. *Stücksalz* sól z rumów, z wybojów, wybojowa, kazkowa.
Mitgewerke członek stowarzyszenia górniczego, współgwarek.
Mittel, taube wypełnienia płonne.
Mittelbohrer świder drugi.
Mittelerz kruszec średniego gatunku, średniej wartości.
Mittelpunkt des Freischurfes środek wyłączności, znak wyłącznościowy.
Mittelsalz sól średnia
Mohnsalz sól makówka, makowica.
Mossbüchse skrajnia z mchem.
Morgengänge żyły wychodnie
Moth torf, ciemna pulchna ziemia,
Muffe połączenie, rękawek, sobaczka (Ł), objemka (O).
Muffel, Muffelofen piec muflowy, mufel, tygiel lub mnich gliniany.
Muffenverbindung łączenie, spojenie objemkowe, sobaczkami.
Muldie p. *Becken* łęg, zagłębienia, kotlina, niecki.
Müll, Mull, Mulm ziemia prochowata, próchniasta.
Mundloch ujście chodnika, otwór, dwora (L), wejście, wylot, gardziel (pieca).
Muthen starać się o kopalnią (BA), zgłosić się, ubiegać się o nadanie górnicze, poszukiwać, wykonywać roboty górnicze.
Muthung prośba, zgłoszenie się.
Muthungs-vorrecht pierwszeństwo zyskane wskutek ubieżenia we wniesieniu prośby o nadanie.
Mutterlauge ług słony (Ł), melasa, ług oczyszczony z soli (BA),

N.

Nachbrechen pracować dalej, wyłamywać.
Nacherben den Bergleuten spnścić się do kopalni za ludźmi.
Nachbruch połam.
Nachfall opad, spad.
Nachlasskettenwinde winda, dźwigarka łańcuchowa.
Nachlasskettenverbindung przyrząd do spuszczania.
Nachnahmbohrer rozszerzacz, obcinacz, także *Erweiterungsbohrer*.
Nachpraegen dem Erze szukać kruszec.
Nachschwaden smród siarkowy (w kopalni).
Nachtschicht robota w nocy, robota nocna, godziny nocne.
Naphta nafta, kamfina, olej skalny p. *Erdharz*.
Naphtabergbau kopalnictwo naftowe.
Naphtabuch księga naftowa.
Naphtafeld pole naftowe.
Nebenkluft gałęzie siodeł, boczne rozpadliny, *schaaren sich* łączą się, mięszają się, *schleppen sich* sprzęgają się, towarzyszą sobie.
Nebenschürfe roboty poszukiwawcze w sąsiedztwie wykonywane.
Nest gniazdo kotliny.
Nicht urewiec, nic, dymne żużle z topionego cynku.
Niederschlag osad.
Niederschlagen precypitować, osadzać, strącać, *Kupfer mit Eisen* miedź za pomocą żelaza.
Niere buły, kawał kruszcu, gniazda.
Nietamboss kowadło do pobijania.
Noth zalew kopalni.

O.

Obergestaenge sztangi, cięgle górne.
Obergestell zaprawa górna.
Ofen auslassen wygasić w piecu.
Ofenbruch grzyby piecowe.
Ofenlehm glina na piec.
Ofenlochstöpsel baba cepuchowa, zatyczka piecowa.
Ofenmeister dozorca piecowy.
Ohrenschneiden pyski.
Oerterbau odbudowa filarowa.
Orgelzimmerung oprawa organowa.
Ortsbau odbudowa wschodowa, pozioma (Ł).
Ortsstoss przodek czołowy.
Oxid niedokwas.
Oxidation oksydacya, ukwaszenie.
Oxokerit wosk ziemny.

P.

Partieführer łojownik, starszy oddziału górniczego.
Pechkohle, *Pechstein* węgiel smolny.
Perlsalz jarka, sól jarka, jara.
Pfähle parzyny.
Pfandbrett zaprawa z desek.
Pfändung podpieranie.
Pfandkeil przygłoba, klin.
Pfannenlager panewka, łożysko.
Pfannenstein przywara panwiowa.
Pfänner właściciel warzelni, saliny, żupy.
Pfännerrecht prawo warzenia soli, żupy.
Pfännerrolle obrachunek solny.
Pfännerschaft hutnictwo solne, warzelnictwo, żupnictwo, hutnicy solni, warzkowie, żupnicy.
Pfeilerbau odbudowa filarowa, słupkowa, za biegiem, upadem p. *Oerterbau*.
Picotieren uszczelnianie (O) *das Verkeilen* klinowe, przygłobowe.
Pingen pingi, kotliska, spadliska, duczki, rzapi, studnie.
Pingenbau odbudowa duczkami.
Plattenhammer młot do klepania blach, płaski, płaskownica.
Plattenkeil klin płaski.
Platzgold złoto piorunujące.
Pochgang żyły, zroby wypłukowe.
Poche, *Pochhaus*, *Pochwerk* tłuczka, tłuczkarnia.
Pochen tłuc.
Pocherz ruda do tłuczenia.
Pochhammer, *Pochschlage*. *Pochmühle* tłuczkarnia, stępy do tłuczenia rudy kruszczowej, tłuk.
Pochherd płuczkarnia.
Pochsteiger przełożony nad tłuczkarnią.
Pochtrog koryto do tłuczenia.
Potasche blau, potaż korytny korytowy *calcionirt* kotłowy, ordasz.
Praeparirwalze walce, wały przygotowawcze, pudlarskie.
Prelldamm grobla ochronna.
Prellvorrichtung odbijadło.
Probestange drąg do próbowania dulu.
Puddeln pudlingować, odświeżać, wyświeżać.
Puddlingofen piec do fryszowania, pudlingowy, do wyświeżania.
Pumpenschacht szyb wodny.
Putzenbau odbudowa bryłowa.
Putzenwerk składy nieregularne.

Q.

Quatembergeld opłata ćwierćroczna dla urzędników, groszowe (Ł).
Queckbrei amaligama, rtęciak, ortęć (Ł)
Quecksilber rtęć, żywe srebro.
Querbau odbudowa w poprzek, pochylniami.
Querschlag choduik poprzeczny, przecznik, przebitka, (Ł) przekop.
Quertrum żyła poprzeczna
Quetschhammer młot.
Quetschmühle, *Quetschwerk* młyn do gniecenia, płaszczenia kruszcu.
Quickerz ruda rtęci.
Quickmühle młyn do odczyszczania złota, ortęciak.

R.

Rabensteinerz żelaziak darniowy.
Räderventilator koło przewiewne.
Raseneisenerz żelaziak darmiowy.
Rasineisenstein ruda darnista, łomkowa.
Rast zarzł. wypoczynek, wczas, pomost spoczynkowy.
Raubbau odbudowa łupiezka, nieporządna, nieprawidłowa, rabunkowa.
Rauben wybierać, rabować.
Raumandel iglica, żygadło, żgadło.
Raumschiessen strzelanie w próżni.
Raumauer płaszcz.
Rechen wieszadło, palec.
Reichhaltiges Erz ruda bogata, wiele kruszcu zawierająca.
Reifschaft szyb płotem grodzony.
Rennherd piec retortowy.
Reservatfeld pole zastrzeżone.
Reviersgewerke górnik, należący do związku okręgowego.

Revierstollen chodnik okręgowy, rewirowy.
Richtschacht szacht, szyb prosto w ziemię idący, prostopadły.
Richtschraube śruba do nastawiania.
Richtstollen sztolnia przygotowana (O)
Rippe wykrój, nacięcie.
Rogenstein ikrzak, eolit.
Roheisen surowizna (Ł) surowiec, żelazo niewyrobione, *grell* białe, *halbirtes* połowiczne mięszane.
Rohgang bieg zimny.
Rohoel ropa kipiączka.
Röhrenbündel ściskacz.
Rohstahl, Rohstahleisen surowiec, żelazo surowe.
Rollstein głazy narzutowe, kraglaki.
Rollwehr piec stojący, pieczara.
Rösche przekop wiodący do chodnika (B. A.) roznos, wądoł, stok, rów.
Rost rdza, dodatek do złota i srebra.
Roesten rudę rusztować, prażyć, roszyć.
Rostofen piec płomienny do prażenia rudy.
Rothlerüchig czerwonokruch, rozprach.
Rotheisenstein żelaziak czerwony.
Rothglühendes Erz czerwonokrusz.
Rothaue motyka.
Rothschlag kruszec cynkowy.
Rotationsgeblaese p. Drehungsgeblaese.
Rücken, p. *Kippen* der Gichten, usuwanie się, zeskakiwanie nabojów.
Rückschlag wybuch powietrza.
Rührstock p. Krücke Brecheisen.
Rundbaum wał, sztorc.
Ruschel żyła, pokład płonny, jałowy.
Rutschere suwak p. Wechselschere.

S.

Saalband łupiny, odgraniczenie żyły od skały.
Saamsalz sól siemlarska.
Sackbohrer świder z workiem.
Saife ława piaskowa, mielizna, ławica p. Sandbank.
Saigerherd (ofen) piec do roztapiania.
Saigerung p. *Triebherd*
Saline salina, żupa solna, warzelnia soli.
Salpetergrube doły saletrowe, saletarnie.
Salzader żyła solna.
Salzbergwerk żupa solna, salina p. Saline.
Salzblock bałwan soli.
Salzfactor żupnik.
Salzgraeber solokop, górnik solny.
Salzgraf, Salzgraefe żupnik, dozorca w salinie.
Salzkothe warzelnia soli.
Salzsieden zagotowanie soli.
Salzsiederei warzelnia soli.
Salzsohle (soole) solanka (Ł) surowica solna, surowica, murya.
Salzspindel słonomierz.
Salzsudhütte warzelnia soli.
Salzthon ił słony, solonośny.
Salzwerk żupy solne, warzelnia.
Sandbank płaszczyzna, ława, ławica piaskowa, odmiał, mielizna p. Saife.
Sandformerei formowanie chude, formowauie w piasku.
Sau kopyto (Ł).
Säufenwerk zatopie.
Saugöffnung otwor ssący.
Schaaren p. Gang.
Schaarkreutz zkrzyżowanie żył skośne p. *Gang.*
Schablone wykrój.
Schabote szabota, żabot.
Schacht szacht, szyb, szyba, otwór świdrowy, okno, bania, duczka.
Schachtforderung wydobywanie szybami.
Schachtfutter koszula, futrówka, zaopatrzenie szybowe.
Schachtkaue jata szybowa, ochrona szybowa.
Schachtkranz wiązanie, wieniec u szybu lub wieży szybowej.
Schachtpingen zwaliska, zawaliska szybowe.
Schachtsenkelung pionowanie szybu.
Schachtstoss ściany, boki.
Schachtsumpf rząp, dno.

Schaeren składy łupku węglanego lub ołowianego w pokładach węgla.
Schappenbohrer świder łyżkowy.
Schaufel łopata, korcówka, olawy, skrzynka.
Schaufelventilator koło przewiewowe.
Schäumen burzyć się, miazgę puszczać.
Scherbeneisen p. *Braten.*
Scherbenmauer ściana, *gradstirnig* prosta, *krumig* wygięta.
Scheider szajdownik (BA), rozdzielacz.
Scheidegold złoto odłączone (M).
Scherbel p. *Kolben.*
Schermasse p. *Anhangmasse.*
Schermbreite szerokość boku, boczna.
Scherenstück pochwa.
Schichte warstwa, ławica, szychta, czas pracy, zakończenie roboty, *ledige* p. tam *Nachtschichte* nocówka, robota nocna, *Tagschichte* dniówka, robota dzienna, *d. Sch. antretten* zacząć, *machen* skończyć robotę, *Schichtdauer* trwanie roboty, *Schichtenlohn* wynagrodzenie, płaca za robotę.
Schieferbruch łam kamienia łupnego, łupka.
Schieferkohle węgiel łupkowy.
Schieferthon łupek iłowy.
Schienbuch księga pomiarów p. *Zugbuch.*
Schienhacken szynak, chynak.
Schinbuch p. *Schienbuch.*
Schlacke żużel, zamróz.
Schlackenblech blacha babkowa.
Schlackenkobalt żużelokrusz.
Schlaegel młotek, perlik (berlik), kijanka, tłok, pobijak, bijak.
Schlaegel und Eisenarbeit wykuwanie.
Schlagende Wetter gazy trujące, zatrute powietrze, rozpary trujące, zabójcze.
Schlamm łyżkowiny, namuł, błoto, grąź.
Schlammvulkan wulkan błotnisty.
Schlemwerk płuczka, płóczkarnia (Ł).
Schleppbahn kolej górnicza.
Schlenkenbohren wiercenie zamachowe.
Schleppen sich p. *Gang.*
Schlepper włócznik, ciągacz p. *Wagenstosser.*
Schlich wypławek.
Schlitz zasiek.
Schlossenscheller próg.
Schlotten p. *Schäumen.*
Schmand łyżkowiny, p. *Schlamm.*
Schmandlöffel łyżka do wybierania namółu, błota, ziemi przemokłej (z otworu świdrowego).
Schmandpumpe łyżka amerykańska.
Schmelze huta do topienia kruszców.
Schmelz-haus (herd, hütte, ofen) piec do przetapiania, topiarnia.
Schneckenbohrer świder łyżkowy.
Schneide ostrze.
Schneidewerk przecinarnia.
Schneidewalzen walce z nożami.
Schnüre żyłki.
Schnüren graniczyć, przytykać.
Schöpfherd czerpak.
Schram (p. *cerun*) kocieł do warzenia solanki, szram.
Schramherd piec, szramówka.
Schrämhammer, Schrämmeisel szpicak.
Schraubenschneidemaschine gwintorzeźnia, skrętorzeźnia, sznajdeza.
Schraubentute trąbka.
Schrot szrot, przedział między wieńcami wiązania.
Schroten przekopywać się do kruszcu.
Schrotzimmerung oprawa wieńcowa.
Schüberthüre drzwi zasuwane.
Schurf podkop, rozkop.
Schurfanlage rozkład, porządek robót poszukiwawczych i same roboty, poszukiwania górnicze.
Schurfbau odkrywka, odbudowa poszukiwana, robota odkrywcza, roboty opałowe.
Schurfberechtigung uprawnienie do poszukiwań.
Schurfbewilligung (brief) pozwolenie do poszukiwań.
Schurfbuch księga pozwoleń do poszukiwań.
Schurffeld, Schurfgebiet, Schurfkreis obszar, okrąg poszukiwań.
Schurfrecht prawo poszukiwania.

Schürfen poszukiwać, zakładać kopalnię.
Schürfung poszukiwania górnicze, roboty górnicze.
Schurfzeichen znak wyłącznościowy.
Schussbühne schronisko (na czas rozsadzania).
Schutzbühne poddanie, pomost zabezpieczający w czasie roboty, warnia.
Schütze ponurt, stawisko.
Schwaden powietrze duszne, ciężkie.
Schwahl (Schwall) p. *Garschlacke.*
Schwanenhalsbogen sklepienie ukośne.
Schwangern nasycić, napełnić.
Schwanz wypustka *(der Joche).*
Schwanzhammer młot skokowy.
Schwarten bite pale, drzewo darte, oszwary, okrajki.
Schwarzkohle p. *Pechkohle* węgiel kamienny smolny.
Schwebende Flötzen warstwy ozduchowe.
Schwefelblume kwiat, treść siarki, siarka czyszczona.
Schwefelkies siarczek żelaza.
Schwefelmännchen słomka.
Schwefelofen piec do siarki.
Schwefelwerk huta siarczana.
Schweissen począć się topić, skuwać razem rozpalone żelazo.
Schweissofen piec wygrzewalny, szweisowy.
Schwengeldocke p. *Bohrdocke.*
Schwerstange obciążnik.
Schwinge kosz, wolwasa.
Schwingel waga.
Schwimmende Gebirge pokłady ruchome.
Schwimmsand p. *Triebsand* kurzawka, zydz.
Schwindmasse miara skórczona.
Schwungrad koło rozpędowe szalone, szaleniec.
Segment ścięcie koła, odcinki, ścinki.
Segment skrawki kół (okręgów wyłącznościowych) częściowo się przykrywających, ścięcie koła, odcinki, ścinki.
Seifen myć, czyścić ziarnka kruszcu.
Seifen gruzowiska, osady napływowe.
Seifengebirge składy, góry napływowe.
Seifenstein mydłak.
Seifenwerk płuczki (O).
Seiger pionowy, prostopadły, pion.
Seigerhütte kuźnica do wydzielania srebra z miedzi za pomocą ołowiu.
Seigern prosto, w dół kapać, sączyć.
Seigerofen piec do przepuszczania kroplami, przesiąkania.
Seigerriss rzut pionowy.
Seigerschacht szyb prostopadły, wdół prowadzony.
Seilbohrung wiercenie linowe.
Seilfänger hak ze zębami.
Seitenbau p. *Flügelort.*
Senkeln pionowanie.
Senkmauer murowanie popuszczane.
Senkschacht szyb zapuszczony.
Setzeisen dłuto, siekacz, szrubel (Ł).
Setzkompas godzinnik kieszonkowy.
Sichern myć, oczyszczać.
Sichercheitsblende zapora wodna, p. *Wasserblende.*
Siedehaus warzelnia.
Silberbaum mięszanina roztopu srebra z rtęcią.
Silberblick krzepnięcie srebra topionego lub skrzepłe srebro.
Silberbrennofen piec do wytapiania srebra.
Silberglätte gleita srebra.
Silberkies gruby piasek srebrny.
Silberkuchen srebro na cegiełkę stopione.
Silberstufe bryła srebrnej rudy.
Sinken einen Schacht w głąb kopać, głębić.
Sinkwerke pieczary solankowe.
Sinkwerksbau odbudowa przez wyługowanie.
Sinter wapniasty kamień.
Sintern wysączyć się, kroplami wyciec.
Sogen kroplami sączyć się, wrzeć.
Sohle spąg, pokład (Ł), dno, spód.
Sohlenstrecke chodnik główny.
Sohlgestein spąg, spód.
Sohlheber czerpak.
Sohlholz podkładki, progi.

Sohling poziomy.
Soole (Sole) solanka, p. *Salzsole* surowica.
Spannjoch wypasy, pryki.
Spannsäule hydraulische pentnar, petnar hidrauliczny.
Sparrenzinsmesung cymbronowanie, oprawa krokwiowa.
Spaten rydel.
Spaten des Meisels dłuto.
Shathfluss szpat farbowany.
Spätgänge żyły zachodnie.
Sperrad koło zapadkowe.
Sperhacken hak z nożem.
Spermass rozmiarka.
Spianter cynk.
Spiegel gładkie ściany żyły.
Spiegelroheisen (floss) p. Hartfloss.
Spinnbüchse miotła.
Spitze kijania.
Spitzeisen dłutus, żelazko.
Spitzhammer szpicak.
Spitzkeil klinik ostry.
Spitzkrätze motyka.
Spreize wypory, trzeciaki (Ł) zastrzał (BA) petnar rozpora (O).
Springen wysadzić, puścić w powietrze.
Sprengarbeit dziurkowanie i strzelanie, rozsadzenie.
Sprenggelatine olej strzelniczy, wybuchowy.
Sprung zeskoczenie warstwy, przepuklina, pęknięcie, uskok.
Stabeisen żelazo sztabowe (B. A) prętowe (D).
Stabeisenwalzen walce wyciągające.
Stahlhammer hamernia, kuźnia stali.
Stampfe stępa, stampor, stępor, stąpor, tłuk, bijanka, ubijanka.
Stampfer ładownik, ubijak, stępak.
Stangenprobe próba moździerzowa.
Steiger sztygar, starszy robotnik, dozorca robót.
Steinart rodzaj kamienia, kamienie.
Steinkohle węgiel kamienny czarny.
Stellschraube śruba w tz. przyrządzie do spuszczania (Nachlassvorrichtung).
Stammeisen dłuto.
Stempel stępa, tłuk, stępor, słupy rozpory, podpory p. Stampfe.
Stempelung wypieranie, kantowanie, okładanie, okładziny.
Stender podpora.
Stirnhammer młot czołowy.
Stock skład, składy, łoża złoże.
Stöcke słoje, słupy.
Stöckelzimmerung zabudowa w klocki.
Stockförmige Ablagerung składy piętrowe.
Stockwerk składy piętrowe.
Stockwerkbau odbudowa piętrowa, gniazdowa.
Stollen (Laufstollen) sztolnia biegnia, chodnik, podkop, piec, ulica czacha.
Stollenbetrieb mit Ort und Gegenort, prowadzenie sztolni o jednem lub dwóch czołach, z przyczółkami.
Stollengerechtigkeit przywilej sztolni.
Stoltenhieb wybieranie rudy po pobokach chodnika (Ł) prawo do kruszcu wydobytego przy kopaniu sztolni (B A).
Stollenkluft okno, otwór w sztolni (dla światła).
Stollenloch dukla chodnikowa.
Stollenmundloch wejście do sztolni.
Stollenort przyczółki sztolniowe, czoło przodek.
Stollenrecht prawo sztolniarzy opolnych, prawo prowadzących chodniki w opolach.
Stöllner właściciel sztolni, sztolniasz.
Stoppelbau odbudowa załamowa.
Stoss boki chodnika, poboki.
Strassenbau odbudowa wschodowa prosta, odbudowa w upad, spągowa.
Strebe zastrzał.
Strebearbeit, Strebebau odbudowa przysposobiona, odbudowa wielkiemi polami.
Strecke przestrzeń, ulica podziemna, wytnia, przekątna, ukośna, opadająca za upałem *querschlaegige* poprzeczne *schwebende* wznosząca się, *streichende* za biegiem.
Streckenbauer kopacz piecowy.

Streckenförderung przewożenie podziemne.
Streckhammer młot do klepania.
Streckofen piec do płaszczenia kafli
Streckwalze walec do płaszczenia.
Streckwerk walcownia.
Streichen rozciągłość, pasmo ławica, bieg (O) kierunek.
Streichungsrichtung kierunek uławiczenia.
Strossenbau odbudowa schodowa.
Stuickofen piec rozprawiający *Kaszuba* p. tam.
Stuferr ruda brylasta.
Stufenschacht szacht ze schodami.
Stuhlkrückel cap.
Sturzkasten szrogi.
Sturzrolle sypka.
Sud, Sod warzenie.
Sumpf rząp.
Sumpfstrecke chodnik basenowy, moczarowy.

T.

Tagarbeit robota na dni, robota w dzień, dniówka.
Tagbau zabudowa, budowa na powierzchni.
Tagebruch załamanie, zwalisko, usuwisko.
Tageförderung wydobywanie, wyciąganie na powierzchnię,
zu Tage gehen mieć wychodnię, chodnikiem zbliżać się ku powierzchni.
Tageinbau włom, odbudowa zewnętrzna.
Tageschacht świetlnik (Ł) górna część szybu (B. A.)
Tagewasser woda, strumyk z powierzchni do kopalni wpadający.
Taggerölle ława żwirowa, szutrowisko.
Tagkranz wieniec skałowy.
Tagmass miara wychodnia, miara dzienna.
Taubes Gebirge góry płonne, jałowe (bez kruszczu).
Teufe ewige głębia nieograniczona, bezednie, bezdno.
Theer maź, dziegieć, smoła ziemna, wosk ziemny.
Thoneisenstein ruda żelazna ilasta (Ł) ił żelazisty.
Thonschiefer łupek gliniany, ilasty, iłołupek (O).
Thurm wieża.
Thürschrotzimmerung oprawa, odbudowa odrzwiowa.
Thürstock odźwierze.
Tiefbau, Tiefbauzeche odbudowa w głąb.
Timpel krzyżak.
Tonnengewölbe sklepienie półzabite.
Tonnlage żyła poprzeczna.
Tragbalken bierzwa, podciągi, dźwigar.
Tragbaum p. *Lagerbaum* legar, zelbon, dźwigar.
Tragekranz wieniec główny.
Traggurte podmurowanie.
Tragstempel stempel, podpory, pomost.
Tragwerk tratwaki, podkładki, kładki.
Trassmörtel zaprawa wapienna.
Treiben wyciągać dźwigarem z kopalni.
Tretter dreptaki
Trettwerk pomosty.
Triebfaustel (grosser Schlägel) wielki młot, puk, posłut.
Triebherd piec do odciągania, ociągania.
Triebpfahl drzewo darte.
Triebsand kurzawka, zydz, piasek lotny, pomiotny, ruchomy.
Trockenrätter arfowanie.
Trog wielki kosz.
Trompete trąbka z gwintami.
Tropf strzał, odnoga, oddział szybu p. *Wasserbühne.*
Trumm gałęzie, ramiona siodeł, odnoga, oddział szybu.
Trümmerlagerstaetten gruzowisko p. *Seifen.*
Trummgeblaese wododmuchy.
Tuffstein kamień dziarnisty.
Tutig urewiec skorupiasty.

U.

Überbrechen kopać w górę.
Überhaue pochylnia w górę.
Überlage przewalina, podkład górny.
Überlagerung pokrycie dawnych okręgów wyłącznościowych nowymi.
Überröschen ozdkopywać.
Überschar przymiar.
Übersichbrechen l. Übersichbruch nadsięwłomy.
Überschichte robota nadzwyczajna, ponad godziny zwykłe.
Übersichtskosten plan ogólny wydatków.
Ulme poboki.
Umbruchsstrecke chodnik okołowy.
Umkippen spaść.
Umsetzen obracać dłutem.
Ungeschichtet nie-ławiczny.
Unterbühnung ułożenie spągu, ułożenie pomostu.
Unterfahrung podpiecowanie, prowadzenie, bicie chodników niższych.
Untergestaenge sztangi, cięgle dolne.
Unterirdischer Freischurf wkop, podkop, wyłączność podziemna p. *Hoffnungsschlag, unterir. Schurfbau.*
Unterkriechen pod ziemię wchodzić, podkopywać się.
Untersatz rozmiar konstrukcyi.
Unterscheibe podszybie.
Untersichbrechen l. Untersichbruch podsięwłomy.
Unterzug odrzwieże pod krąglakami, podokrąglak.
Uranerz kamień uranowy.
Uranoxyd uranit.
Urgebirge góry, skały pierwotne.

V.

Ventilator miech obrotowy, wiatraczkowy, młynek, przewiewnik.
Ventilbohrer świder z klapą.
Verbau zroby, zrobiska p. *Abbau* i *Einbau.*
Verbindungsmuffe p. *Muffe* łącznik, sobaczka.
Verblasen Glas wydąć.
Verbrochener Schacht spadlisko, kotlisko, szyb zapadnięty, zapadły, zasypany.
Verbühnen położyć pomost, odciąć pomostem, zabudować.
Verdammung wykopanie wałów ochronnych, zatamowanie.
Verdrückung ściśnienie, niknienie (Ł).
Veredlung wzbogacenie się pokładu, uszlachetnienie się pokładu, nagłe ukazanie się pokładu.
Vererzen w kruszec zamienić.
Verfeinen des Roheisens bielenie surowizny.
Verfirstung podłużka, kalenica.
Verflächen upad, pochylenie.
Verfrischen czyszczenie.
Verkalkung niedokwaszenie.
Verkeilen zagłobić, zaklinować.
Verkleinern roztłuc, potłuc na kawałki, rozdrobić.
Verklemmung nacięcie.
Verladhoelzer parzyny.
Verladung p. *Verpfählung* zabudowa parzynowa, słupowa, drankami.
Verleibuch księga nadań, len, ulennień.
Verleihen nadawać.
Verlochsteinen, Verlochsteinung odgraniczać, opalikować, opalikowanie, odgraniczenie.
Verlohrenes Bohrloch otwór świdrowy zagwożdżony.
Vermarkung opalikowanie.
Verquerung przecinanie poprzeczne, rozprowadzenie chodników poprzecznych.
Verquickung ortęcienie, amalgamowanie.
Versatz zasadzka, podsadzka (Głos z r. 1894).
Versatzkasten zastawa, zatkanie miejsca opróżnionego z powodu wybranych kopalin.
Verschalung opierzenie.
Verschiebbarkeit spójność.
Verschiebung przesunięcie.
Verschlacken żużlować, żużlami się pokryć.
Verschlicken zamulić się.

Verschraemen szramowanie.
Versetzen zasadzić, zasypać *mit tauben Erben* rumowiskiem.
Versieden odpuszczenie solanki.
Verspündung p. *Verdammung.*
Versuchstollen chodnik poszukiwalny, probny.
Vertaubung opustoszenie, zjałowacenie, zatkanie nagłe, urwanie się żyły, podkładu, podsadzka.
Vertragsbuch księga umów gwareckich, górniczych.
Verunedlung urwanie się nagłe żyły l. pokładu zjałowacenie p. *Vertaubung.*
Verwerfung uskok, lina uskokowa.
Verwerfen p. *Verwerfung* uskok.
Verziehen zdejmować plany.
Vierung zamek, wieniec.
Vorbau roboty przygotowawcze (umożliwiające dostęp), wstępne zrobiska.
Vorbehalt eines freien Feldes zastrzeżenie kierunku rozkładu miar górn.
Vorlegebrett (Spreitze) zapora, poręcz.
Vorrath warpa (O), zapas.
Vorrichtung odbudowa przedwstępna.
Vorschlag spojenie kapy ze słupami haków.
Vorwalze p. *Pereparirwalze.*

W.

Wacke zlep krzemienia, piasku i łyszczku.
Wagenstöser włócznik, ciągacz.
Wahrzeichen znamię, okaz.
Walzenpaar cięgi, uprzęg, sprzęg walców, walce złączone.
Walzenwerk walcownia.
Wardein probież.
Wascherz ruda płuczkowa, wypłuki.
Waschwerk płuczka.
Wasserblende zaprawa wodna.
Wasserbühne strecha, zastrzał p. *Tropf.*
Wasserdichter Ausbau odbudowa szczelna.
Wasserdichtung zamykanie wody, uszczelnienie.
Wassereinfallgeld wodne.
Wasserhaltung odwadnianie.
Wasserhaltungsschacht szyb wodny.
Wasserhaltungsvorrichtung urządzenie górnicze wodne.
Wasserhebemaschine maszyna (silnia) do odwadniania, wodna.
Wasserleitung wodociągi.
Wasserlösung spuszczanie, odprowadzanie wody.
Wasserlösungsstollen chodnik do spuszczania, odprowadzania wody.
Wassernoth zalew kopalni, powódź w kopalni.
Wasserrad koło wodne, kołowrót wodny, *mittelschlaegig* środkobieżne, *oben- untenschlaegig* nadsię, podsiębieżne.
Wasserrinne pogródka.
Wasserschacht okno wodne, bęś.
Wasserschutzbau budowa ochronna wodna, tama.
Wasserseige koryto, ściek.
Wasserseiger poziom wody, źwierciadło.
Wasserstollen chodnik do odprowadzania wody.
Wasserwage równowaga, pion.
Wasserwehre grobla, tama.
Wasserwerk budowa wodna.
Wechsel przecinek zwrotnika.
Wechselschere suwak p, *Rutschchere.*
Wegfüllarbeit robota kopana, łopatowa.
Wehrzug ostateczny rozkład pola, ostateczne zamierzenie pola.
Weichfloss (luckiger Floss) surowizna miękka, ciągnąca się.
Weilarbeit robota dowolna.
Weinstein winnik, winiarz, kamień winny.
Weinsteinrahm sól winnokamienna.
Weisserz białokrusz, żelazo łąkowe.
Weissnicht urewiec mszysty.
Weissud bielidło do bielenia starych sreber.
Weitung szerzyny.
Weitungshammerbau odbudowa komorami, szerzynami.
Wetter wyziewy, wapory, rozpary.

Wetterblende (thüre) drzwi przewiewne.
Wetterführung odwietrzanie, przewietrzanie, doprowadzanie powietrza.
Wetterhut komin wiatrowy.
Wetterlösung przewietrzanie.
Wetterlösungsschacht szyb, okno do przewietrzania, przewiewowe, powietrzociągowe, świetlne (Ł).
Wetterlutte lutnia, rura przewiewna, przewód, przewiewnik.
Wetterofen piec ciągowy, przewiewny.
Wettersatz skrzynia wiatrowa.
Wetterschacht szyb świetlny, przewiewny.
Wetterscheider skrzynia wiatrowa p. *Wettersatz.*
Wetterthüre p. *Wetterblende.*
Windbehälter zbiorownik wiatrowy, regulator wiatru, regulator, zbiornik suchy.
Winde kołowrót do podnoszenia, dźwignia.
Windeisen p. *Klaube.*
Windschacht szyb wietrzny.
Windscheider otwór do wprowadzania wiatru.
Winkelkreutz krzyżowanie się kontowe żył kruszcowych, żyły ścinające się pod kątem.
Wirbel klub.
Wolfrachen szczęki.
Wolst wieniec, okrętka, werbel.
Würfelbau odbudowa w kostki.

Z.

Zacke ostawa, całka (Ł), ostrze, koniec.
Zahnverbindung wiązanie w zęby.
Zain sztaba szeroka.
Zainfeuer, *Zainhammer* ognisko narzędziowe z młotem, kuźnica z ogniskiem i młotem.
Zapfen oś.
Zapfenlager panewka, łoże.
Zeche cech, rozkład, związek górniczy, pole do obrabiania górniczego p. *czacha*, pole nadane z budynkami i urządzeniami (W), kopalnia (O).
Zeche dunkel bauen zaniechać chodnik, kopalnię.
Zechmeister przełożony związku górniczego p. *Cechweltarz.*
Zehnte dziesięcina górnicza, olbara, olbora.
Zersetzen p. *Ausschlagen.*
Zimmerung oprawa drzewna, *rechte* prawdziwa, *mit Getriebe* wieńce z klinem.
Zinder gierzyna.
Zinngraupe kryształokrusz cynowy.
Zinnkblende blenda, błyszcz.
Zinnofen piec do wytapiania cyny.
Zinnsand opiłki, piasek cynowy.
Zinnstufe bryła kruszcu cynowego.
Zubusse przedpłaty, dopłaty, wkładki, zasiłek, wpłaty.
Zugusseisen dolewine.
Zugbuch księga pomiarowa, pomiarów górniczych p. *Schinbuch.*
Zugutbringen przeróbka, przysposobienie, przygotowanie do obrotu.
Zulegen rysować.
Zumessen zamierzyć pole.
Zünder palnik, zarzewie.
Zurücklegung złożenie, zwrócenie.
Zusammenschlagung złączenie (wyłączności górn.).
Zusammenschreibung wpisanie (miar górn.) łącznie z innemi, przy- dopisanie).
Zuschärfen przytępić.
Zuschlag roztop.
Zuweisung przyznanie na własność.
Zweig spławina.
Zwillingscristall bliźniaczki, kryształy bliźniacze

SPIS WYRAZÓW GÓRNICZYCH

używanych przez

Czackiego, Kluka, Lindego, Łabędzkiego, Mieroszowskiego, i innych.

A.

Abtulec rozdział, przedział między wieńcami wiązania, odstęp wieńcowy.

Alembik bania do przepalania, mnich (Kl.).

Arszenik żółtołusk.

Ażklos (Aschglass) kawał szkła, który wypadłszy z tygla z popiołem się zmięsza.

B.

Bachmistrz (Pachmistrz, Pachmeister) urzędnik żupny, salinowy, żupnik, podżupek.

Bagnista ruda Wiesen-Sumpferz.

Bałwan słup, kawał, sól w kawałkach, (Blocksalz).

Bania pudło, dół, kopalnia, góry kopalne, duczka, bełkotka.

Bańka soli kawałek soli kamiennej.

Berlik (perlik), młotek.

Berma koniec odsadka (przy budowie słupami).

Berować (borować) świdrzyć, wiercić.

Bielić (Silberweiss sieden) odświeżać, warzyć.

Bierwiono (bierzwiono, bierzmo), belek (Balken).

Bierzma p. Tragbalken.

Bierzwiono p. bierwiono.

Blachmat masa żużelowata na wierzchu srebra (roztopu), zawierająca złoto.

Bladokrusz kruszec bladożółty zawierający w sobie miedź, żelazo siarkę i arszenik.

Blanaż potaż korytowy.

Bono (Bühne) przystanek, przykrywa, pomost, ława.

Bosak osęk, chynak (Bothshacke).

Brant srebro lub złoto wypalone, czyste.

Brantować czyścić, pławić.

Bukład, bukłak, bukał wąż (Schlauch).

Bułg wór z dwóch skór zwierzęcych do wyciągania solanki.

C.

Cejcel munsztuk na drzewie, dmuchawka do piszczela, cycek.

Cech pieczara, rudnik, szyba, szyb.

Cembra zrąb w studni, opasanie.

Cement wapno bezwodne, kit.

Cerun Schram.

Chynak p. bosak.

Conglomerat zlepy, lepy, zlepieniec.

Cymbryna okładzina, poboki, oprawa.

Czach Czacha, czacht, czachy dół górniczy, szacht, sztolnia, ulica, chodnik p. Zeche.

Czambr, czambrowina p. cembra.

Czczyn sklep w piecu dymarskim.

Czekan (czagan) nadziak.

Czeluść Ofenmund, Ofenloch.

Czeluśnik Ofengelaender p. Gichta.

Czerpak p. rząp.

Czeryn Unterlage des Feuerherdes.

Czub Bergkappe, Spitze, Kappe.

D.

Dowora przystęp, dostęp.

Dul p. Deul, Eisenklumpen, wilk.

Dymaczek miech w kuźni.

Dymarka huta szklanna, kuźnica szklanna, Luppenofen (feuer).

Dymarz pracujący w hucie.

Dyngarz górnik, który utopioną rudę cetnarami wedle umowy ustanowionej oddaje.
Dystylować przepalić, czyścić, palić.
Dysza Luftröhre im Hüttenofen.
Dziarń, dziarstwo, drzastwo grober Sand, Kies.
Dziarstwisty, drząstwisty grobkörnig, kiesig.
Dziarstwo p. dziarń.
Dźwigarka Winde, dźwigownica.

F.

Falmować odszumować szkło roztopione.
Falmuszy szumowiny szklane.
Fasulec Stampfe, stempor, stampor.
Firzac blacha stawiana przed otwór pieca hutnego.
Flaterka dątewki, dwie rury, któremi miech żar rozdyma.
Folarz, Fularz Flatterröhren także zwożący węgle do pieca.
Folbun zrąb nad szybem, jata.
Foldrunek wydobycie na powierzchnię, wywożenie, forderunek.
Folejze żelazko widełkowate, w palik wbite przed warstatem w hucie szklanej, gdzie się szkło ostudza i piszczel kieruje.
Forak Vorhacken.
Formak Formhacke.
Formyszcl Formak.
Forsztan kamień przed drzwiami pieca, któremi płomień wybucha, zębata sztuka żelaza, na której wspiera się dla wygody piszczel (Linde).
Forsztory wybiórki z warpi (kało).
Forzac sztuka gliny zamykająca okno w piecu szklankami, przez które się tygle wstawiają (L).
Fryszecka piec, w którym żelazo surowe przenawiają, odświeżalnia.
Fryszer kowal młotowy.
Fryszt miejsce wyznaczone na szyb.
Frysztować wyznaczać miejsce na szyb.
Frytta, Fryta, mięszanina, miazga, z której szkło się robi.
Furstus, fursztus kruszec jeszcze nie oczyszczony, wybiórki z hałdy, hałda warpie.
Fursztusy klężować przebierać, okruchy z warpi, hałdy.
Futrówka Füttern.

G.

Gęś, Gans, sztuka żelazna, z pieca w kopycie odlana, trójgraniasta ostro się kończąca.
Gichciarz szychciarz, robotnik, który materyały w piec hutn. sypie.
Gichta Gicht, nadpiecek.
Gierzyna żużel ołowiany.
Giser odlewacz.
Gisernia odlewarnia.
Gista p. Lösche.
Glaz, Glazur srebro mięszane ze złotem, srebro wyborne.
Gleita wapno ołowiane obrócone topieniem na szkło, piana odchodząca od złota lub srebra, Glätte.
Glutloch dziura naprzeciw szurlochu, którą żar i popiół się wygartuje.
Goniarnia Göpel, dźwignia górnicza, przez konie obracana.
Goniarz Göpeltreiber.
Grąż Schlam, Koth.
Groszowe Quatembergebühr.
Grzępa drobne kamienie na mieliźnie.
Gwarek posiadacz żupy, kopalni, żupnik, podżupek.
Gwarectwo towarzystwo kopaczów.
Gżynek dziura z wierzchu w górę wykopana.

H.

Hajtować popiół przepalać.
Hałda p. Halde, warpie.
Halor p. Hallor, hutnik, robotnik górniczy.
Hamernia młotarnia.
Harfa młynki, przetaki.
Hartować zatwardzać, uczynić twardym.
Haser śniadanie.
Hawer kopacz.
Herszyb główny szyb.

Hołda kupa ziemi kruszec w sobie zawierająca, warpie.
Huska sztuka soli suszonej.
Huta kruszcowa Schmelzhütte.

J.

Jata szopa nakryta na kruszec wydobyty.
Jowiter robotnik, który kamyki na szkło przerabia Steinschneider.

K.

Kalcynacya Spopielenie, popielnić.
Kapela naczynie gliniane dla próbowania złota i srebra.
Kapelowanie probowanie złota i srebra.
Karbarya huta solna, żupa.
Kasta, kaszt, kaszta podpory utrzymujące doły wydrążone, krąglaki (drzewne) drzewo krokwiowe.
Kasztowanie Kasten zimmerung.
Kaszuba piec do rozprawiania płyt szklanych, rozprawiający p. Stücköfen.
Kawa wydrążenia, szopa, jata, odbudowanie.
Kijania, kijanka gruby, krótki kijek do odtłukania.
Kilof rodzaj obucha, naddziadka.
Klęzować wygrzebywać na warpiach okruchy, zrobiska.
Kluchta rozpadlina, skadłubina.
Kluka hak.
Knebel drążek zawieszony w środku szybu na linie do spuszczania się za pomocą kołowrotu.
Koczarga pogrzebaczka, pociask ozóg,
Kopalina, rzecz kopalna minerał.
Kopnik kopacz.
Kopniczy l. podkopniczy do kopania należący.
Kosior pogrzebaczka pociask, ożóg, *k. żelazny* o 8 dziurach używany w hutach do poruszania rudy w płóczce, póki drobny piasek nie zostanie (Rührstock, Brecheisen, Krücke).
Koszora p. Kosior, Koczarga.
Krwawnik Blutstein, Glaskopf.
Krzyształokrusz Zinngraupen kruszec krysztaliczny zawierający cynk, żelazo i arszenik.
Krzemienica grunt krzemieniasty (Kieselboden).
Krzemionka ziemia krzemienna Kieselerde.
Krzyżak kamień wierzchni czeluści, wspiera się na buksztynach celem zakładania blachy, Krenzstein.
Kspany Getriebe.
Kstel p. folbun.
Kstyb ksztyb Gestübe, drobiazg, kurzawa z węgli i gliny, którą dno pieca hutn. się pokrywa.
Kuks, kuksa, kux miejsce wyznaczone na kopalnię, rozpadające się na 128 części, kuksami zwanych, udział gwarecki.
Kupelak Kuppelofen.
Kurzawka miałki kurz w powietrze się unoszący, zydz.
Kuźnica huta żelazna, rudnia, rudnica.

L.

Latr miόra górnicza (4 łokci) Lachter.
Legar Lagerbaum, podkładki dźwigary.
Lenszofnik l. lenszownik górnik, rębacz, robotnik górniczy.
Loje l. Łoje część kopalni.
Lojownik (Łojownik) kopacz, właściciel udziału w kopalni.
Loszów p. Lösche.

M.

Machluga rodzaj potaszu, Weidasch.
Macloch rozpadlina, zagłębienie.
Madzisty pełen gliny, gliniasty.
Magdalon formy wałeczkowate na siarkę.
Mamidło Blendwerk.
Mielerz, miler stos drwa ułożony, nakształt stogu porządnie ułożonego, opalany na węgle.
Mieniokrusz Taubenhalerz kruszec mieniący się.

Minerał (minera) rzecz przez pracę z podziemia wydobyta ruda, rzeczy kopane, kruszec, kruszczyna (*L*) kopalina (Ł.)
Mineralny kowny, kopalny, kopalinowy.
Miner podkopnik.
Mnich tygiel (Kl.)
Modła Bleiwage, Richtwage Richtschnur.
Mucel, mocel, kawałki żelaza krótkie a grube, które fryszer z gęsi wyrabia i oddaje robiącym lemiesze, radlice lub blachę, nadkowek.
Mufa Sobaczka, łącznik.
Murya Salzsohle.
Muterka macica śrubna.
Mydłak rodzaj kamienia napływowego (Seifenstein).

N.

Nabel kawałek szkła, średni punkt ciężaru naczynia.
Nadkowek żelazo do kucia przydatne w hucie wydobywane z gęsi p. mucel.
Nadstawnik Bergsteiger, Grubenaufseher.
Niciane złoto Fadengold.
Niecka, kopanka, Mulde miara olkuskiego złota.
Nosacz tragarz.

O.

Obartel Schraubenmutter.
Obcios Abruch, Abschnitt,
Obejrzenie Befahrung, Freifahrung.
Obstach czcza ziemia, w której rudy nie ma, jałowa ziemia p. Gangart Gestein.
Obstrychy Abstrich paskudztwo odłączające się od ołowiu. (L.)
Ocap w okładzinach podkopowych. sztuka puszczona w ramy niby belka pułapowa Zapfenbalken.
Odmiał Sandbank.
Ogniem wymoczyć topić.
Okno Stollen, Grube, Schacht.
Oława żelazo, które ze srodka gęsi fryszerzy wyrabiają, żelazo najciąglejsze p. także Schaufel.
Olbora Ulbur opłata, należytość górnicza, dochód skarbu z kopania kruszców.
Olbornik dozorca dochodów z olbory.
Olborny, Olborowy należący do olbory.
Opolna góra szyb górniczy na boku, opodal leżący.
Ordarz p. Pottasche.
Osęczka, osęk, osęka hak, lewak Boshacken.
Oselbar Wasserbär (zieher) wodociąg co z dołów wodę wyciąga.
Oskard, Oszkard bijka.
Ostawa Zache.
Oszów Aschofen piec do ochładzania szkła chłodnik.
Ozduchowe warstwy, schwebende Flötzen.
Ożóg kij do posuwania drwa w piecu.

P.

Pad Fährte, wpad, szlak.
Pary odrzwia, trele.
Pce kętnary, tragary, legary, Lagerbaum.
Perlik kijanka pralnik, młotek ręczny, berlik.
Piaskokrusz Sanderz krüszec wisamtowy ziarnami zasypany.
Piec hutarski kowalski, der hohe Ofen, Schmelzofen, fryszerka, dymarka, oszów, chłodnik piece topielne.
Płóczek ten co rudę płóczy.
Płóczka miejsce w którem płóczą rudę, Spültrog. Waschwerk.
Płócznica narzędzie do płókania rudy Waschkraetze.
Płóka p. Płóczka.
Płókacz p. Płóczek.
Płókarnia Waschwerk.
Pływnice, ławy, deski do pływania po wodach podziemnych, Schwimbrett.
Pobierki Asschuss, Auswurf.
Pobocznica Seitenstrecke — gänge.
Pochylnia Bremsberg.

Pociak Pociaszczek pogrzebaczka, kosior koczarga ozóg.
Podciąg Unter l. Tragebalken p. Siestrzan.
Podkop część kopalni, stoła, mina, chodnik, ganki galerye podziemne.
Podkopnik, podkopca, podkopownik robotnik górniczy.
Podosek krzywe żelaza, któremi się oś do łoża przyciąga Achsenschiene, Achsenblech, Achseneisen.
Podpiecze miejsce, dziura pod piecem.
Podstęplować od dołu podpiętrzyć, podfałdować, podwiązanie dawać, stemplami (podporami) wesprzeć.
Podszybie miejsce przy szybie, gdzie górnicy rudę zwożą, Unterscheibe.
Podwrotek urzędnik żupny.
Podżupek namiestnik, zastępca żupnika, mający dozór nad żupami.
Pogrzebaczka pociask.
Połam dalsze śledzenia żył kruszcowych w jakiejkolwiek wytni p. Nachbruch.
Półkręże nachylenie żyły.
Pomost Bühne, bono.
Pompa wodociąg (Wasserpumpe) powietrzociąg (Luftpumpe).
Ponik padół podziemny, gdzie rzeka, woda zapada, niknie, skryta ścieżka, podpole skryta ścieżka.
Ponikać woda ginąć, niknąć.
Popór podpora.
Poprzeczka Querbalkon.
Poprzecznica, przecznica poprzeczna ulica górnicza, poprzeczny chodnik.
Posłut duży młot, Maisel.
Prasół przekupień soli.
Prasołstwo handel soli.
Pryki wandruty, grube belki środkiem okładzin, podpory.
Przebitka dziura prowadząca od jednego dołu do drugiego, loch podziemny łączy 2 doły, otwór łączący dwa chodniki p. Durchschlag.
Przebój Durchschlag przebitka do złączania 2 lub więcej wytni w kopalni.
Przecznica poprzecznica.
Przegubowy przegubami kopany, odstępami in Absätzen.
Przehajtować na popiół przepalić.
Przekrzciwać przekwilać się (o ziemi) gdy w ciąglicy lub miękisku pokazuje się kolor od poprzedniego odmienny.
Przodek część chodników poprzecznych.
Przyczołek skrajna (od początku) część podkopu, chodnika.
Przymiar, Przymiarek Uibermass naddatek miarowy.
Przyprawa przydatek Legierung.
Przysada (o żelazie i miedzi) przymieszka.

R.

Rosajda tafla szkła ordynaryjnego, zielonego, którego 120%, idzie na jedną szaryzię.
Rozdawca Bergaustreiber (Kluk).
Roznos p. Rösche.
Rozpadlina Riss. Spalte.
Rozpar gaz.
Rozprach rothbrüchiges Eisen.
Rozstęp Zwischenraum Abtulec.
Ruda w odróżnieniu od kruszców (Erzstufen).
Ruda błotna Sumpferz.
Ruda wodna Seeerz.
Ruda miedziana Miedziooka.
Rudnia rudnica, topialnia rudy, (Schmelzhaus), huta żelazna.
Rudnik górnik koło rudy chodzący, Bergknappe, Erzgraeber, górnik kruszcowy.
Rudny dozorca górniczy Bergknappenmeister, Aufseher.
Rudniasty pełen rudy (erzhältig).
Rurajz, rurajza żelazny niby drąg, na końcu zagięty, którym hutnicy szkło mięszają p. Rührstock, Rühreisen.
Rusztować rudę prażyć, Rösten.
Rynienka w podkopach niby szuflada drewniana w ziemi, którą doprowadza się kiszka zapalnicza do komory.

Rynki sztuki gliniane, z których składają się ściany wyższego sklepu w piecu szklarskim.

Rząp miejsce gdzie się zbiera solanka lub woda, czerpak krynica skrzynia wodna, zbiornik na wodę.

Rzaz Hieb, Einschnitt.

Rzędzina ziemia tłusta, iłowata, fettes Erdreich.

Rzumpie, Rzumple Gerumpel wyrzuty odchód kruszcowy.

Rzumplarz górnik rzumpie uprzątający.

S.

Serdecznik Herzstein.

Siestrzan p. podciąg.

Silnia maszyna.

Siwokrusz (Graukupfererz) kruszec bardzo kruchy, zawierający oprócz miedzi wiele żelaza.

Sobaczka, spoidło, łącznik, szczypa, spójnik Muffe.

Sprysz powierzchnie wyrzuty na srebrze roztopionem Spriss.

Spąg pokład.

Spestak dno stoku, roznosu.

Spisa spisa, sól zbita.

Stąpel kamień naprzeciw czeluści w piecu hutniczym wielkim p. Stępel.

Stąplowanie silne podpory *(Stempel in Bergbau)* starke Hölzer die zwischen die Wandruthen u. Anfälle eines Schachtes getrieben werden.

Stąpor stępor, Stępa, tłuk, bijanka, ubijaczka.

Stępel silna podpora.

Stęplówka podsadzanie, podpór, stemple podsadzane.

Stampor, Stempor p. Stąpor, Stępor,

Stemblacha Stämmblech, do formowania dna flaszek.

Stoła, stolnia, sztolnia, sztołnia, wytnia podziemna, chodnik stoła główna Erbstollen stoła poszukiwawcza Suchstollen.

Stołowania stolnia, stęplowanie.

Storc, storcz winda dźwigarka do wyciągania rudy z dołu na wierzch, kołowrot.

Stosygiel sztuka żelaza okrągła w końcu spłaszczona do wyłamywania opoki, dłuto.

Strop skały spoczywające na warstwie lub żyle kruszcowej.

Stygar, Stygier, Sygor, nadzorca urzędnik żupny.

Suchedniowe raty Quatembergeld myto kwartałowe, kwartalne.

Suchedniowa sól Quatembersalz.

Suna, Sundak Schlauch, rzemienna łągiew.

Surowica solanka.

Surowiec, Serowiec, żelazo surowe, żelazo, które z pieca dymarskiego lub wielkiego wydobyto, żelazo w gęsiach.

Świdrownia Rohrmaschine.

Świetlnik otwór, przez który dochodzi powietrze i światło do kopalni.

Szarogłaz warstwa szarych kamieni.

Szaromiedziak ruda miedziana szarego koloru, pomięszana z siarką, arszenikiem i żelazem.

Szejdarz, Szejdownik, który kruszec rozkłada, rozłącza.

Szendować wrzucać roztop szkła do wody, aby się popadał,

Szerm zamach, cios.

Szkary odbitki węgla nie użyteczne.

Szląg powróz nakształt krzesełek wiązany, w którym się siedząco na dół, do szybu spuszczają.

Sząga młot wielki.

Szlążka młot mały.

Szlak żużel, brudy Schlache.

Szlemię Querbaum (holz).

Szlich, Schlicht drobno tłuczone kawałki kruszcu wodą zaprawione.

Schmelc, Schmolc szklanność metalowa, roztop.

Szmelcerz robotnik przy piecu.

Szmelcowy piec piec do przetapiania.

Szmelcuga Szmolcuga gatunek potaszu Weidasche.

Sznic rów pośrodku sztolni.

Sorarz dodający drwa do pieca.

Szpak warstwa ziemi, w której pokazują się kryształki soli.

Szurulec pogrzebaczka, ożóg.
Szulerz, *Salerz* (w hucie szklannej) trudniący się opalaniem pieca.
Szurloch (Schürloch), otwór w piecu hutn.) którym się pali.
Szrot p. Schrot.
Szrubel p. Setzeisen.
Szyb, szacht, cech, pieczara rudnik, szyba.
Szyb główny Erb. l. Haupt-schacht, (najgłębszy i najobszerniejszy).
Szyb maszynowy Kunstchacht, (przedział szybu główn., w którym są silnie).
Szyb dobycia, dobytkowy, Föder, Förderungsshacht (przez który wyciąsię wyręby).
Szyb chodnikowy Aufahrtl. Fahrschacht (w którym robotnicy schodzą po drabinach).
Szyb wietrzny świetlany (Wetter-Windschacht) którym udziela się świeżego powietrza).
Szyb boczny, poboczny, szklamisko, szybik, *prawy* l. *gwesny* stracony.
Szybik okno wewnątz kopalni z wyższego do niższego piętra, szamisko (Ł) spadlisko Gesenke (Dę.)
Szybikowa sól, sól znajdująca się 70⁰ pod pierwszym pokładem zielona.
Szychciarz Gichciarz.
Szychta (Schichte) warstwa, pokład.
Szychta Szycht część szybu, otwór kopalni, wejście do kopalni, czas pracy, zajęcia górników, *dzienna* dniówka w porę dzienną lub na powierzchni, *nocna* w kopalniach przeznoc, nocówka, sama praca w kopalni.
Szychta (Gichta) dziura, którą w piec hutarski rudę, węgle i wapno wsypują, tudzież zasypanie pieca wapnem, węglami i rudą, np. 3 szychta, gdy po raz 3ci dodaje tę rzeczy.
Szychtarka mostek od nadpiecka, aż do węglarni (w piecu kruszcowym).
Szychtarz p. szychciarz.
Szychtmeister mający do czynienia z kampanią kuksów, dopomina się o dokładki, wchodzi w rachunki.
Szychtować, szybować, urządzać, urządzać.
Szyta szczapa drzewa, drzewo dobrze zwiędłe.

T.

Tafelnik rozprawiacz tafli szkła, cholewą zwanej, to jest sztukę szkła, jak pęcherz rozdętą, z obu końców otwartą.
Tęgokrusz kruszec spisglasowy Stahldichtes Erz.
Terlagi (kuźniackie) taczki.
Terle odrzwia, pasy.
Terlacz cieśla górniczy, górnik pracujący w chodniku jako cieśla.
Timpel krzyżak.
Tłoczek stąpa, stąpor, tłok.
Tłokarnia Stampfmühle.
Tłuczka stępa w której się rudę tłucze.
Toczarnia Szlifirnia.
Topornia huta żelazna na topory.
Tragarz drążnik, nosacz.
Trakarz górnik rudę na taczkach wożący. Trecker.
Trejtak, Trojtak niecki, opałka mała, którą rudę i wapno w piec sypią.
Tratwaki Tragwerk, kładki.
Trylarz cieśla do cembrowania podkopów.
Trzeciaki Spritze.
Trzeń kotlina w ognisku pieca hutniczego, gdzie się układa kruszec do stopienia.

U.

Ułam sztuki, kawały różnych rozmiarów, pędem wody z miejsc ruszone.
Urewiec Geschiebe dymna żużel w kominach hutnych pieców der Nicht, Augennicht.
Urewiec górnisty Pompholyx, Graunicht.
Urewiec skorupiasty Tutig.
Urewiec mszysty Weissnicht.

W.

Wandloch, wantlock dziura z pieca hutnego przepuszczająca ogień z ószów.
Wandruty pryki, opona, dyle poboczne.
Wankus rodzaj łopaty górniczej do miotania wody w rynnę (Wasserschwenke).
Warclować dać rozpory i wiązania, oprawę cymbrunek.
Warnia miejsce schronienia górników pracujących w kopalni przed razami skały rozsadzanej (Bühne Schutzbühne).
Warpa, warpie, warpisko ziemia z dołu wyrzucona, która koło niego pagórki czyni.
Warzonka gesottenes Salz Sohlensalz.
Warzyc Salzsieder.
Wątor wąż skórzany.
Wątrobnica Lebererz.
Wbrzeże Vorgebirge.
Wekiera, Wiekiera Keule.
Wierzchnia ruda Oberader, na którą się najpierw natrafia.
Wilk kawały stężałe stopniowego żelaza w piecu, dul p. Deul.
Wilk kruszcowy z rodzaju galmany, jadowity, kobalt.
Włóczka wóz górniczy ciągniony przez woły.
Wodociąg górny Wassergrubenkanäle.
Wolwas opałki z chrustu plecione, któremi węgle do pieca lub w kosz sypią Koglenschwinge.
Wyborze Absprung.
Wyderum czas powrotu do roboty.
Wyfalmować, wyszumować, szkło roztopione Ausfäumen.
Wyfryszować wytopić na fryszerce.
Wygarować garę wyciąć, wyciosać dziurę w drzewie.
Wyglijować rozpaliwszy hartu pozbawić, wypalić.
Wyłam wybijanie, wysadzanie prochem masy skalistej.
Wyłamywać wilka usuwać zgorzałą futrówkę i zaprawę.
Wylot otwór (Luftloch).
Wyłż kamień, na którym osiadł kruszec.
Wypław, wypławienie wytopione rzeczy, wytopienie.
Wypławek, Schlich, cząstki kruszcowe, razem zebrane przez roboty płóczkowe i pławiarskie, które naprzód w znacznej ilości żylnika były rozpierzchnione.
Wypławić kruszec przez topienie wyczyścić, wyprawić.
Wypławny co może być wypławione.
Wypłóczek, wypłóczka kawałek kruszcu wypłóczonego częściej *wypłóczki.*
Wypłonić wyrabować wysilić.
Wypory pryki Spritzen.
Wyrąb, wyręb, wyrąbek, Ausbau, Ausgebauene.
Wyręblak kawałek wyrąbany, wyłupek.
Wytnia wszelkie otwory podziemne, chodniki podziemne.
Wytopić, wymoczyć ogniem, wypławić, wyszmelcować.
Wywietrzalec siatkokrusz kobaltowy, który czerwienieje lub żółknie leżąc na wilgoci Kobaltblume.
Wywindować wydźwignąć.
Wzdłużnia, wzdłużnica Langenmass.
Wjazd Auffahrt.
Wzłamać in die Höhe brechen.
Wzwód aufziehen, aufheben, in die Höhe ziehen.

Z.

Żaba klamra, spójki żelazne.
Zaczij dwa rur rury podwójne.
Zalepa babka, zawora otworu (w piecu hutnicz.), Schlussstein.
Załęże Sumpf Sumpfboden.
Załom boczne włomy, kąty.
Załomisko urwisko załamane, spadlisko.
Zamarznąć w piecu stężeć (o żelazie) kiedy się na roztopie pokazują kawały stopione.

Zamiatalne płaniska Kehrherd.
Zamkost Samkost, górnicza opłata, wkładki, składki górnicze.
Zamrozić piec zastudzić.
Zamróz p. wilk i Garschlacke.
Zanokcica weisse Kieselsteine.
Zaprawa pieca Vorrichtung des Schmelzofens.
Zarazacz p. Ausschlaeger.
Zastrzał, zastrzała Spreitzen, Strebe, sztuka grubego drzewa poprzecznie między słupami ułożona dla odporu ucisku ziemi (w podkopach).
Zawał Bruch przypadkowe zapadnięcie się jakiej wytni, szybu, sztolni itp. w kopalni.
Zawieradło, zawora Vorschieber, Riegel.
Zdłużnia wyrębowanie nieprzerwane żyły kruszcowej w jej kierunku, Laengenmasse Auslaengort, Strecke.
Zędra, zendra, zyndra nieczystość ze stopionych kruszców się odłączająca, męty (przy siarce) opiłki, tryny, otrociny, trociny kruszcowe. Schlacke.
Żegadło żgadło pręt żelazny, dłuto, Stecheisen.
Zelbon Tragbaum.
Żgadło p. Żegadło.
Zgrzęba Abhang, urwisko stoczystość.
Zielonokrusz Kupfergrün.
Zimnokrusz p. Eisen.
Zoła istota kruszcowa, biały kamień, zawierający kruszec Muttererz, Sod Soda.
Zrob, zroby, zrobiska Bünge, Pinge, ślady lub reszty zawalonych i zaniedbanych kopalni, alter Mann, verlassene, verworfene Gaenge, dawne doły.
Żupa szopa, sopa skład wydobytej soli lub kruszców.
Żupy kopalnia Bergwerk.
Żupnik Salzwerksbeamte, Salzgraf. (factor, richter).
Żużel, zuzel część odchodząca z kruszcu [1]).
Żużel groniasta dymna Graunicht [2]).
„ *skrupiasta* Tutig.
„ *mszysta* Weissnicht. Ogół żużli Urewiec Nicht, Hüttennicht.
Żużelokrusz Schlackenkobalt.
Żużel kamienna Bimstein, Pinstein, pomyx.
Żużlica Schlacken.
Zwarycz, robiący koło soli warzónej.
Żwer Żwir.
Zwietnik otwór do przewietrzania, luft.
Żwir dziarstwo, drząstwo, gruby piasek, Kies, grober Sand, Kiessand.
Żmirowaty drząstnisty.
Zwora spona, szponga, (Klammer Fuge. Zwinge Band).
Zwornik klucz w sklepieniu, kamień albo cegła kliniasta, wykierowana do środka sklepienia.
Zydz kurzawka, zydz przypiąć wstrzymać przypływ kurzawki.
Żyła Ader Gang wydatna obfitująca, möglicher Gang, *rzadka* offener, milder, ma za wiele rozpadlin, napełnionych krystalizacyą i łatwo przepuszczająca wodę (Linde) *płonna* fauler G. zmiana w wydatności lub znikanie kruszcu w żyle, powierzchnia Waasenläufer pod powierzchnią.
Żyłokruch Salband, odstęp (różnej wielkości między żyłą kruszcu a skałą napełniony pospolicie odmianami iłu, marglu lub glinki).
Żyłopor (Nierenerz) rozpadliny różnej wielkości po żyłach z kruszcem litym.

---

[1]) Żużeł materya od żelaza odmiennna, którą z pieca wyjmują i odtrącają, a że żużel zawiera wiele cząstek żelaznych, tłuką go w tłuczkach, płóczą i żelazo wydobywają.

[2]) Żelazo w ogniu palone trawi się z czasem i obraca się w brunatny żużel. Żużel w kominach pieców hutniczych jest trojaka, pierwsza się wiesza jako grona winne, a to jest groniasta dymna żużel, druga skorupiasta, przy ścianach komina. trzecia zaś mszysta. (Linde).

WAŻNIEJSZE POMYŁKI.

a. we wykładzie prawa górniczego.

Str. 6. uwaga 1) zam. Torzewski ma być Toczewski
„ 11. w. 11 z góry „ nie zastrzeżone „ niezastrzeżone
„ 11. „ 26 „ „ węgli „ węgle
„ 13. „ 18 „ „ prawa „ prawna
„ 13. „ 21 „ „ tą „ tę
„ 16 „ 10 z dołu „ wymagając „ wymagające
„ 17 „ 2 „ „ Hofnungsschlag „ Hoffnungsschlag
„ 20 „ 8 z góry „ znak uwyłączn. „ znaku wyłączn.
„ 29 „ 15 „ „ Verpflokung „ Verpflockung
„ 30 „ 3 z dołu „ normalne „ usuwalne
„ 30 „ uwaga „ Verleihuns Gesuch „ Verleihungs-gesuch
„ 33 „ 2 z góry „ kopalinowego „ kopalin
„ 34 „ 17 „ ma być po §. 114 umieszczone i
„ 35 „ 7 „ „ „ „ okręgowych umieszczone i
„ 36 „ 11 z dołu zam. wolne zajęte ma być wolnej zajętej
„ 37 „ 17 z góry „ właścicielowi „ właściciela
„ 39 „ 16 z dołu „ kopalni „ kopalnia
„ 40 „ 18 „ „ opalinami „ kopalinami
„ 47 „ 4 z góry „ jego „ swoich
„ 47 „ 8 z góry „ służobności „ służebności
„ 53 „ 18 „ „ zażądać umieszczenia „ zarządzić umieszczenie
„ 54 „ 14 „ „ 1290 „ 1200
„ 55 „ 10 „ „ zbliczania „ obliczania
„ 57 uwaga „ 128 „ 127
„ 58 w. 17 z dołu „ nieuzasadnionych „ nieuzasadnione
„ 60 uwaga „ 128 „ 127
„ 63 w. 10 z góry „ tą „ tę
„ 63 „ 6 z dołu nie potrzeba „nie“ po słowie przysługującego
„ 64 uwaga zam. użytkowaniu ma być użytkowanie
„ 69 „ „ ewł » ewt
„ 73 w. 15 z góry „ zapłatę „ z zapłatą
„ 74 „ 1 „ brakuje po sądowe i
„ 75 „ 16 z dołu zam. akcyjną „ akcyjne
„ 77 „ 8 z góry „ przystaje „ przystają
„ 78 „ 6 „ po słowie: nigdy brakuje: lub tylko wyjątkowo.
„ 83 „ 12 „ zam. tensam ma być ten sam
„ 86 „ 1 z dołu „ zakłady przeróbcze dymarki „ zakładów przeróbczych dymarek
„ 87 „ 2 z góry „ powinno „ powinny
„ 89 uwaga 6 z dołu zam. gruntowe „ górnicze
„ 93 w. 10 z góry zam. te „ tę
„ 93 „ 9 z dołu po: tych brakuje i
„ 93 „ 8 „ zam. dz. n. p. ma być dz. u. p.
„ 94 uwag. 1 „ „ je „ ją
„ 99 w. 14 z góry „ dostawy „ dostawcy
„ 99 „ 6 z dołu „ doliczyć „ zaliczyć
„ 101 „ 6 z góry po: odstąpić nie potrzeba i
„ 107 „ 21 z dołu, zam. miejskiemi ma być wiejskiemi
„ 108 „ 12 „ „ czasach „ razach

Ustęp pod tytułem: 1. Miary górnicze, str. 25, ma być na miejscu ustępu pod tytułem: 4. Nadania i zezwolenia (koncesye), str. 27, i na odwrót.

b. w słowniku górniczym.

Str. 5. szpalta 1. w. 3. z góry zam. Anlanfeisen ma być Anlaufeisen
„ 5. „ 1. „ 11. z dołu „ Anschuitt (Auwurf) „ Anschnitt (Anwurf)
„ 6. „ 1. „ 14. „ „ Aubeute „ Anbeute
„ 6. „ 2. „ 10. „ „ Banhafthaltung „ Bauhafthaltung
„ 8. „ 1. „ 21. „ „ blickgold „ Blickgold
„ 17. „ 1. „ 5. z góry „ Lagertätte „ Lagerstätte
„ 17. „ 2. „ 18. z dołu „ Mesinghammer „ Messinghammer
„ 17. „ 2. „ 6. „ „ Minengraebr „ Minengraeber
„ 20. „ 2. „ 13. „ „ Schachtforderung „ Schachtförderung
„ 23. „ 2. „ 28. „ „ Stoltenhieb „ Stollenhieb
„ 23. „ 2. „ 15. „ „ sztolniasz „ sztolniarz
„ 25. „ 1. „ 6. z góry „ wyłącnościowych „ wyłącznościowych
„ 25. „ 1. „ 7. „ „ ozdkopywać „ rozkopywać
„ 27. „ 1. „ 16. z dołu „ kontowe „ kątowe.

Spis Rzeczy.

ROZDZIAŁ SZÓSTY.

ROZDZIAŁ SIÓDMY.

ROZDZIAŁ ÓSMY.

ROZDZIAŁ DZIEWIĄTY.

ROZDZIAŁ DZIESIĄTY.

Termin zwrotu lub zgłoszenie prolongaty.